

SP 5742
 ENAV
 Riiklik Avalik Raamatukogu 12066

PROLETAARNE REWOLUTSIOON EESTIS

1-se Tallinna polgu 4-da roodu luurajate komando: s.s. Raudberg (1), Wänter (6) —suri Dwinski all saadud haawadesse, Englas (3), Peirow (4).

Kominterni Eesti seksiooni kirjastus, Leningrad

Wastutaw toimetaja Aleksander Waltin

Nind 75 kop.

SISUKORD

	Lehek
Eesti punawäe loomine 1918. a.	1
Eesti sõjawäelaste II ülewenemaaline kongress	1
I Eesti sotsialistliste sõjawäelaste kongress	8
Eesti sõjawäelastele! Eesti töörahwale!	13
Sotsialistlise polgu organiseerimine Tartus	15
Tartu mahajätmine 1918. a. weebruaris	17
Eesti rewolutsioonikomitee käsukiri nr 1	18
Eesti töörahwa kommuuna nõukogu märgukiri Walge-Soome walitsusele	18
Eesti maa ja linna tööliised ning Saksa soldatid	19
Sõjategewus Eestimaa detsembris ja jaanuaris 1918. ja 1919. a.	20
Strateegiline ülewaade Baltimaa wäeliinidel talwel 1918/19	20
Sõjategewus Eestimaa detsembril 1918 ja jaanuaris 1919	24
Pihkwast Jõgewa-Tõrwani (1918 — 1919)	30
Punaste dessant Narwa Jõesuus 28. nowembril 1918	35
Eesti punawäelase päewaraamatust	40
Lahingumuljed Eesti punases sõjawäes 1918. aastal Lehtse jõe jõesuus juures Lepsilla külas	40
Lahing Luuga jõe ääres Feodorowka külas aastal 1919	41
Lahing Wõõpsu alewis 1919. aastal	42
Kui walged Leningradi alt minema pekseti	43
Naisseltsilise mälestused Narwa wõtmisest punaste poolt	44
Lahing Washina Gora küla ümbruses Pihkwa liinil	45
Lahing Eesti „kalewipoegadega“ Rogosinski mõisa ümbruses	47
Eesti punase ratsawäepolgu lahingu mälestused	47
Meie lihawõtteterwitus maaliitlastele Missi mõisas	48
Walgete lihunikkupe töö Wõrumaal 1919. a.	49
Seltsimehed endised punakaartlased, punawäelased ja partisaanid!	50

SP 5742

ENSV
Riiklik Avalik
Teatmetukoogu

Riigiraamatukoogu

Eesti punawäe loomine 1918. a.

Eesti sõjaväelaste II ülelenemaaline kongress

Kongress kutsuti kokku Tallinnas Estoonia teatri ruumides.

Kongress pidi Eesti rahvusliste polkude edaspidise olemasolemise ära otsustama, ning seepärast katsus Eesti polkude walgekaartline juhatus kongressil jämeda otsa oma kätte kiskuda. Isegi sellepeale vaatamata, et Tõnissonid ja Laidonerid kogu oma ohwitserkonna kongressile olid koondanud, annab wäeliinisoldat neile otsekohese wastuse, mis juba esimestel kongressi istumistel walgekaartlased läbi kukutab.

Kongress awatakse 7. jaanuaril 1918.

Määratud ajaks (kell 1 päewal) ei ole veel kõik saadikud kokku tulnud. Suuremaid takistusi teeb suur lumetuisk, mis raudteed kinni ummistanud. Pealtkuulajaid on esimesel rõdul rohkesti. Kell 2 awab ülemkomitee esimees Maa-sik kongressi. Tema sissejuhatuse kõnest paistab kohe silma, et kongress eestlaste kodumaale kogumiseks ja Eesti walgekaartliste wäeosade organiseerimiseks on mõeldud. Teadustatakse kongressile, et esimesest kongressist kuni siijamaani nemad suure töö ära olla teinud—s. o. terve Eesti diwiisi organiseerinud. Kõneleja kirub walitsust, et see nende organiseerimisetöös palju takistusi olla teinud. Peale selle teadustab, et ülemkomitee olla telegrammi saanud, milles nõutakse Eesti wäeosade Eestimaalt wäljawiimist. Ta loodab, et kongress kaasa aitab seesuguste korralduste tühistamiseks.

Et oma mõju näidata, astuwad esimestena kongressi terwitama kõik sõjawäe wõimumed, nagu Laidoner ja teised, kes peale Eesti walgekaartlaste polkude organiseerimise midagi teada ei taha.

Peale wiimase ilmub kõnetoolile kurikuulus polkownik Soots, kes poliitiliselt nii pimedana esineb, et isegi mõni omadest teda wälja naerab. Ta tahab

kõiki kokku lepitada ja üheskoos iseseiswat Eestit ehitama hakata. Nähtawasti wäerinnamehi ta oma mõrda ei jõudnud wedada.

Tallinna kindlustatud piirkonna sõjawäe täidesaatwa komitee poolt terwitab kongressi sm. Eritš, kes soowitab rahwakomissaride walitsuse platwormi toetamiseks ühes wõidelda ja töörahwalitsuse kaitseks alati walmis olla.

3. Eesti polgu esitajana terwitab kongressi sm. Riuhrand. Ta leiab sõjawäelaste koondamise kodumaale tarwilise olewat, et ühes wõidelda töörahwa huwide eest ning soowib selle wõitluse organiseerimiseks kongressile jõudu ja tahtmist.

9. armee Eesti liidu esimees Tolbak on niiwõrd eestilik, et ta kongressile muud midagi ei oska soowida, kui „ise-seiswa Eesti wabariigi“ ülesehitamist. Ta lõpetab hüüdsõnaga: „Elagu iseseisew Eesti wabariik!“, mille peale kogu ohwitserkond tormilist käteplaginat tõstab, aga pahemalt poolt kõlab kära ja wile.

5. armee Eesti sõjameeste nimel ütleb sm. Sõrm töörahwa ja talupoegade esitajatele kongressil terwitusi. Eesti sots.-dem. (wähemlaste) sõjawäelaste rühma poolt terwitab kongressi Abramson, kes kutsub kõiki kongressile tulnud Eesti sõjamehi kaasa aitama, et asutaw kogu jalule seataks.

Wenemaa sots.-dem. tööliste (enamlaste) p. Eestimaa komitee nimel terwitab kongressi sm. Kilaspea; ta toonitab, et meile ei ole üksinda Eesti tähtis, waid kõigi rahwaste töölisteklasi huwid. Tarwis on niisugune Eesti luua, kus töölisteklasse wõimul oleks.

Peale ülevaltähendatute terwitawad veel kongressi: Eesti sots.-dem. (wähemlaste) töölistepartei, Aljes—Wõru malewa poolt ja H. Kruus—Eesti sots.-rew. partei keskkomitee nimel. Nähtawasti loot-

sid kõikide herrassõjawäelaste silmadele peale, et kogu Eestit töolistewalitsuse käest ära kiskuda, aga nende illusad sõnad ei suutnud neidki liigutada, kes esimesel kongressil nende poole hoidsid.

Pahemal pool oli alguses peaaegu waikus, aga kui terwitused mõnegi mehe näo olid paljastanud, algas igalt poolt ülekolinine pahemale poole rõdule, kus enamlased algul vähemuses asusid.

Kongressi liikmete wolikirjade läbiwaatamine

H. Maasik paneb enne wolikirjade läbiwaatamist ette ära otsustada, kellele kongressil hääleõigus anda ja paneb omalt poolt ette ülemkomiteele 5 kohta

anda, esimese kongressi eeskujul. Teiselt poolt aga pannakse ette ülemkomiteele ainult sõnaõigus anda. Hääletamisel saab esimene ettepanek 29 ja teine 41 häält. Nii ei lubanud kongress ülemkomiteele ainukestki häält. Sarnane plahwatus ajas isamaalaste read peaaegu paanikasse.

Sm. Riuhkrandi ettepanekul jääb mandaatkomisjonil õigus otsustada, missugusele organisatsioonile hääleõigus anda.

Mandaatkomisjoni walitakse: ülemkomitee poolt kaks—Saaliste ja Käärrik ja iga partei poolt üks: Eesti sots.-rew. rühma poolt Luik, iseseiswuslaste poolt Walter, enamlaste poolt Lambakahar ja Eesti sots.-dem. (wähemlaste) poolt Lukk.

Teine kongressi-päew

Mandaatkomisjoni aruanne

Koosoleku awab ülemkomitee abimees Käärrik (maruisamaalane).

Sõna saab mandaatkomisjoni esimees Luik, kes teatab, et 85 liikme-kaarti, mis ülemkomitee mandaatkomisjon enne kongressil walitud komisjoni kokkutsumist wälja annud, õigete wolikirjade põhjal wälja on antud. Luik näeb, et nende read kaunis õredad on. Ta paneb ette Eesti sõjawäe organisatsiooni esitajale Sommerile Tifliisist otsustaw hääle anda niikauaks, kui Tifliisi garnisooni walitud saadik kohale jõuab, samuti anda hääleõigus nendele organisatsioonide esitajatele, kust walitud saadikud kohale ei ole ilmunud. See ettepanek kukub hääletamisel läbi.

Juhatuse walimine

Sm. Riuhkrand teeb ettepaneku—seitsmeliikmelise juhatuse walida. Et see ettepanek ülemkomitee eelkawatsusega kokku läks ja teisi ettepanekuid ei olnud, läheb ettepanek hääletusel läbi.

Kandidaate seatakse Eesti sots.-dem. (wähemlaste) ja Wenemaa sots.-dem. tööliste (enamlaste) parteide poolt üles. Et kandidaate kõiki üksikult otsustati hää-

letada, läksid kõik enamlaste ja sots.-rew. poolt ühiselt ülesseatud kandidaadid läbi, nimelt: juhatajaks sm. Rütli (enamlane), abid—Wasul (sots.-rew.) ja Sõrm (enamlane). Sekretariaati: Depman (sots.-rew.), sm. Lambakahar (enamlane), sm. Näkk (enaml.) ja Luik (sots.-rew.).

Sm. Rütli asus juhataja kohale ja sellega oligi isamaalaste laul lauldud—kongressi juhatus enamlaste käes.

Harutusele tuleb päewakorras kinnitamine. Peale pooletunnilise wahaja wõetakse järgmine päewakord wastu:

1) aruanded kohtadelt, 2) ülemkomitee aruanne, 3) sõjawäe organiseerimine, 4) poliitiline moment, 5) ülemkomitee konstrueerimine, 6) häälekandja küsimus ja 7) jookswad asjad.

Järgnewad aruanded kohtadelt, millest näha, et paljud saadikud hoopis poliitilise eluga kursis ei ole ning kõik selle üle kaebawad, et neid Eesti polkudesse ei ole koondatud ja et nad peawad ei tea missugustes tingimistes Wene wäeosades teenima: ei ole süüa, pole hobuseid, riistu, wankreid ja muud (kohtadelt hääled: „ei käi meie alla!“) Mõni awal dab oma häda järgmises toonis: „Poliitilised ninamehed ja agiteerijad—

Sm. W. Kõngissepp
Eesti töörahwa punakaardi ja punawäe esimene organiseerija

need tulewad igaüks ja püüawad kasarmu-elanikke oma tuule järele pöörata, siin ei tea mis teha ja kuhu pöörata ja kelle poole hoida!“ Eesti ratsapolgu esitaja Nõuk kaebab, et Wiljandi ratsamehed wiletsas seisukorras pidada olema sellepärast, et neid wenelased, keda kohalik täidesaatew komitee oma kaitseks kutsunud, laiali olla kihutanud (Wiljandi ratsamehed olid nõukogude korra wastased). Kõikide kõnelejate toonist kostis wäsimus ja selle waimustuse kustumine, mida waremalt härrad ohwitserid oma laiasuuliste lubamistega olid üles kihutanud. Näha oli, et kõigil oli soow sellest olukorrast pääseda, millesse neid isamaalaste pettus kiskunud oli.

Kolmas kongressipäew algab iseloomulise wahejuhtumisega. Isamaalased näewad päewaselgelt, et kongress enamlikeks kipub minema ja et seda kuidagimoodi parandada, tehakse nende poolt prowokatsiooni,—juhatusesse ei olewat mitte kõik mehed kohased, tarwis olla juhatus uuesti walida. Enne päewakorra juure asumist teatab mandaatkomisjoni esimees Luik, et kongressi juhataja sm. Rüütli kaks liikmeakaarti wälja on wõtnud. Paremal poolt tõusewad süüdistused Rütli wastu ning nõuawad tema juhatuses tagandamist. Warsiti toowad peksta saanud kodanlased ja isamaalised ohwitserid süüdistuse ette, et kogu juhatusesse kooseis ei olla õigel kohal. Kõike seda silmas pidades lahkuw kogu kongressi juhatus omalt kohalt ning ülemkomitee algab oma uut katset, et juhatus oma kätte kiskuda. Ülemkomitee abiesimees Käär astub uuesti ette ja tähendab, et kolmandal päewal kongress uuesti otsast peale algab.

Asutakse uuele juhatusesse walimisele. Pärast weerandtunnilise waheaja antakse kaks nimekirja: esimene sots.-dem. (wähemlaste) ja teine sots.-dem. (enamlaste) ja s.-r. ühendatud rühma poolt. Esimese nimekirja andjad nõuawad salajast hääletamist, missugune nõudmine tagasi lükatakse. Hääletamisel saab nimekiri nr 1—40 häält ja nimekiri nr 2—65 häält poolt. Sellega said uude juhatusesse: juhatajaks sm. Tief (enamlane), abideks Kudeberg (enamlane) ja

Sõrm (enamlane), sekretariaati—Depman (s.-r.), Urm (enamlane), Käär (enamlane) ja Luik (s.-r.).

Peale walimiste ütleb sm. Riihkrand, et sm. Rütli wastu tõstetud süüdistus ei suutnud kongressi usaldust pahempoolsete wastu kõigutada, nagu seda parem pool arwas. Walimised näitasid, et parempoolsete Eesti ohwitseride prowokatsioon täiesti wastu wahtimist on saanud. Peale walimist pakkusid pahempoolsed oma wastastele—wähemlastele kaks kohta juhatusesse.

Sm. Tief asub juhataja kohale ja kongress asub järgmise päewakorra punkti juurde. Algab ülemkomitee aruandega. Ülemkomitee, nähes oma kaotusi juba kongressi algusest saadik, käib pea norus, selle tõttu on ka ülemkomitee aruanded lühikesed ja ilma mingisuguse sisuta.

Neljandal kongressipäewal tuleb ilmsiks, et isamaalased oma toetuseks isegi tsaariaegseid nuuskure wälja on kutsunud, kes nende seisukohte kongressil pidid kaitsma. Nagu raamatutööstuse ametiühisuse teadaandest selgus, mis juhatusesse edasi oli antud, oli 1. Eesti polgu saadik Sooba endine tsaari nuuskur.

Eesti diwiisi wormimise üle annab aru staabiülem Soots, kes nutab, et palju raskusi olla läbi elatud; puudutab nimelt käesolewat „rasket seisukorda“ ja toonitab, et palju raskusi tegewat Wene polkude waranduse ülewõtmine, kes maalt lahkuwad; ta ei suutwat kuidagimoodi tarwilikku arwu mehi kokku ajada—keegi ei kuulwat sõna, isegi 1. polgust ei saanud ta 30 meest, sest kõik olid kodu sõitnud. Polgus olewad mehed ei tahtwat kogunisti polgu juhatusesse ega ka komitee käskusi kuulda.

Läbirääkimistel teatas ka polgu esitaja, et polgus korralagedus walitsemas ja et nii polgu juhatusel kui ka komiteel meeste hulgas autoriteet puudub, kuid sagedasti olnud põhjused teised: meestel puudunud riided ja jalanõud, mille asjus polgu juhatus mingid abinõusid ei ole tarwitusele wõtnud; komiteed ei kuuldawat sellepärast, et wasterwolutsiooniliste püüetega ohwitserid iseeni komitee autoriteeti kõigutanud.

Kõneleja luges polkownik Sootsi kirja ette, mida wiimane 7. oktoobril malewa bürooie saatnud ja milles ta oma waateid Eesti sõjawäe wormimise kohta awaldab ning arwab, et Eesti malewasse astujatelt tuleks allkiri wõtta, milles nad wäeteenistuse-kutse täitmise ajal poliitikast lahti peawad ütlema, ohwitseride distsipliinwõimu tunnistaks, komiteede walimist aga mitte ei tunnistaks.

Kirja ettelugemine sünnitas pahema poole hulgas ootamata ärewust. Nõuti, et sarnast kontrrewolutsionääri, kui polkownik Soots, silmapilk peab arreteerima. Iseäranis paistis suur rahulolematu wäerinna-meeste keskel, kes omal ajal sarnased Sootsid juba ammu sarnasesse kohta olid saatnud, kus nad päris kahjuatad on.

Sootsi kiri tunnistas, et ta wäeliinilt oma waadete pärast jalga laskma oli sunnitud ja paraja koha leidis seljataga, kus ta lootis oma tsariaegseid seadusi uuesti maksma panna.

Soots seletab, et need tema mõtted on olnud ja praegugi on sõjawäe kohta, kes wälise waenlase wastu peaks wõitlema, missuguseks esialgu ka Eesti malewat on tahetud luua; ta toonitab, et kodumaa rahwa julgeoleku ja wara kaitsmiseks oleks Eesti malewa teatawal määral ilma niisuguse põhimõtteta läbiwiimata.

Mitmed kõnelejad paremalt poolt astuwad üles, näidates, et polkownik Sootsi süüdistus wasturewolutsioonilises tegewuses põhjendamata on. Pahempoolsed — enamlased — teewad ettepaneku: Sootsi kiri wasturewolutsiooniliseks tunnistada, teda ennast staabiülema kohalt tagandada ning kongressilt wälja kihutada. Ettepanek ei lähe läbi. Wastu wõetakse sots.-rew. resolutsioon: staabiülema Sootsi kirja Eesti sõjawäes soowitawa korra kohta läbi harutades tunnistab kongress, et see kiri mitte kontrrewolutsiooniline kiri ei ole. Teisest küljest ei wõi aga demokraatlist Eesti sõjawäge organiseerida niisuguste waadetega asja peale, ja sellepärast leiab kongress, et staabiülema polkownik Sootsi kohalejäämine mitte ajakohane ei ole.

Resolutsiooni poolt antakse 61 häält, wastu ei ole ühtegi, erapooletuid on 30.

Edasi harutati Eesti sõjawäe organiseerimise küsimust. Suuremate waaluste tagajärjel otsustati Eesti wäeosade organiseerimise aluseks (enamlaste ja sots.-rew. rühma ühisel ettepanekul) järgmised põhimõtted tunnistada:

1) Tingimata tarwilik ja terwitataw samm Wenemaa rahwakomissaride nõukogu poolt on kõike jõudu üleüldise rahu tegemiseks tarwitusele wõtta, mille kättesaamise puhul kõik Eesti sõjawägi tuleb demobiliseerida.

2) Kuni rahutegemiseni tuleb:

a) Eestis (olemasolewate) sõjawägede wormimist jätkata;

b) Eesti sotsialistlist sõjawäge luua, mis wabatahtlikkudest koos seisaks.

3) Wormitud Eesti diwiis kõige osadega, ühes uuesti wormitawate punaste polkudega, tuleb Eestimaale paigutada, territoriaalset põhimõtet silmas pidades. Kõik Eesti sõjawäelased tulewad kodumaale koondada.

4) Kuna kõik Eesti polgud rewolutsiooni ja sotsialistliste põhimõtete eest wõitlemises ühewäärilised, peawad palgatingimised kõigis wäeosades ühesugused olema, nimelt ülemwäejuhataja päewakäsus punaste polkude kohta tähendatud normide suuruses.

5) Kõrgemaks sõjawäeliseks wõimuks on üleüldine Eesti sõjawäelaste kongress, kuna kõrgemaks sõjawäeliseks asutuseks on kongressil walitud Eesti sõjawäelaste nõukogu, kes iseseiswa asutusena Eesti töörahwa walitsusega käsi käes peab töötama.

6) Sõjawäelaste nõukogu seisab koos: a) kongressil walitud 35 hääleõigusliisest liikmest ja b) Eesti töörahwa kesknõukogu ja maakonna nõukogude poolt delegeeritud esitajatest, iga poolt üks, kellele nõuandew hääleõigus on. Nõukogul on õigus tehniliste tööde tarwis jõudusid juure koopteerida.

7) Kõik Eestimaal olewad sõjawäelaste nõukogud, täidesaatwad komiteed, malewa bürood ja muud s.-s. asutused kaotatakse ära. Nende ülesandeid saawad täitma töörahwa maakonna-nõukogude juures olewad sõjawäelaste osakonnad. Ärakaotatud asutuste inwentaar ja raha tuleb kohaliste töörahwa maa-

konna-nõukogude juures olewate sõjawäeosakondade kätte anda. Nende tarwitamise kohta on makswad Eesti sõjawäelaste nõukogu määrused.

8) Eesti sõjawäelaste nõukogu saadab omad esitajad Eesti töörahwa nõukogu komiteesse, makswate normide rchkuses, hääleõigusliste liikmetena.

9) Nõukogu wõtab täiel arwul osa Eesti töörahwa nõukogu istumistest hääleõigusega.

9) Kulud, mis üleüldistest summa-dest kaetud ei saa, kantakse Eesti maa-walitsuse kulude ja tulude eelarwesse.

10) Kõikides olemasolewates wäeosades tuleb komandöride walimise põhimõte wiibimata ja järjekindlalt läbi wiia.

11) Iga walitaw komandör wõib ametist kõrwaldatud saada: a) tribunaali otsuse järele ja b) walijate nõudmisel, kui see polgukomitee ehk temale wasta-wa asutuse poolt põhjendatuks tunnistatud.

Selle resolutsiooni poolt hääletasid 64, wastu mitte ühtegi, üks jäi erapooletuks.

Eestimaa sots.-dem. (wähemlaste), Eesti tööerakonna ja iseseiswuslaste liidu rühmad hääletamisest osa ei wõtnud, nimelt sellepärast, et nende soowi ei täidetud—resolutsiooni punktide wiisi hääletada.

Selle järele waliti 6-liikmeline komisjon, kes nende põhimõtete alusel Eesti sõjawäe organiseerimise kohta täieliku eelnõu wälja töötab.

Eesti sõjawäelaste nõukogusse waliti enamlaste ja es—eride ühisest nimekirjast: A. Lemson, J. Semper, W. Kingissepp, A. Müllerstein, A. Jea, H. Kruus, K. Kanger, W. Riuhrand, G. Urm, Lambakahar, E. Ahmann, G. Kudeberg, E. Sõrm, O. Tief., Katelsepp, J. Depman, Kokla, Kalju, W. Luik, Nukk, Jeks, J. Waigo, A. Lemson ja Wiiburi; Eesti sots.-dem. (wähemlaste), Eesti tööerakonna ning iseseiswuslaste liidu rühmade nimekirjast: Abramson, Poopuu, Käärrik, Sild, Riisenberg, Ööpik, Rotschild, Lindeberg, Luik, Kirschbaum, Laretei ja Allik. Diwiisi ülema walimine jäeti nõukogu hooleks.

Kuues kongressi päew pühendatakse poliitilise momendi harutamiseks, milleks kolm isesugust resolutsiooni ette on pandud. Esimene on Eesti sots.-dem. (wähemlaste) partei, Eesti tööerakonna ja Eesti iseseiswuslaste rühma poolt, milles ette pannakse Eestis asutaw kogu kokku kutsuda ja Eesti iseseiswaks demokraatlikeks wabariigiks tunnistada. Eesti piirkonda tulewat kõik need maad liita, kus eestlased enamuses elutsewad. Selle resolutsiooni kaitseks astub wälja K. Ast.

Enamlaste rühm astub järgmise ettepanekuga: Eesti iseseiswuse mõtted on töörahwale waenulikud, Eesti peab jääma Wenemaa töörahwa-wabariigi autonoomseks osaks. Selle ettepaneku kaitseks astub üles sm. H. Pöögelmann, kes selge sõnaga teatab, et Eesti mingil tingimisel ei saa iseseisew wabariik olla ning seesugune iseseiswus, mida pakuwad Astid ja tema kaaslased, ei too Eesti töörahwale peale hukatuse mitte midagi.

Kolmanda wooluna esineb sots.-rew. rühm, kes kogu kongressi ajal enamlastega ühes töötas ning nüüd kuuendal päewal teistkorda Ameerika üles leidis. Nad nõuawad Eesti iseseiswust, aga mingisugust iseäralist. Nemad ei ole nõus demokraatlike wabariigiga, tahawad midagi teist, midagi töowabariigi sarnast, kus kõik wõim töörahwa käes oleks. Peale suurema waidluse wõeti ettepanek resolutsioonid üksikult hääletusele.

Seda silmas pidades, et es.-erid kogu aja kongressil ühes enamlastega käsi-käes töötasid ning ühiselt ettepanekutega esinesid, oleks pidanud nad ka wiimase ettepanekuga ühes enamlastega wälja astuma, aga nüüd, kõige palawamal silmapilgul, löowad nad endid enamlastest lahku ning esinewad oma ettepanekuga:

1) Eesti oma loomulikkudes ja ajaloolistes piirides Läänemere, Soome lahe, Naroowa jõe, Peipsijärwe ja Läti keelepiiri wahel tuleb wiibimata kuulutada iseseiswaks töowabariigiks.

2) Wenemaa wabariigi rahwakomisaride nõukogu ja Wene rahuettepaneku esimese punkti kohaselt tulewad nii.

Saksa kui Wene wäed Eestimaa piiridest wõimalikult lühikese aja jooksul wälja wiia. Saksa kui ka Wene wägede wõimalikult peane kojusaatmine Eestist ei ole tarwilik mitte ainult Eesti rahwa waba enesemääramise wõimaluste jaluleseadmiseks, waid see on hädapärast tarwilik wastolude ja äärmiste terawuste ärahoidmiseks.

3) Eesti sõjameestele tuleb kindlustada waba pääsemine kodumaale, Eesti rahwawäele takistamata eneseawaldamine ja laialiminemine kodumaale.

4) Eesti töowabariigi erapooletuse ja poliitilise iseseiswuse huwides tuleb rahulepingusse iseäraline määrus liita selle kohta, et ei Saksamaa ega Wenemaa Saaremaal (Saaremaa oli siis sakslaste käes) ega mujal Eestimaal ei tohi ehitada wõi uuesti jalule seada sõjalisi warustusi.

5) Selle järele walwamiseks, et Eesti maa ja wete tühjendamine Saksa ja Wene wägedest peatselt ja täielikult teostatakse ja Eesti rahwa poliitilise iseseiswuse kindlustamine rahulepingus täitmist leiab, tuleb rahunõupidamisest osa wõtta, kuhu ka Eesti saadikuid peab kutsutama. Eesti saadikutega täiendatud Wene rahusaatkonnal tuleb selle eest hoolitseda, et ei kellegi poolt ega mingi ettekäände all ei rikutaks Eesti puutumatus ja erapooletust.

6) Tuleb kummagi Eestis sõdiwa suurriigi kindlustus nõutada selle kohta, et Eestis asutawa kogu walimised üleüldise, ühetaolise, otsekohese ja salajase hääletamise põhjal wõidak toime panna, ka Saksa okkupatsiooni piirkonnas, et Eesti asutaw kogu wõiks Eesti wabariigi sise- ja välispoliitiliste wahekordade kindlaksmääramiseks kokku astuda kõige hiljem 15. (28) weebruaril 1918.

7) Rahulepingusse tuleb määrus wiia Eestimaa elanikkude üleüldise ja otsekohese rahwahääletamise toimepanemisest oma riikliku iseseiswuse wõi mõne teise riigiga liitumise küsimuse lõpuliuku otsustamiseks. Rahwahääletamine peaks Eestis mõne erapooletu riigi, näituseks Rootsimaa (kuninga!!! A. J.), walwe all niiwiisi korraldatama, et hääleta-

misewabadus oleks kindlustatud kõigil Eestimaa täiealistel elanikkudel, kes enne sõja algust vähemalt ühe aasta maal on elanud.

8) Ka Eesti töowabariigi vähemusrahwaste (wenelaste, sakslaste, rootslaste ja teiste) rahwuskultuurilise autonoomia õigused tulewad kinnitada rahulepingus, samuti Wenemaa wabariigis vähemusena asuwate eestlaste rahwuskultuurilise autonoomia õigused.

9) Eesti töowabariigi ajutine walitus tuleb anda kuni Eesti asutawa kogu ni Eesti töörahwa ja sõjawäelaste

Karl Karli poeg Kanger

Jaauari kuust 1918 Eesti sotsialistilise sõjanõukogu liige ja sotsialistiliste polkude organiseerija Tallinnas. Punases sõjawäes tema algusest saadik. 2. Wiljandi polgu komandör. Teenis ja wõitles Eesti punases diwiisis kuni Eesti punase diwiisi likwideerimiseni.

nõukogu ja selle täidesaatwa komitee, kui tõsiasjaliku sisepoliitilise wõimu kätte. Kaswawate wastutusrikaste ülesannete kohaselt tuleb Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogu laiendada kõigi linna ja maa töörahwa nõukogude, kõigi sotsialistlikkude parteide ja nõukogude walitsust tunnistawate omawalitsuste esitajate osawõtmisel kogu Eesti töörahwa esituseks ning selle ajutise parlamendi ees wastutaw täidesaatev komitee muuta Eesti wabariigi ajutiseks walitsuseks.

10) Kongress teeb ettepaneku Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogule, et see pööraks maailma tööliste, esimeses jões Saksa sotsiaaldemokraatia (sotsialäraandjate!!! A. J.) poole üleskutsega Eesti rahwa wabariikliku enesemääramise ja selle rahupoliitika toetamiseks Läänemere rannamaid.

Elagu rahwaste wennastus!

Elagu Eesti töörahwawabariik!

Seesugune maskeeritud ja igapidi petlikult kirjukswärwitud ettepanek saab hääletusel 62 häält poolt, wastu 38, erapooletuid 2. Päewaselgeks tehtud eseride ülejooks ja äraandmine tunnistab seda, et töörahwal seesuguste juudastega mingit ühist ei ole, ning seega lahkuwad kongressilt kõik enamlaste rühma esitajad. Peale selle lähewad kõik kongressist osawõtjad parempoolsed grupped

omawahel kiskuma, kus ühes kui ka teises asjas üksteist süüdistatakse. Kõneldakse selle üle, et paljud iseseiswuslased ei olla kogunisti eseride ettepanekuga nõus olnud, kuid olla siiski selle poolt hääletanud. Kongress lõpeb suuremate nääklemistega ning rahulolematusega.

Seda silmas pidades, et kontrewolutsionäärude ja nende kaasajooksikutega ühes Eesti punasewäe organiseerimist wõimalik arutada ei olnud, otsustas enamlaste-rühm kongressilt lahkuda ning ühes enamlaste partei juhtidega uuesti loowale tööle asuda, kus punasewäe küsimus arutusele wõtta.

13. jaanuaril 1918. a. awawad enamlasted 1 Eesti sotsialistliste sõjawäelaste kongressi, kus sm. Wiktor Kingissepp Eesti punasele sõjawäele esimese nurgakiwi paigutab.

Eesti sotsialistliste sõjawäelaste I kongress

(13. jaan. 1918 Tallinna Toompea lossi Walges saalis).

Kongressi awas W. S-d. T. P. sõjawäelaste fraktsiooni esimees sm. Kudeberg, kes lühikese terwitusesõnaga kongressi edukalt läbiwiimiseks õnne soowib. Järgmisena wõtab sõna sm. W. Kingissepp, kes tähendab, et kodanline sõjawägi töölisteklassi huwisi täitma ei saa, mispärast wana sõjawägi tuleb kiiremas korras kodu lasta ning selle asemele tööliste ja talurahwa punane sõjawägi luua.

Eesti punase kaardiwäe poolt astub üles punase kaardiwäe esimees, kes toonitab, et ainult arusaaja klassiteadlase sõjawäega wõib töörahwas kodanlike klassi üle wõitu saada. Eesti sotsialistlikel sõjawäel ja punasel kaardiwäel on ühine wäerind; seepärast elagu Eesti sotsialistlik sõjawägi!

5. armee esitaja sm. Sõrm terwitab sotsialistliste sõjawäelaste kongressi ning toonitab: tund on tulnud, kus töölisteklass wõib enese kaitseks sõjawäge asutada, mis eraldab enese kodanlisest sõjawäest, mida Laidonerid ja Soosid on siitamaani organiseerinud.

1. Eesti polgu poolt terwitab kongressi sm. Rütli.

Peale selle walitakse 5-liikmeline presiidium. Esimeheks walitakse sm. Kudeberg, abiks sm. Sõrm, sekretäriks sm. Müllerstein, abideks Urm ja Käär.

Kongressi päewakorras seisid järgmised küsimused:

1) Awamine ja eestseisuse walimine.

2) Terwitustelegramm Rahwakomisaride nõukogule ja 3. Ülewemaalsele tööliste ja sõjawäelaste kongressile.

3) Poliitiline moment: a) Eesti asutaw kogu; b) Manifest Eesti sõjawäelastele ja töölistele.

Teine kongressipäew 14. jaanuaril

Kell 12 päewal awab esimees Kudeberg koosoleku ja paneb ette järgmisele päewakorra-punktile üle minna. Arutusele wõetakse terwitustelegramm Rahwakomisaride nõukogule ja 3. Ülewemaalsele tööliste ja sõjawäelaste kongressile — Petrogradis. Sm. Kudeberg loeb ette enamlaste fraktsiooni büroo poolt wäljatõetatud telegrammide teksti:

Kolmandale Nõukogude kongressile.

Esimene Eesti sotsialistliste sõjawäelaste kongress tuli kokku, et wabatahtlikku sotsialistlist sõjawäge luua, kes walmis oleks kohkumata kaitsma rewolutsiooni. Kongress terwitab teid seltsimehelikult. Kolmas Nõukogude kongress peab kodanluse wõimu lõpulikult murdma. Elagu nõukogude wõim! Elagu proletaariline rewolutsioon!

Mõlemad telegrammid wõetakse ilma muudatusteta ühel häälel wastu.

3) Poliitiline moment:

a) Eesti asutaw kogu.

Esimees Kudeberg loeb ette resolutsiooni kawa, mis 2. Eesti sõjawäelaste kongressi jaoks oli kokku seatud, mis aga seal mitte hääletusele ei tulnud. Wäheste muudatustega wõetakse ka see resolutsioon ühel häälel järgmisel kujul wastu:

1. Eesti sotsialistliste sõjawäelaste kongress tunnistab, et kõik wõim Eestis tingimata töörahwa kätte peab jääma, sellepärast toetab kongress Eesti asut. kogu ainult sel mõõdul, kuidas ta Eesti töörahwa nõukogude walitsust tunnistab ja toetab. Mingil tingimisel ei tunnista kongress makswaks hüüdsõna: „Kõik wõim asutawale kogule“, mis eneses kodanlise klassi poliitikat sisaldab. Eesti sõjawäelaste hüüdsõnaks peab olema „Kõik wõim töörahwale!“, mis ka asutawa kogu kohta makswaks peab jääma.

b) Üleskutse Eesti sõjawäelastele ja töörahwale.

Sm. Kingissepp seletab lähemalt neid põhimõtteid, mille alusel üleskutse tuleb kokku seada. Ta kõneleb järgmiselt: lugu on nii, et meie peame oma walijatele teatama, mis põhjusel meie „Estooniast“ kongressilt lahkusime. See oleks üks osa üleskutsest. Teine osa käiks selle kohta, milleks meie siia oleme kokku kogunud ja mis alusel meie sotsialistlist sõjawäge hakkame looma. Mis kongressilt äraminemisesse puutub, siis wõidak meile öelda, et seal oli täieline sotsialistiline enamus, samuti kui tulewases nõukogus, kus oli 12 parempoolset, 9-es-eri ja 11 enamlast. Neid otsuseid täide saata, mis kongressil wastu wõeti,

ei oleks sel nõukogul wõimalik olnud. Resolutsioon, mis „Estoonias“ wastu wõeti, on ainult kondikawa ja oluliselt

Sm. Aleksander Jea

Wanas sõjawäes 462. polgu reamees. Esimene Eesti tagawara polgu komissar ja Tartu täidesaatwa komitee liige. Peale oktoobrirewolutsiooni Tartu garnisoni ülem. Üks agaramatest Eesti punawäe organiseerijatest. Tallinna ja Wiljandi polkude ja 1. Eesti brigaadi komissar.

tuleb teda alles looma hakata. Sest niisugusel alusel, nagu herra Soots lootis Eesti sõjawäge luua—distsipliini aluseks seades, sellest, nagu meie teame, ei tule

midagi head. Ainult wabalt ja oma tahtmise järele peab inimene oma kohust täitma ja siis on see sõjawägi, kelle peale meie wõime loota.

Kodanlased, kellel sõjawäge paraadide jaoks tarwis läheb, et Wilmsi ja Tõnisoni eest mööda marssida, wõiwad niisugust sõjawäge oma poegadest asutada, meil seesugust tarwis ei ole.

Needsamad kodanlased, kellel kuigi palju põhjust ei ole loota, et Eesti iseiswaks riigiks saab, kas hakkaksid need Eestimaad kaitsma, kui sakslased

Karl Riipus

aktiivne tegelane Tartus 1917—1918. Tartu Eesti tagawarapataljoni komissari abi 1917—18. Wõru polgu side-ülem 1917. a.

peaks tahtma siia tulla. Ei, nende peale ei ole meil mingit lootust.

Peale selle teeb sm. Kingissepp ettepaneku endiseid Eesti polkusi hakata ümber looma ja mingisugune wäeosa aluseks wõtta, kus kõik tarbeasjad juba olemas on ning sellele kohe alus panna. 20 häälega otsustatakse mingisugune Eesti polk aluseks wõtta.

Tehakse ettepanek sm. Kingissepa poolt, et sotsialistlikesse polkudesse wastu wõetawad seltsimehed peawad mõne asutuse poolt soowitatud olema. Sotsialistlike sõjawäe wormimist tuleb territoriaalsel põhimõttel alustada; peale selle toetab ta weel seda, et Eesti polkude aparaadid igas linnas tuleks ära kasutada punaste polkude wormimiseks.

Esiteks tuleks kohe walitaw ülemus aluseks panna ja ära kasutada komandööre, kes tahawad punases sõjawäes teenida, kes ei taha, sedaminemakihutada.

Wõetakse otsus wastu kohe seda igas polgus läbi wiia.

Otsustatakse walida Eesti sotsialistline sõjawäe nõukogu 25 liikmest, kus anda 8 kohta sotsiaal-rewolutsionääridele, mis ka wastu wõetakse.

Sõjawäe nõukogu walitakse järgmistest seltsimeestest:

1) Kingissepp, 2) Jürisson, 3) Kudeberg, 4) Kanger, 5) Müllerstein, 6) Sõrm, 7) Urm, 8) Katelsepp, 9) Rütli, 10) Käär, 11) Jeks, 12) Kelberg, 13) Lombak, 14) Jeerits, 15) Lambakahar, 16) Jõhwik, 17) Kokla. Kandidaatideks jääwad: 1) Wedru, 2) Anderson, 3) Kuus, 4) Siren, 5) Wiibur ja 6) Ett.

Kongressi lõpetades awaldatakse üleskutse Eesti töörahwale ja Eesti sõjawäelastele, mille Eesti sotsialistlike sõjawäe nõukogu välja töötab.

Peale kongressi algab Eesti sotsialistlike sõjawäe nõukogu järjekindlat tööd punase wäe organiseerimises, aluseks wõttes keskkohast välja antud direktiive ja kongressi otsuseid. Asutakse kohe endiste Eesti polkude kodulaskmisele, nende aparate uute punaste polkude aluseks pannes ja ära kasutades ainult polgu warandust, kuna komandööride koosseis sihikindlalt ära ütles uue sõjawäe organiseerimisest osawõtmisest.

Kõik Eesti ohwitserid olid paanikas, jooksid mööda maad laiali. Paljud katsumid paberid välja wõtta ning ajutiiselt—Soome ehk Wenemaale sõita.

Peale kongressi lõppu asub sotsialistline sõjawäe nõukogu kohe energiliselt tööle, et uut punast töörahwa sõjawäge organiseerida.

20. jaanuaril 1918 teadustab sotsialistlike sõjawäelaste nõukogu, et ta ainukene asutus Eestis on, kellel õigus punast sõjawäge wormida, et Eesti sõjawäelaste ülemkomiteel ega ka muul asutusel, mis tema asemele astuks, ei malewa büroodel ega ka teistel selsarnastel asutustel ei ole õigust mingisuguseid wäeosasid luua.

Eesti punase wäe organiseerimise kohta ilmutab Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogu täidesaatev komitee järgmise käsikirja:

„Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogu täidesaatev komitee otsustab:

1) Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogu täidesaatev komitee sõjawäe osakond on kõige ülem sõjawäeline wõim Eestis.

2) Kõigil kohalistel maakonnanõukogudel tuleb igasuguste sõjawäe kohta puutuwate küsimustega otsekohe Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogu täidesaatev komitee sõjawäe osakonna poole pöörata.

3) Sõjawäe osakonna peakoosoleku otsuse põhjal 21. jaanuarist 1918 kõiki neid sõjawäelasi, kes mitte ei taha wabatahtlises punases sõjawäes teenida ehk mitte kõlbulikud ei ole sinna wastuwõtmiseks, määramata aja peale kodu lasta wanaduse peale waatamata, kuni Eesti töörahwa ja sõjawäelaste nõukogu täidesaatev komitee neid täiesti kodulastuiks tunnistab.

4) Wälja kuulutada, et Tallinnas Tallinna punane polk wabatahtlistest sõjawäelastest kokku seatakse.

21. jaanuaril 1918 annab sõjawäe osakond järgmise juhtkirja maakonnanõukogude sõjawäeosakondadele mobilisatsiooni asjus: „Sõjawäeosakond otsustas oma peakoosolekul 21. jaanuaril 1918 töörahwa punaseid polkuseid looma asudes, kõiki neid sõjawäeteenijaid, kes mitte ei taha wabatahtlises sõjawäes teenida ehk mitte kõlbulikud ei ole sinna wastuwõtmiseks määramata aja peale kodulasta wanaduse peale waatamata.

Eesti punasesse sõjawäkke wastuwõtmise kord:

1) Soldatid, kes sõjawäljalt tulnud, wõetakse wastu ilma iseäraliste tunnistusteta, nende dokumentide põhjal, mis neil wäeosadest kaasas on.

2) Olemasolewates wäeosades tuleb igas roodus partei (enamlaste) ehk pahempoolsete ilmawaadetega isikutest (?) kes wastuwõtmise juures soowitaks.

3) Soowituse õigus on enamlaste partei liikmetel ja kõigil tööliste ja sõjawäelaste nõukogude liikmetel.

29. jaanuaril 1918 teadustab Eesti täidesaatev komitee sõjawäe-osakond telegrahwi teel kõigile Eesti polkudele, kõigile maakonna sõjawäe-osakondadele, sõjaasjade rahwakomissarile, 12. armee täidesaatev komiteele ja põhja wäerinna kolleegiumile, et 29. jaanuarist 1918 on Eesti sõjawäelaste ülemkomitee likwideeritud ja et kõik tema tegewuse, peale kontrrewolutsioonilise, wõttis oma kätte Eestimaa täidesaatev komitee juures olew sõjawäe-osakond.

Tallinnas algab endise 3. Eesti polgu laialilaskmine ning selle asemele kaswab uus punane I Tallinna polk, mis esialgu wähearwuline on. Kuid iga päew tuleb wäerinnamehi lisaks ja päewpäewalt kaswab rood roodu järele; iseäranis on palju Saaremaa mehi, kes esimeste wabatahtlistena polku astuwad.

Alus on I Tallinna punasele polgule pandud; koosseis ulatab juba nelja rooduni, aga õhwtseride puudus on kaunis tuntaw, sest Eesti ohwtserid põgenesid kõik mööda maad laiali.

Roodudes on meeoleolu hea selle peale waatamata, et aineeline olukord räbal. Sellele weel lisaks katsuwad punase wäe wastased Eesti ohwtserid igapidi kihutustööd teha, et sõjamehed punas-tesse polkudesse ei astuks.

Toon näituseks 1. roodu sõdurite poolt üldisel koosolekul wastu wõetud resolutsiooni, mis punawäelaste meeoleolu kujutab:

„Meie I Tallinna punase polgu 1. roodu sõjawäelased, üleüldisel koosolekul sotsialistilise sõjawäe tähtsust läbi harutades, leiame tarwilikuks, et sotsialistilisesse sõjawäkke ainult neid seltsimehi wastu wõetaks, kes kõikumata kindlusega tööliste ja talurahwa rewolutsiooni kaitseks walmis on. Mitte mingil tingimisel ei tohi oktoobrirewolutsiooni wõitusi kodanlusele ja selle sabas sörkjatele ära mängida. Seda püüawad need salakawalad sepitsused, millega püütakse töö- ja talurahwast eksiteele wiia, olgu see Eesti „iseseiswus“, kodanlaste „enesemääramine“, Willu raudse rusikaga ähwardamine wõi muud trumbid. Bursuide plaanid on meile päewaselged. Nad on walmis meid kägistama.

et oma rõhumist ja kurnamist saaksid edasi jätkata, nagu see aastasajad on kestnud. Et sellele kurnamisele ja werememisele kord lõppu teha, selleks wõitleb terwe ilma proletariaat surmale wankuwa wana ilmakorraga. Selleks astusime ka meie kokku omal wabal tahtmisel, et ühes kõigi rõhututega wõidelda punase lipu all inimsoo uue korra eest, kus ei oleks enam rõhujaid ega rõhutuid. Kõigile,

kel rewolutsiooni wõidud kallid, paneme südame peale meie ridadesse astuda.

Ühise jõuga murrame meie kõik ülekohtu, mis kapitalistiline ilmakord on üles ehitanud. Maha töörahwa waenlased! Elagu üleilmiline rewolutsioon! Elagu sotsialistiline sõjawägi!"

Haapsalu punase sõjawäe organiseerimise büroo algab oma tegewust ning wormib endise esimese Eesti polgu ase-

Seadaandmine.

Tallinna 1881. ja 18187. nõukogu punase sõjawäe for-
meerimise kollegiumi ühise põhjal

formeeritakse Tallinnas

I. Tall. Punane Polk.

(12 rootu kuulijõudujate komandoga ja terge suurüksikuga).

Wabatahtlikkude sissekirjutamine

on iga päew (peale pühapäewade) kell 10 homm. kuni kell 4
päew lõunat Riisipanga Tallinna sõjakoona end. ruumides.

Kõikidele, kes ennast oma wäesüdes üles annud on wabatahtlikkude
wäe punase sõjawäe astumiseks (peale 3. da Eesti jalawäe poigu
endiste jeldatite), pannakse ette sellekohaste soowitustega organisatsioonide
poolt, kes nõukogude waltijute piatwormil teisawad, sõnada registreerimiseks
ja 1-je Tallinna punase polgu lajamutesse tallumiseks.

Tall. I. ja I. nõukogu punase sõjawäe formee-
rimise kollegiumi liikmed: W. Kõigilepp,
J. Kruusow.

Eesti töörahwa ja sõjawäelaste täidesaatwa komitee sõjawäe oja-
konna mobiliseerimise osakonna juhataja Kaasikäär.

Ettepanek. Kõikidele taluist ja ühe-
kõne, et ta wõlakohtades ühegi kuu
wastu nõuataks ühel häälet weetu.
Maatööna nõukogu juhataja poolt
wastu J. Kruusow, E. Kruusow ja J. Kruusow.

— Rewolutsiooniline wõit Tartu. Tartu
on ühe kuu jooksul ühegi kuu jooksul
suur ja suure sõjakoona on ühegi
kõne wõit ja ühegi kuu jooksul
kõne wõit ja ühegi kuu jooksul
kõne wõit ja ühegi kuu jooksul

mele punast polku; töö edeneb kaunis wiletsasti, nimelt sellepärast, et kogu see walgekaartlaste bande on ennast Haapsalusse kogunud ja igatpidi takistusi katsub sünnitada, kuid selle peale waatamata läheb töö edasi, wabatahtlisi tuleb iga päew polku.

Narwas läheb punase wäe organiseerimine hästi jõudsasti; iga päew oli sissekirjutajaid sadade inimeste kaupa. Kohalised husaarid astusid peaaegu terwes omas koosseisus sotsialistlikesse

sõjawäkke. Isegi 45. diwiisist tuli 100 inimest, kes alles paari päewa eest Narwa sisse sõitnud. Peeti koosolekuid, mis sotsialistlikele sõjawäele ja selle organiseerimisele pühendati; iseäranis oli suur huwi punase sõjawäe wastu liinilt tulnud soldatitel, kes kohe punasesse sõjawäkke astusid.

Tartu tööliste, soldatite ja maameeste nõukogu täidesaatwa komitee käsul nimetati sotsialistlike polkude wormimise kollegiumi järgmised seltsi-

mehed: Andres Wink, Paawel, Karl Riipus, Johannes Pärn, Lepp, P. Siiger ja garnisoni ülem A. Jea, kes kohe peale käsusaamist wormimise tööle hakkasid.

Polgu ülemaks määrati Eesti ohwiter Raudsepp, keda Tallinnast saadeti. Polgu ülemaks oli isik, kes allapoole igasugust arwustust seisis, tõsine Eesti maruisamaalane ja walgekaartlane. Kohale jõudes ei mõtelnudki ta polgu organiseerimise peale. Ta katsus igasuguseid takistusi selleks teha, et igatpidi polgu wormimist wiivitada.

Wormimise kolleegiumi tagakihutamisel sai siiski polku üle kahesaja sõduri, kes ainult sisemise waenlase hirmuks

ning nõukogule ligemaks abiks olid. Peale Tartust wäljataganemise tulid kõik punase polgu mehed Wenemaale, kus kohe Petrogradis Tartu-Putiilowi partisaanide pataljoni teenistusesse astusid; üks osa läks Eesti kommunistlisesse pataljoni. Üks agaramatest Tartu punase polgu organiseerijatest oli Andres Wink, kes langes Arhangeliski wäerinnal inglaste ja Wene walgekaartlaste wastu wõideldes.

Punase sõjawäe staabi ülem oli Tartu garnisoni ülema abi sm. Tõsckun.

A. Jea.

A. Janson-Jänes.

Eesti sõjawäelastele! Eesti töörahwale!

Seltsilised sõjawäelased!

Teie walisite meid 2-sele Eesti sõjawäelaste kongressile. Teie saadikute-na seisime meie seal kindlasti töörahwa rewolutsiooni kaitsel.

Eesti sõjawäeosade enam kui poole aastane ajalugu on näidanud, et Eesti sõjawäes niisamuti nagu terve rahwa hulgas kaks waenulikku tiiba olemas on: kodanline, rewolutsioniwastane kiht ühelt ja rewolutsioniline sõjawäelaste hulk teiselt poolt.

Ka sel kongressil leidsime meie rewolutsioniwastase, rahwawaenulise tiiba eest.

Ka sel kongressil istusid kodanliste kihtide ja nende walesotsialistliste parteide esitajad, kes oma ohwiteride näol Eesti polkudes kuni tänase päewani—wastu soldatite tahtmist—wana isewalitsuslise korrajätised on püüdnud alal hoida.

Kongressi paremal tiival istusid nende parteide ja kildkondade esitajad, kes kõigi maade kapitalistide ühisteks tuludeks „sõda wõidurikka lõpuni!“ jutlustasid kuni töörahwa rewolutsion oktoobrikuul nad teelt ära pühkis.

Seal istusid mehed, kes aralt oma musta palet warjasid ja teda awalikult nähtawale tuua ei julenud.

Kui meie diwisjoni staabiülema Sootsa kohta dokumendi põhjal kindlaks tegime, et ta kontrewolutsionär on, sest

et ta awalikult igasuguste komiteede ja komandõride walimise wastane on ja tahab et ametisse nimetatud ohwiteride distsiplinarwõim makswaks oleks jäänud, niisama ka tsaariaegsed distsiplinarseedused—siis wõttis kongressi enamus selle kontrewolutsionäri wariserilikult oma kaitse alla.

Kui meie nõudsim, et resolutsionid, mis politikalise seisukoha wõtmise kohta käisid, hääletamisele, ja just nimelisele hääletamisele saaksid pandud, et kõikide rewolutsioniwastaste tõsist palet paljastada ja neid awalikult terve Eesti rahwa ette kiskuda, siis wõttis kongressi enamus Sootsa waimlised wennad oma warju alla ja lükkas hääletamise tagasi, seda tagurlist argpüksust sellega seletades, et kongressi politikaline pale juba küllalt selge olewat.

Meile sai ta sellega tõeste küllalt selgeks. Meile sai selgeks, et meil, töörahwa ja rewolutsionilise liikumise esitajatel wõimata on kauem nende awalikkude ja salajaste rewolutsioniwastastega, nende tagurliste rahwawaenlastega ja neid wariserilikult warjawate walesotsialistidega koos töötada. Meile sai lõpulikult selgeks see määratu kuristik, mis ka meid, Eesti sõjawäelasi, kahte ühendamata leeri lahutab.

Meile sai selgeks, et selle enamusega ja selle enamuse taktikaga wõimata

tõsiselt teoks teha neid uuendusi, mis kongress enim tarvilikuks tunnistanud. Kõrge ülesanne: wabatahtlikkude rewolutsioniwõitlejate sõjawäge luua oli antud nõukogu kätte, millest Sootside, polk. Tõnissonide ja teiste mitte vähem hiilgawate kontrrewolutsionäride kaimud pidid osa wõtma!

Rewolutsioni wastased, sotsialismuse- ja töörahwawalitsuse wihasemad waenlased pidid rewolutsionilist töörahwasõjawäge looma hakkama!

Meile sai selgeks, et see töörahwa waenuline tagurlaste kildkond ka uues Eesti sõjawäelaste kõrgemas asutuses, ülemnõukogus, niisamuti enamuse üle oleks walitsenud, nagu ta seda kongressil tegi, kus walesotsialistid lahkelt neid rewolutsioniõgijaid toetasid. Rääkimata „Eesti sotsialdemokratidest“, kes kogu kongressi aja Eesti mustemate Kornilowi wendadega külg külje kõrwal töörahwa esitajate wastu wõitlesid, tundes alaliselt hingelist kokkukõla ka Eesti sotsialrewolutsionäride ja parempoolsete wahel. Hoolsalt aitasid sotsialrewolutsionärid puhtaks pesta Duhoni ni staabiabiohwitsëri Sootsa, kui meie selle isanda kontrrewolutsionäriks tunnistamist nõudsim. Nemat olid, kes jällegi parempoolsed oma kaitsewa kilbi alla wõtsid, kui meie politikalistide resolutsionide juures nimelist hääletamist nõudsim. Nemat olid, kes jällegi parempoolsed oma kaitsewa kilbi alla wõtsid, kui meie politikalistide resolutsionide juures hääletamist nõudsim. Nad lükkasid nende resolutsionide hääletamise üleüldse tagasi, hoolimata sellest, et ka nemad ise sellekohase resolutsioni ette olid pannud.

See oli tasuks selle eest, et mõni minut warem must parempoolne tiib „Eesti riigi“ küsimuse hääletamisel sotsialrewolutsionäride resolutsioni ühelmeel oli toetanud.

Kõik seda silmas pidades jäi meil, töörahwa esitajatel, ainult üks tee üle:

Meie, 48 enamlaste fraktsioni liiget, katkestasime igasuguse sideme selle

kongressiga ja tema poolt walitud „Eesti sõjawäelaste nõukoguga“, lahkusime kongressilt ja astusime kokku uueks

Esimeseks sotsialistiliste ja rewolutsioniliste Eesti sõjawäelaste kongressiks.

Selle kongressi nimel teatame kõigile oma walijatele sõjawäelastele, kõigile Eesti soldatitele, kes Eesti töörahwa perest üles sirgunud, — ja kõigele Eesti töörahwale linnas ja maal:

Esimene sotsialistiliste ja rewolutsioniliste Eesti sõjawäelaste kongress paneb aluse

Eesti töörahwa rewolutsionilise sõjawäe loomisele järgmistel põhjused:

1. Töörahwa rewolutsioniline sõjawägi tohib ainult wabatahtlikkudest wõitlejatest koos seista.

Waba töörahwas ei tunne sundust oma poegade wastu. Waba peab olema meil otsustada, kas tahame sõjawäes teenida wõi mitte. Ainult niisuguste wabatahtlikkude wägi, kelle rinnus rewolutsioni püha tuli leegib, kelle silmad rahwa suure, ennastohwerdawa wõitluse kõrget eesmärki näewad, wõiwad kindlalt püsima jääda praeguses wõitluse mõllus. Ainult niisuguste wõitlejate peale wõib ennast rewolutsioniline rahwas täie usaldusega toetada.

2. Selles wabatahtlikkude wäes maksab täielikult kõigi sõjawäeliste juhatajate ja tegelaste ning esitajate walimise põhjused. Waba sõjawägi ei wõi leppida nimetatud „ülemusega“; ta usaldab ainult neid juhatajaid ja esitajaid, kes selle usalduse temalt on ära teeninud, keda ta ise ametisse walinud ja keda ta ise jälle tagandada wõib, kui walitu seda usaldust kurjaste peaks tarwitama.

3. Eesti töörahwa sõjawägi jääb Eestisse ja „teenib“ peasjalikult seal, kus ta asub. Töörahwa sõjawägi ei ole mitte alaline seisew sõjawägi, waid see on harilik rewolutsioniliste tööliste wägi, kel sõjariistad

käes. ja kes walmis on kutse peale ajawiitmata wälja astuma.

.

Seltsilised! Eesti sõjawäelased! Teid, kes töörahwa perest pärit, kelle süda soojalt oma klassile tuksub, keda töörahwarewolutsiooni kõrged püüded waimustawad; teid keda sõjaraskused weel maha ei ole murdnud, kes hingeliselt weel tugewad olete ja keda koduigatus ei kõida—teid, igatühte, kes sotsialistlike ja rewolutsionilise wäe ritta tahab astuda, kutsume üles wabatahtlikkudena Eesti töörahwa punase sõjalipu alla ühinema.

Ja teie, seltsilised töölised, kellega meie luu ühest luust ja liha ühest lihast

oleme, kelle walusid meie ühes kannatame ja kelle wõitlust meie kaasa wõitleme—toetage meid meie uuel teel. Sest ainult kõigi töörahwakihtide ühisel töö wõime kindlad olla, et meie kodanluse jõu lõpulikult murrame.

Saagu Eesti töörahwa rewolutsioniline sõjawägi Eesti töörahwa ja Eesti sõjawäelaste ühisel tegewusel ja toetusel selleks kantsiks, mille wastu müri sedes kõik Eesti kodanluse tagurluse murdlained pihuks pudenewad.

Elagu Eesti töörahwa rewolutsioniline sõjawägi!

Elagu töörahwa walitsus!

Elagu sotsialismus!

Eesti sotsialistlike sõjawäe nõukoogu.

Sotsialistlike polgu organiseerimine Tartus

Juba ajutise walitsuse ajal algas Eesti kodanlus enda rühwusliste polkude asutamise eeltööd. Selleks otstarbeks organiseeris Eesti kodanlus Piiteris rühwuswahelise meeaeawalduse, mille korraldajateks ja juhatajateks olid Eestimaalt „komandeeritud“ Jaan Tõnisson, Hellat, Teemant. Kerenski aegus, kui Eesti kodanlus wiimaks rühwusliste polkude asutamiseks luba kätte sai, loodi igal pool n. n. „Eesti Malewa“ bürood. Sarnane malewa büroo oli ka Walgas, kust ka mind Tartu tagawara pataljoni saadeti.

1917. a. juuli kuul, kui mina Tartu tagawara-pataljoni astusin, oli enamlasti (partei liikmeid) polgus wähe. Aktiivsetest tegelastest olid polgus ainult s. Andres Wink ja Aleksander Jea. Wiimane astus igal koosolekul ägedasti es.-eride wastu üles. Sm. Jea algas ka uute liikmete parteisse tõmbamist polgus, kuna ta sõdurisi enesega ühes partei waielusõhtutele kutsus, kus sm. Suuder, Peterson ja teised seletusi andsid. Partei komitee poolt anti wolitus ühe partei liikmele igas roodus uute liikmete sissekirjutamiseks. Selkombel tekkisid roodudes partei rakukesed ja see kandis wilja. Alalised waielused enamlaste ja es.-eride

wahel töid enamlastele palju pooldajaid. Kus enne es.-eride mõju üleüldistel koosolekutel suur oli, muutus see lõpuks enamlaste wõiduks. Wõitlus wõimu pärast käis ka roodude ja polgu komiteedes, kus enne es.-erid enamuses olid. Lõpuks said walimistel enamlaste pooldajad ülekaalu. Kui 15-dal oktoobril tuli Kerenski walitsuse wastu meeaeawaldusele minna, oli polgu enamus selleks juba ette walmistud. Ei aidanud Eesti kodanluse hoiatused ega noomitused Jaan Tõnissoni ja Hindreiga eesotsas, kes ka wäljaastumise eelkoosolekule olid ilmunud, et sõdurisi tagasi hoida. Sm. Suuderi ja teiste enamlaste üleskutse mõjus. 15-dal oktoobril astus pataljon punaste lippudega uulitsale ja Eesti kodanlus oli löödud. Üks ainuke noor ohwitser komandas pataljoni (es.-eride partei liige lipnik Päss), kuna teised ohwitserid arglikult nurga tagant waatasid. Peab tähendama, et wäljaastumine oli hästi organiseeritud. Tähendatud eelkoosolekul waliti komisjoni igast roodust esitajad, kelle ülesandeks oli raha korjamine sõdurite keskel lipu riide ostmiseks ja lipu pealkirjade äramääramiseks (igale roodule said isesugused loosungid), kuid ka korra järele walwamiseks.

Peale oktoobrirewolutsiooni loodi Tartu Eesti tagawara pataljonis komissaride nõukogu. See oli täielik rewolutsiooniline orgaan ja tekkis selleks, et täielikku poliitilist võimu rewolutsiooniliste sõdurite käes hoida. Igasse roodu määrati komissar, kes hoolega järel walwas ohwitseride tegewust, pataljoni staabi käsukirjad rewideeris ja igat kahtlast sammu wiibimata teatas komissaride nõukogu esimehele (sm. Jeale). Komissaride nõukogu pani seisma sõjariistade ja moona

Sm. Andres Wink

Teenis Rakwere maakonnas mõisa moonakana. Oli wanas sõjawäes 462. polgu reamehena. Peale weebruarirewolutsiooni waliti Tartu täidesaatwa komitee liikmeks ja Eesti tagawara pataljoni komissariks. Üks energilisematest Eesti punawäe organiseerijatest. Langes 1918. a. septembris Arhangelski wäerinnal, olles kuulipildurite komando ülemaks.

wäljawedu ladust, pani seisma sõdurite laiali saatmise, kes punaste pooldajad olid j. n. e. Oli kahtlus, et staap tahab punast ollust kõrwaldada ja hall-parunlikku kihti kohale jätta. Komissaride nõukogu autoriteet oli suur, sinna pöörati nõu saamiseks ja lubade muretsemiseks; mäletan ainult kolme nõukogu liiget: Winki, Paawelt ja Riipust.

Kuid ka kodanlus ei maganud. Oma jõu ülewaatamiseks pani ta toime 17. nowembril mee-leawalduse, oli täies hoos

marurahwusline wiha õhutamine lätlaste wastu. Meeleawaldusest wõttis osa üks wäikene osa sõdurisi ja kõik Tartu kodanlus marssis üle kiwisilla raatuse ette, kus Jaan Tõnisson raatuse peale rahwuslist lippu ülestõmmates Eesti iseiswuse wälja kuulutas. Et seda mee-leawaldust küll wäewõimuga takistada oleks suudetud, ei teinud meie seda mitte, aga wastasime selle peale kogu ohwitseride arreteerimisega. Meil oli teada, et ohwitserid koos on von Nolkeni majas, piirasime maja ümber ja astusime sisse sm. Winkiga eesotsas, rewolwreid laskewalmis hoides, kuulutasime nad arreteerituteks ja wiisime „Bürgermusse“ kinni. Sm. Meister ja Kingissepp, kes Tartu olid sõitnud seks otstarbeks, et kontrrewolutsionääride üle kohut mõista, asutasid tribunaali „Bürgermusse“ saalis, kus kõik süüdlased ükshaawal üle kuulati ja siis lahti lasti. Ähwarduse mõjul, et tribunaal laiali aetakse, kui komandör ja adjutant wabastatakse, jäeti nad kinni. Järgmisel päewal kuulati komandör ja adjutant „Wanemuise“ saalis üle. Saal oli kodanlist elementi täis kogunud, kes ülekuulamise aeg hirmust müra tegi ja julturnult nõudis nende wabastamist. Seisukord oli päris ähwardaw ja sm. Suuder tegi mulle ettepaneku, kui sellekordse pataljoni komissari abile, et mina tooks sõdurisi korra kaitseks. Käisin roodud läbi, pidasin lühikese kõne seisukorra üle. Hilise aja peale waatamata oli wabatahtlikke nii palju, et kogu „Wanemuise“ esine uulits oli sõjawäge täis. Mitme sõduri saatel läksin näitelawa peale ja teatasin, et tribunaal lastakse laiali sõjawäelaste nõudmise peale ja adjutant ning komandör jäetakse wahi alla. See mõjus: wiibimata oli saalis surmawaikus, suure pilkamisega aeti kodanlus saalist wälja.

Üleskutsest „mõisnikud mõisast wälja, maa rahwa kätte“, haaras pataljoni punasem ollus agaralt kinni. Tartu täidesaatwa komitee wolitusel läksid hulk salkasid ühe organisaatori juhatusel maad mööda laiali mõisaid üle wõtma. Meie seltsimeeste Pillau, Possoli ja Peebuga olime ühed esimestest. Sõitsime

wälja 1-sel detsembril 1917. a. See oli ka wiimane aeg, sest wahetpidamata tuliwad maa-inimesed kaebtustega, et mõisnikud suure kiirusega oma warandust wälja weawad ja palusid abi. Seda nägime ka kohe ära, et ilma wälise abita ei juletud mõisaid üle wõtta. Mõisate ülewõtmine sündis järgmiselt: kõik mõisa rahwa lasime härraste suure saali kokku tulla; pidasime kõnesid, andsime seletusi maa ülewõtmise asjus, mõisa juhtimises ja korrastamises. Selle järele waliti mõisa wanemate nõukogu, kes härra käest mõisa oma juhatuse alla wõttis. Wõeti ka kohe otsus wastu, et mõisnik päewa ehk kahe pärast peab mõisast lahkuma. Rahwa meeleolu oli igal pool waimustatud meie tulekuga. Igas wallas, kus mõisad üle wõtsime, waliti ka walla nõukogud. Määrasime päewa ära ja rahwas kutsuti kokku (muidugi ainult waesem rahwakiht), kus siis awalikul hääletamisel igast külast esitajad nõukogusse waliti. Nende keskelt waliti weel eestseisus, kes walla asju hakkas ajama.

Sai ka igal pool kôwa käsk antud wiibimata mõisate warandus arwele wõtta. Nii töötasime maal detsembri ja jaanuari kuu läbi ja wõtsime üle umbes 30 mõisat. Mäletan neist mõned suuremad: Tartu kreisis—Konguta, Walguta, Rõngu, Rannu, Aru; Wiljandi kreisis—Tarwastu, Wiljandi, Uue Põltsamaa, Wana Põltsamaa, Eistwere, Imawere, Soosaare, Pajusi, Lustiwere, Rõika ja Meleski peegliwabrikud. Peab tähendama, et Wõisiku mõisa ülewõtmisel tehti takistust Põltsamaa Eesti sõdurite poolt, kes mõisnikkude nuumamisel seal ülewäl peeti. Kui parajasti koosolek käis, piirati maja sisse, lubati wangistada, kui kohe mõisast ei lahu. Meil olid aga paberid suurte wolitustega otsekohe Tallinnast sm. Anwelti poolt saadud, nii isegi sõjawäe osad pidid meile abiks tulema, kui seda nõudsim. Mõjus ka agitatsioon. Warsti löid pooled sõdurid meie poole. Nii said ohwitserid ninanipsu.

K. Rõpus.

Tartu mahajätmine 1918. a weebruaris

Igakord ei ole mõõduandja püssikuul ega suurtükk, waid oskus wastase ridasid segamini ajadaja paanikat teha. See oli ka Eesti kodanlusel suureks trumbiks sakslaste tulekul. Tartu täidesaatew komitee sai lõpmata waletelegramme ja telefoniteateid, et sakslased on siin ja sakslased seal. Ühes ja teises kohas maal tõusid walged üles, ja see killustas meie jõudu. Tarwis oli maale salakasid saata walgete mahasurumiseks. Ühes sellega õhutas kodanlus rahwuslist wihawaenu lätlaste wastu, et nad Tartus walitsewat ja tahtwat terwet Eestit oma wõimusesse saada. Kõige aktiivsemad punased olid pataljonist ära. Suur kogu sõitis mööda maad ringi mõisate ülewõtmisel, üks osa oli nõukogu tee-

nistuses ja wastutawatel kohtadel, puudus tarwiline agitatsioon, sõdurite meeleolu järele walwamine jäi hooletusse. Selle wastu oli aga mustade jõudude kihutustöö täies hoos. 21-sel weebruari päewal oli seisukord ärew, wäikesed werised kokkupõrked uulitsal, wastastikune wangiwõtmine. Linn oli pooleks jaotatud: ühel pool Emajõge—Eesti pataljon, teisel pool—Läti wäeosad ja punased sõdurid lahinguwalmis. Täidesaatew komitee korraldas kiires korras wäljasõitmise wastu. Lõpuks tehti leping pataljoni staabiga wangide wahetamises ja et täidesaatew komitee wõiks rahulikult linnast lahkuda. Süda õöl liikusime raske südamega mõne koorma kraamiga waksali poole.

Eesti rewolutsioonikomitee käsukiri № 1

1. Wenemaa nõukogude kesktäidesaatawa komitee otsuse põhjal 13. nowembrist s. a., mis Bresti wägiwallalepingu ühes selle lisalepinguga tühjaks tunnistas, kaob Saksa sõjawõimude walitsus ja okkupatsioon Eestis.

2. Kõntrrewolutsiooni korratuste mahasurumiseni ja maa seaduslise nõukogudewalitsuse korra uuesti jaluleseadmiseni Eestis läheb ülemwõim rewolutsioonikomitee kätte.

3. Eesti linnad kuulutatakse piiramise seisukorda ja sõjawäeline ülemwõim linnades antakse linnakomendantide kätte.

4. Kõik nõndanimetatud „Eesti ajutise walitsuse“ ja Saksa okkupatsiooniwõimude poolt wäljaantud seadused ja määrused kaotatakse ära ja nõukogudewalitsuse poolt wäljaantud seadused ja korraldused hakkawad jälle maksma.

5. Nõukogudewalitsuse asutused linnas ja maal algawad jälle endi tegewust ja walitsusetegelased asuwad endi kohtadele.

6. Igasugused trükitööd käiwad enne wäljaandmist rewolutsioonikomitee kontrolli alla.

7. Kodanlised ja muud nõukogudewastased parteid (radikaalid, vähemlased, „Eesti sotsialdem. töölisterpartei“, igasugused sotsialistid-rewolutsionäärid jne) tunnistatakse seadusewastasteks, nende ajakirjandus ja igasugune tegewus keelatakse ära ja nende tegelastega käiakse kui wasturewolutsionääridega kõige rewolutsioonilise waljusega ümber. Narwas, 21. nowembril 1928. a.

Eesti Ajutine Rewolutsioonikomitee:

<i>J. Anwelt</i>	<i>J. Ikmelt</i>
<i>H. Pöögelmann</i>	<i>G. Waino</i>
<i>J. Sihuer</i>	<i>A. Kasemets</i>
<i>M. Trakmann</i>	

(Ilmus Eesti ja Wehe keeli—enne Narwe ärawõtmist)

Eesti töörahwa kommuuna nõukogu märgukiri Walge-Soome walitsusele.

Soome walgekaartlaste - lihunikkude Eestimaa sisemistesse asjadesse ja klassi-wõitlusesse segamise puhul saatis Eesti töörahwa nõukogu järgmise terawa märgukirja Walge-Soome walitsusele:

Eesti nõukogude-wabariigi Rahwa-komissaaride nõukogu poolt on selgeks tehtud, et wiimastes wõitlustes Nõukogude-Eesti pinnal Eesti kodanliste wägede hulgas, kes Eesti töölis-talurahwa sõja-

Sm. Jaan Anwelt

endine Eesti töörahwa kommuuna sõjakomissar. Praegu-punawäe õhujõiduakadeemia komissar

wäe wastu wõtlewad, Soome wäeosad osa wõtawad. Eesti nõukogude-wabariigi walitsus protesteerib kategooriliselt selle wastu, et Soome sõjawäed seadusewastaselt, ilma ühegi isegi wormilise põhjuseta ja etteteatamiseta Eestimaa sisemistesse asjadesse ja klassiwõitlusesse segawad, kusjuures selle waheseegamise awalikuks eesmärgiks on maha suruda Eesti tööliste ja proletaarlaste püüdeid igasugusest kapitali surwest wabaneda ja oma elu töörahwa üheõigusluse, wendluse ja enesemääramise alustel korraldada. Eesti nõukogude-wabariigi walitsus

Soome walitsusele selgeks tehes, et Eesti proletariaat ei unusta kunagi neid oma wendade werejõgesid, mis Soome walitsuse wägede Eestiasjadesse segamise tõttu walati, nõuab Soome wägede wiibimata ärakutsumist Eesti pinnalt, niisama ka täielikku lahtiütlemist n. n. Eesti ajutise walitsuse igasugusest edaspidisest toetamisest.

Eesti nõukogude-wabariigi walitsuse esitaja Wenemaa Sotsialistilise Föderatiivse nõukogude-wabariigi juures:

J. Jürgens.

Kõigi maade töölised, ühinege!

Eesti maa ja linna töölised ning Saksa soldatid!

7. nowembril s. a. pühitseb Wenemaa proletariaat oma proletaarlise rewolutsiooni aastapäewa. Aasta on sellest möödas, kui Wenemaa proletariaat oma mõisnikud, oma kapitalistid, oma hädasotsialistid (Kerenskid) poliitiliselt ära surmas ja wõimu oma kätte wõttis.

Proletariaadi wõit tähendab wana werise kapitalistilise ilmakorra surma ja uue—kommunistilise—ilmakorra sündimist.

Wenemaa proletariaadi wõidupüha on kõigi maade tööliste wõidupüha.

Sellel päewal kuulutawad Saksa, Austria, Ungari, Bulgaaria, Soome, Rootsi, Daani, Inglise ja Prantsuse ning Itaalia rewolutsioonilised sotsialistid—kommunistid—üleüldise poliitilise streigi wälja.

Sellel päewal ütlewad nende maade töölised ja soldatid:

**Maha werine kapitalistiline ilmakord!
Elagu üleilmiline töörahwa nõukogude-wabariik!**

Elagu igawene rahu!

Kõigi maade proletaarlased, ühinegem.

Eesti töölised, Saksa soldatid ja madrused!

7. november on teie püha. Sellel päewal peate teie üleüldise streigi wälja kuulutama.

Pange töö seisma. Minge uulitsale ja hüüdke: **Saksa soldat ja Eesti tööline on wennad.** Sellega loote teie sõpruse ja wendluse sideme—loote wõitluse-ühenduse Balti parunite, Saksa töörahwa timukate Wilhelmite, Hindenburgide, Scheidemannide ja Kruppide ja Eesti kodanluse wastu.

Maha sõda!

Surm töörahwa timukatele.

Kõik wõim tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele.

Elagu rahwuswaheline proletaarne rewolutsioon!

Elagu selle rewolutsiooni juhid: Karl Liebknecht, Lenin ja Friedrich Adler.

Maha wereimejate ülempaalikud: Wilhelm Hohenzollern, Karl Habsburg, Lloid George, Clemenceau, Filipp Scheidemann, Viktor Adler.

Kõik rewolutsionäärid 7. nowembril uulitsale.

Kommunistilise Partei Eesti Komitee.

(Ilmus Eesti ja Saksa keeli)

Sõjategewus Eestimaal detsembris ja jaanuaris 1918. ja 1919. a.

I

Sstrateegiline ülewaade Baltimaa wæeliinidel talwel 1918/19

Nowembris 1918 tõstis Saksa töörahwas punase lipu üles ja tõukas keiser Willemi troonilt. Rewolutsiooni algusest peale oli pahempoolsetel (spartaklastel) wõrdlemisi suur mõju Saksamaa liikumise peale. Sarnane seisukord pani kabuhirmu mitte üksi Saksa, waid kogu ilma kodanluse. Wõis karta Saksa rewolutsioonilise töörahwa liitumist Nõukogude Wenemaaga ja selle sõjariistus jõu—punawäega. Kodanlus, nii wõidetud Saksa kui ka wõitjate liitriikide näol seisis tõsiselt ilma rewolutsiooni hirmu ees. Kui risti wastamisi käiwad ka mõlemi alles hiljuti sõdijate poolte huwid ei olnud, tõukas hirm rewolutsiooni eest neid ühisele tegewusele punawäe wastu. Saksamaa, kes rahutingimiste järgi Baltimaalt pidi lahkuma, sai luba kohalysi parunisi ja walgekaartlasi sõjariisutada. Talle anti isegi wõimalus Wene mustadest terve Põhja-armee (umbes 4.500 meest) luua. Saksa junkrud ise tegid ka kõik, et punawäge wõimalikult kauemini tagasi hoida. Ainult soldatite rewolutsiooniline meeleolu ei lasknud ohwitseride tahtmist täide wiia ja maalt wälja taganemine omas kaunis kiire käigu. Tänapäew an selge, et mida kiiremalt punawägi oleks wallanud Baltimaa, seda suurem oleks proletaarse rewolutsiooni wõidulootus Saksamaal olnud. On ju Kuuramaalt Ida-Preisi maale kõigest mõni samm.

Sarnases olukorras oli punawäe kiire edasiliikumine taganewate Saksa wägede kannul mitte üksi Baltimaa wabastamine Saksa junkrute ja kohaliste walgekaartlaste wõimust, waid sel oli palju suurem tähtsus. Kogu Baltimaa wabastamine kiire, tugewa löögiga poleks wõimalust annud Nõukogude-Wene ja rewolutsioonilise Saksa-

maa wahel wasturewolutsioonilist „puhverit“ luua.

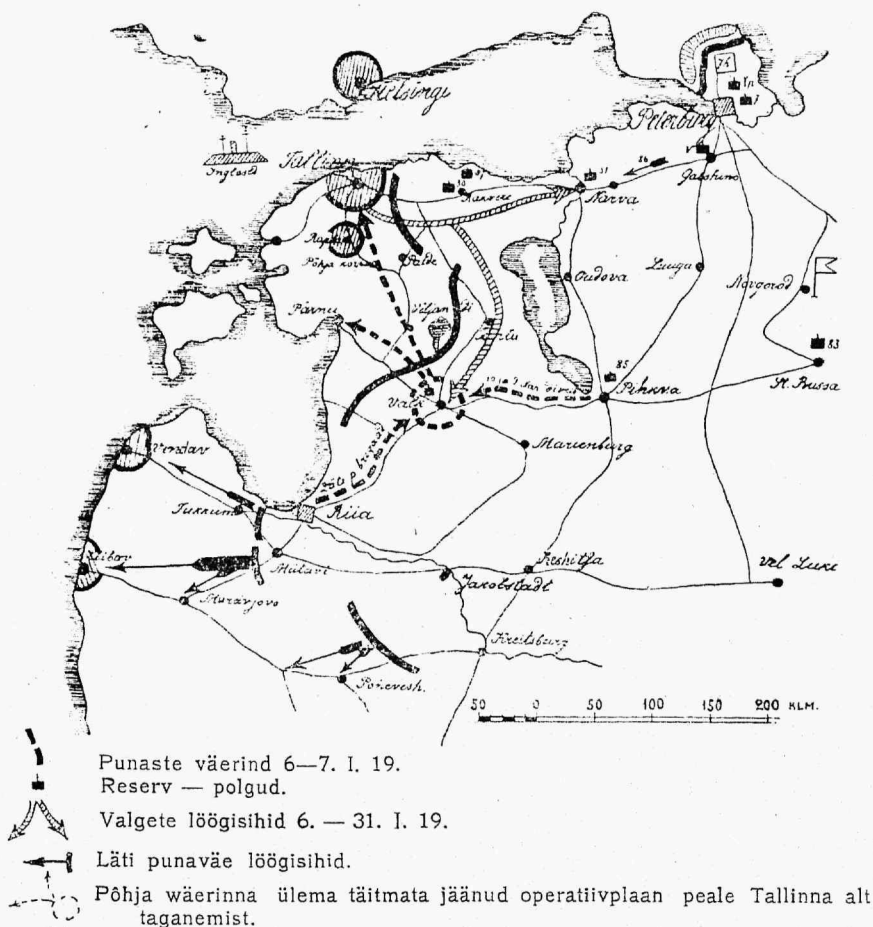
Oli selge, et Baltimaa (s. o. Eesti- ja Lätimaa) wabastamine on eestkätt Eesti ja Läti töörahwa asi. Sellepärast antakse punawäe ülemjuhatusesse poolt juba 11. nowembril käsk I ja III armeele (ida-wäerinnal) kõik Eesti, Läti ja Soome punased wäeosad Lääne wäerinnale koondada ja uute rahwusliste wäeosade wormimist (asutamist) kiirustada. Et mitte aega kaotada ja edukalt oma ülesannet Balti wäerinnal läbi wiia, käsib ülemjuhatus 17/XI Wjatkas wormitawa 10. diwiisi Luuga—Staaraja Russa ümbrusse wisata.

Nowembri lõpul, mil pealetungimine Tallinna ja Riia sihis algab, on 7. punasel armeel (sõjawäel) koondatud: Jamburi ümbrusse—6. diwiis, Pihkwa ümbrusse—numbrita segadiwiis (mõlemis umbes 6.000 meest). Eesti punastest wäeosadest oli sel ajal lahinguwalmis ainult 2. Wiljandi polk, kuna 1. Tallinna ja 3. Tartu polgud weel teel Peterburki olid. Sama lugu oli ka Läti punase brigaadiga. Aeg ei annud wiiwitada, sest oli tarwis tegutseda. 18. XI algab põhja wäerinna juhatus pealetungi eeltoid. Nowembri lõpul langewad Narwa ja Pihkwa wõrdlemisi kergelt punawäe kätte. Selle peale saab põhja wäerind punawäe ülemjuhatusel 9/10. XII järgmise direktiivi (juhtnõõri). „Jatkata pealetungi Tallinna-Pärnu-Walga-Riia sihis ja wallata kogu maaala kuni Riia laheni“. Kuid ju algusest peale areneb operatsioon nii Tallinna kui ka Walga-Tartu sihis liig pikkamööda. 6. diwiis wõtab Narwa 28. XI ja alles 9. XII jõuab ta Jõhwi liinile! Tähendab, waatamata selle peale, et waenlane suurt wastupanu ei awaldanud, teeb diwiis ainult 4 kilomeetrit ööpäewas. Sama

lugu oli ka Walga-Tartu sihil, kus me esimese 2 nädala jooksul ainult Wõru-Marienburgi liinini jõudsime, tehes keskmiselt 6 kilomeetrit ööpäewas. Selle asemel, et kiirelt ja wahetpidamata waenlase kannul edasi tungida, ta organisatsioonilised ja poliitilised keskkohad Tallinna ja Riia oma alla wõtta, liiku-

sid punawäeosad tigusammul. Sellega wõitis kodanlus kõige kallima asja sõjas—aja. Eesti kodanlusel läheb korda abi saada Inglismaalt, Soomest, Rootsist, ja juba 4. ja 5. jaanuaril panewad nad meie pealetungi Tallinna sihis seisma.

Samal ajal edeneb punaste Läti wäeosade (2. brigaad—6 polku) pealetung

edukalt. 4. I wõtab Läti punane brigaad Riia. Sellega on 7. armee ülesanne Riia sihis täidetud. Mis edasi teha? Kas tungida välja mere äärde Liibawi-Miitawi sihis, et lõplikult ka Kuuramaa sakslastest ja walgetest puhastada, wõi kindlustada oma seljatagust Eestimaa poolt, kust teated hakkawad tulema, et pealetung Tallinna sihis seisma on jäänud? Strateegiline seisukord on niisugune: 1) Kõwa sõjaline rusikas

Tallinna sihis on peale kuuajalisi alalisi lahinguid nõrkenud ja löögiwõimu kaotanud. Selle rusika wastu on waenlane koondanud wõrdlemisi suure jõu, mis nii arwuliselt kui ka tehniliselt punastest polkudest tugewam (punased—1.500 tikku, 13 suurtükki ja 1 soomusrong, walged—2.500 tikku, 17 suurtükki ja 3 soomusrongi s. o. ligi 2-kordne ülekaal walgete pool). 2) Teine rusikas Riia ümbruses on täiesti wõitluswõimu-

line ja tugew, tema wastu tegutsewad üksikud demoraliseeritud Saksa ja walgekaardi wäeosad. 3) nende kahe rusika wahel an õre, pikaleweninud wäerind (ligi poolteistsada kilomeetrit) Tartu-Wiljandi-Heinaste liinil, kus tegutsewad ainult 2 polku (9. ja 49.), Walgas ainult üks Läti tagawara pataljon. Walgete edu Tallinna-Narwa sihis oli kardetaw mitte ükski sellepärast, et Eesti töörahwa punased polgud uuesti Naroowa taha wisatakse, waid ka sellepärast, et Eesti walged, wallates Tapa raudteesõlme, endale tee Tartu-Walga peale awawad ja sellega Läti punawäele seljatagant peale langewad.

Põhja wäerinna ja 7. armee juhatus hindawad sarnast seisukorda õieti. Jutuajamisel ¹⁾ telegrahwi kaudu 5. I. 19 teadustab 7. armee staabiülem wäerinna staabiülemale:

„Riia sai wallatud 4. II. 19. kell 12,45. Samal ajal wõttis Wassiljewi parem kolonna (49. polk. H. T.) punkti 20 wersta hommiku poole Wiljandi. Arwan, et homme—ülehomme waldame Wiljandi. „Wäejuhataja kawatseb 48. ja 49. polku Iwanowile (6. diw. ülem. H. T.) anda. Waenlane paneb tugewasti Tallinna sihis wastu. Laewad pommitawad rasketest suurtükkidest kallast. 2. Nowgorodi diwiisi osad mõtleme kiires korras Walga ümbrusse koondada, et Pärnu ja Heinaste sihis peale tungida.

„Wiimaste teadete järele, mis eila wäerinna-staapi saadeti, algas waenlane Soome wägede koondust Helsingist Tallinna“. Keegi „nägi oma silmadega Soome polgu laewaleaadimist ja ärasõitu. Sellest tuleb arwata, et meid Tallinna all äge wastupanek ootab.“

Järgmise paari päewa jooksul muutub seisukord Tallinna sihis järsult. 7. armee staabiülem teadustab telegrahwi teel 8. I Peterburi sõjaringkonna staapi:

„Täna saatis waenlane dessandi Papi lahes 7 transpordi pealt raske suurtükitule saatel maale. Wäerinnale ilmus

Soome polk. Agentuur-teadete järgi tuli Tallinna Rootsi polk. Inglased wõtawad abinõud tarwitusele, et kõik jõud Tallinna sihti koondada. Meie wäed taganewad waenlase ülejõu all. Reserwisi poole. Palun kiires korras täiendust saata.“ 7. armee juhatus otsustab nüüd järsult oma strateegilist plaani muuta. See on lühidalt järgmine: 1) 6-dat diwiisi käepärast olewate reserwidega (Wjatka, 86. ja 51. polk ja 1. soomusrong) toetada ja waenlase pealetung seisma panna, pidades oma käes tähtis Tapa raudteesõlm. 2) Riia sihis kaitseisukohale asuda. 3) Walga ümbrusse 10. ja 2. Nowgorodi diwiis, Läti brigaad ja armee reserw (85. polk) koondada ja energiliselt pealetungi algada Walga-Wiljandi ja Walga-Pärnu sihis.

Kuid selle plaani tegelik läbiwiimine ei õnnestanud. Tallinna, Wiljandi, Tartu ja 46. polgud olid nõrgad ja wäiksearwulised.

Kuna waenlase jõud järsult tugewa ja hästiwarustud Soome wäeosadega täiendati, raisati punaste wäerinna taga olewad küllalised reserwid (5 polku!) osade kaupa ära. Liinil wõitlewad punased polgud hakkasid saama täiendust alles siis, kui nende wõitluswõime juba raugenud oli, 47. ja 50. polgu osad sulasid ära taganewate wägede keskel ja abi neist polnud. Kui taganemine ikka edasi kestis, wisati liinile 51. polk, siis Wjatka polk ja lõpuks 86. polk. Soomusrong, mida suurte lootustega oodati, tuli liinile pooleldi wõitluswõimetuna ja wigasena (wedurgi oli tal soomustamata!). Loomulik, et osade kaupa reserwide lahingusse saatmisega ei suudetud midagi korda saata, sest taganewad wäeosad mõjusid halwawalt 200—300-meheliste salkade peale ja ainult demoraliseerisid neid.

Ka punane laewastik ei suuda taganewale maawäele mingusugust abi anda. 7. sõjawäe staabiülem, kellele Balti laewastik operatiivselt allus, teadustab 4. I põhja wäerinna staapi:

„Laewastiku ülemale oli ammu kästetud Kunda ja Jõesuu lahed ära mineerida ja mereluuret korraldada. Kuid laewastiku ülem wastas kindlalt, et

¹⁾ Punawäe arhiivi dokumentidest.

Balti laewastik jõuetu on temast palju tugewamale waenlasele vastu panema ja ei suuda mingisugust toetust wäeosadele Tallinna sihis anda.“

Kõige selle peale waatamata katsub armee juhatus oma uut strateegilist plaani läbi wiia, sest selles seisab olukorra päästmise wõti.

Kuid wäeosade koondamine Walga sihti läheb liiga pikaliselt. Wõrdlemisi suurt sekeldust toob Läti punase brigadi koondamine Walga alla. Segadus oli tingitud järgmisest asjaolust. Kuni Riia wallutamiseni tegutses Läti iseseisew sõjawäe-grupe 7. armee ülemjuhatusel all.

Peale Riia langemist moodustati Nõukogude-Läti punawägi, mis otsekohe allus punawäe ülemjuhatajale (Watsetisele). Läti punawäe juhatus, tegutsedes Watsetise käsu järgi, jätkas oma operatsiooni 3-es gruppes Windawi-Liibawi-Poneweshi sihis. Sarnane teguwiis ei olnud kokkukõlas 7. armee operatiivplaaniga, mille peatähelpanu oli juhitud Tallinna sihti, kus waenlase peajõud olid.

Alles siis, kui Tapa-Rakwere ja Tartu waenlase kätte langewad (13—14. I) läheb armee juhatusel korda Walga ümbrusse 8., 9., 10., 12., 48. 49., 85. ja 2. Läti polku koondada. Kuid kõik need polgud on õredad, halwasti warustatud ja poliitiliselt nõrgad (peale ätlaste). Kogu selle gruppe üldarw polnud mitte üle 4.000 tiku. Initsiatiiv ja tegewusewabadus oli waenlase käes, sellepärast oli pärast Tartu langemist weel wähe lootusi seisukorra muutmiseks.

Missugune oli 7. armee ja Läti gruppe wahekord isegi niisugusel kardetawal silmapilgul, kui näiteks Tartu walgete kätte langemise ajal, näitab järgmine jutujamine telegrahwi teel komandarm 7. ja Läti gruppe ülema Aweni wahel 15. jaanuaril 1919:

„Läti grupe on ülemjuhataja poolt küll iseseiswaks armeeks nimetatud. Kuid siiski, enne kui lõpeb Walga operatsioon, allun ma 7-ndale armeele... Ülemjuhataja direktiivi järgi on Kuuramaal tegutsewatel wäeosadel käsk antud energiliselt Windawi ja Liibawi peale edasi tungida, et walged seal end wormida ei

saaks. Sellepärast on selle gruppe parrema tiiva kaittsel suur tähtsus isegi sel juhtumisel, kui me Windawi sihis pealetungi seisma jätame.“

— „Kuulen Läti gruppe pealetungimisest Windawi peale esimest korda. Loen niisugust seisukorda ebaloomulikuks“. „Missugused direktiivid wõite teie anda gruppede jaoks, mis Kuuramaal tegutsewad?“

— „Mina ei teadnud Windawi pealetungimise direktiivist. Sellepärast andsin ma tänases direktiivis määruse: Riia-Miitawi-Poneweshi oma käes pidada ja reserw Kreitsburi-Stokmanshofi ja Jakobstadi ümbruses pidada, silmas pidades hädaohtu Tartu sihis, mis weel mitte likwideeritud pole.“

„Andke telegrahwi teel punktipealset näpunäited, kas pealetungile wõi kaitseisukorda üle minna, sest Riia-Miitawi ja Poneweshi wõib oma käes ka pealetungiwa tegewusega pidada.“

— „Direktiiv antakse nii, nagu ma teile edasi andsin... Kui Riiga ähwardab hädaoht põhjast, missuguses seisukorras on siis sõjawäed, mis oma kommunikatsiooni (ühenduse seljatagusega) on pikendanud kuni Windawini?“

— „Täna andke weel direktiiv, sest ma pean sellest teadustama Läti sõjakomissarile.“

Pikaldane tegewus ja rida arusaamatusi wiisid nurja uue 7. armee operatiivplani. Eesti-Soome walged soomusrongide ja Inglise laewastiku toetusel waldasid 19. I Narwa, käänasid siis oma peajõud Tartu poole (jättes Narroowa jõeale ainult nõrga tõkke) ja jaanuari kuu lõpul ja weebruari algul waldasid nad korruga Walga-Wõru-Petseri.

Nii sai 1919. aastal jaanuari kuu lõpp pöördepunktiks walgete ja punaste wõitluses Baltimaal. Inglased toetasid raha ja sõjawarustusega Eesti walgeid ja aitasid jalule Põhja korpuse (mis pärast Peterburi peale tungima hakkas). Saksa junkrud (von der Goltziga eesotsas) said nii kaugele ülewõimu, et Läti punased juba weebruaris-märtsis kaotama hakkasid ja junkrute jõud endid Riia alla kokku tõmbasid. Samal ajal

kaswas Walga-Pihkwa liinil walgete Eesti ja Läti wäeliin, mis ähwardas punast Nõukogu-Lätit selja tagant. Mai-kuus (umbes sel ajal, kui Ritt äraandmise kaupa tegi) langes Nõukogude-Läti wäeliinilt Saksa junkrute pealesurumise ja Inglis-Eesti seljatagant-hoobi all.

Mis oli siis sõjaliselt meie kaotuse peapõhjuseks jaanuaris 1919?

1) Liig pikaldane pealetungi hoog alguses, kui Saksa wäed päänikas jooksid ja kohaline walgekaart wee organiseerimata oli.

2) Mitte küllalt õige opereerimine reserwidega igas wõitlusesihis. Reserwid raisati osade kaupa ära ja saadeti alles siis abiks, kui wõitlusliin juba purustatud oli. Reserwisi ei tohi kãputãite wiisil anda ja lubada neid osade kaupa puruks lüüa. Nendega tuleb otsustawalt tegutseda, otsustawasse wõitlusesihti wisates otsustawat, tugewat jõudu (nagu seda walged soomusrongide ja soomlastega tegid).

3) Ekslik üldise olukorra hindamine Baltimaa wäerinnal nii enne kui peale Riia langemist. Riia sihis ei olnud tu-

gewat waenlast, kuna Tallinna sihis ju warakult kokku puuduti kaunis tugewa walgekaartlise jõuga, keda Inglis-Soome kodanlus toetas. Peale selle ei wõtnud ülemjuhatus arwesse, et Ruhja-Rapla sihis taganes Wene walgete elaw jõud (4.500 meest). Nimelt oleks pidanud ka Läti grupe oma peajõu algusest peale Walga-Wiljandi-Tallinna ja Walga-Tartu-Tallinna sihis saatma, et ühes Eesti punawäega waenlase elawat jõudu häwitada, Soome lahe ääres enda seljatagust kindlustada ja siis ühes pealetungi jatkata Läti-Kuuramaa ja, wõib olla, Ida-Preisimaa (Saksamaa) poole. Weel suurem wiga oli, et ka peale Riia wõtmist Tallinna sihis tekkinud hädaohtu küllalt tõsiselt ei wõetud ja selle likwideerimiseks liig pikaldaselt tegutseti.

Järeldused nendest wigadest olid parandamatud ja punawägi oli sunnitud Baltimaa walgete kätte andma. Inglis-Saksa kodanluse wasturewolutsioonilise puhweri sõjaline oskus wõitis seekord töörahwa punawäe strateegia.

H. Tummellau.

II.

Lahingud Tallinna liinil 1. kuni 10. jaanuarini 1919

Alljärgnew kirjatükk tahab lühikest ülewaadet anda nendest lahingutest, mis olid pöördepunktiks meie sinna- maale edurikkas edasilikumises Tallinna sihis 1918/1919. a. Kirjatüki sihiks ei ole mitte anda põhjani läbiuuritud ja igakülgset walgustatud kirjeldust ülemãltãhendatud lahingutest, selleks puudusid praegu täielised materjalid. Meie Tallinna operatsiooni põhjalik kirjeldus on wõimalik wast alles pärastpoole, kui on kogutud rohkem wastawaid andmeid.

Kuid siin on siiski wõimalik juba üldjoontes näidata neid peapõhjuseid, millest olenes meie kaotus Tallinna all ja ergutada uueks materjalide kogumiseks endiste Eesti punawäelaste poolt, isiklikkude mälestuste kirjutamiseks ja

saatmiseks Eesti punawäe ajaloo komisjoni.

Jõudude wahekord. Jaanuari esimestel päewadel oli meil Tallinna rinde paremal gruppel järgmised wäeosad: 52. Tallinna polk (2 pataljoni), kes töötas paremal tiival mere kaldal. Tallinna polgu käsutada seisis sel ajal weel ühendatud madruste salk. Tallinna polgust pahemal pool, Narwa-Tallinna raudtee sihis, töötas 54. Tartu polgu II pataljon. Tartu polgu I patal. saadeti 1. jaanuaril mere kaldale Kolga piirkonda waenlase dessantsalkade wastu wõitlemiseks. Tartu polgust pahemal pool töötas 53. Wiljandi polgu üks pataljon. Edasi pahemal pool tegutses 46. jala-wäepolk. Parema grupe pahema tiwa

kaitseks olid 2. Petrogradi ratsapolgu kaks eskadroni.

Tallinna rinde pahemas gruppes töötawate wäeosade koosseis ei ole praegu veel täpselt teada, kuid seal töötas, kui kõrwalises sihis tegutsewas gruppes, palju vähem wäeosasid.

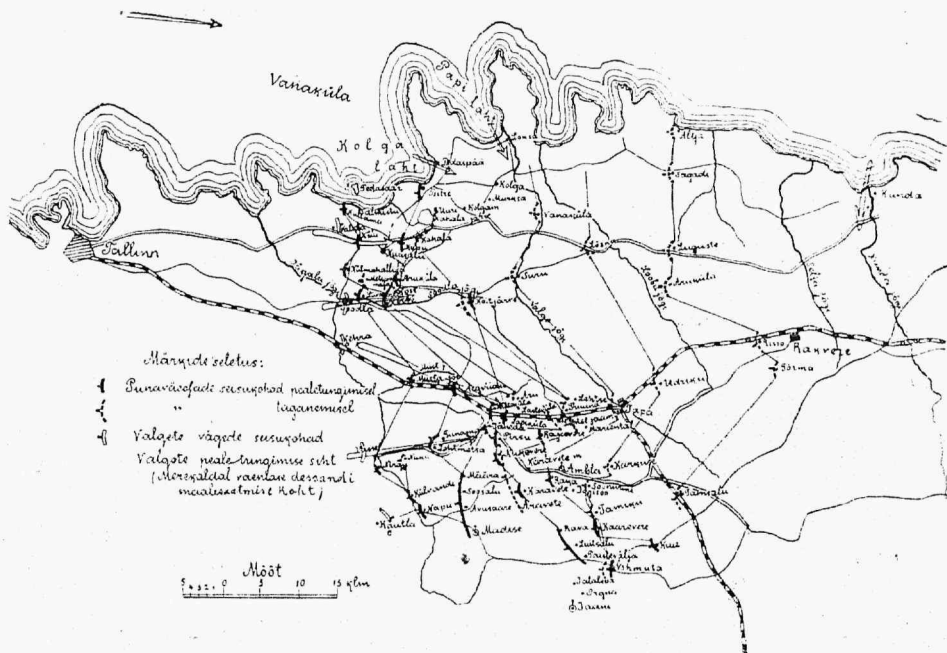
Rinde reserwis olid järgmised wäeosad: Narwa-Jõesuus 51. jalawäe polk, Rakweres — 50. jalawäepolk, Narwas

wormimisel Eesti punane ratsawäepolk.

Koosseisude poolest olid kõik need wäeosad wäiksearwulised — umbes 200—250 tikku polgus. Üleüldse oli meie poolt Tallinna rindel umbes 1500 tikku, 250 ratsanikku ja 13 suurtükki.

Waenlaste pool oli umbes 2.500 tikku, 300 ratsanikku, 17 suurtükki ja 3 soomusrongi, seega oli temal jõudude ülekaal.

S o o m e l a h t

Peale selle tegutsesid waenlase pool alaliselt soomusrongid. Meil nad puudusid täiesti, sest Narwa sild, mis sakslased taganemisel purustasid, ei wõimaldanud meil soomusrongide saatmist rindele. Alles taganemise ajal saadeti Tartust Tapale üks improviseeritud „soomusrong“, mis oma nõrga ehituse tõttu (lihtne platvorm kolmetollise suurtükiga) suuremat toetust wäeosadele ei suutnud anda.

Niisama oli ka merel ülekaal täiesti waenlase pool. Seal töötas jaanuari esimestel päewadel walgete laewastikus ligikaudu 7 lippu (nende hulgas mõned Inglise lipu all). Meie poolt wõttis

Balti laewastik ainult ühest merelahingust osa (5. jaan.).

Selle peale vaatamata, et waenlase pool juba algusest peale (Narwa lahing pool nov. 1918) jõudude ülekaal oli, edenes meie pealetungimine õige jõudsasti.

Suuremat wastupanu hakkasid üles näitama Walge-Eesti wäed alles Rakweres joonel. Mida kaugemale jõudsid punased wäed, seda rohkem tuli neil wabastada teed edasiliikumiseks wõitluste abil. Isëaranis tugew oli walgete wastupanu raudteeliinil, kus neil soomusrongid töötasid.

31. detsembriks 1918 jõudis punased osad järgmisele joonel: Tal-

linna polk: Tsitre-Kuppu-Aruküla-Koitjärve joonele. Tartu polk: Lapiküla-Pruuno mõisa ümbrusesse, kuhu ta jõudis alles sama päewa õhtuks, wahtades liinilt dessant-salga. Wiljandi polk asus nähtawasti Rägawere mõisa joonel. 46. jalawae polk jõudis lahingutega Rakomõisa - Kaarewere - Kuije joonele. 2. Petrogradi ratsapolgu osad olid Wõhmata mõisas rinde pahema tiiva kaitseks.

Samal päewal saatis waenlane Kolga lahes Pedaspea juures dessantsalga maale.

Sm. Rudolf Tummak

2-se Wiljandi polgu punawäelane (5 root).
Langes Narwa all 28/XI 1918.

Lahingutegewus 1 jaan. 1919. Uuel aastal hakkasid wõitlused walgete dessantsalgaga. Peale tungimisele asusid kaks Tallinna polgu roodu ja Tartu polgu esimene pataljon, kes alles esimesel päewal Kolgale jõudis. Meie liginemisel taganesid salgad merkaldale, kus nad suurtükkide tule kaitset laewadele põgenesid ja lääne sihis ära kadusid.

Samal päewal wõttis Tallinna polk lahinguga oma alla Kuusalu.

Meie pahemal tiival algas waenlane pealetungi Jõgisoo sihis, kuid löödi

tagasi. Peale selle asus 46. polk ise pealetungimisele ja waldas Siniküla.

Lahingutegewus 2. jaan. Järgmisel päewal jätkas Tallinna polk pealetungimist waenlase wastupanu peale waatamata ja wõttis oma alla Kullamaa küla mere kaldal, Kiiu mõisa ning Külmahallika. Polgu pahem tiib jõudis lahingutega Kose-Kõrwe joonele.

Tartu polk jõudis wõitlustes waenlasega Kitsekülani ja Wiljandi polk 1) Pirsu joonele.

Ägedaid lahinguid pidada waenlasega tuli 46. polgul. Waatamata waenlase wastupanu peale jõudis polk 2. jaanuari õhtuks Kukewere-Kärawete (parem tiib) — Kawa-Luitsalu-Paistewälja (pahem tiib) joonele.

Lahingutegewus 3. jaan. 3. jaanuaril algasid uuesti wõitlused terwel rindel. Iseäranis ägedalt pani waenlane Tallinna polgu rindel vastu. Siin sai walgete wäeosade suurtükkide poolt Kiiu mõisa täiesti häwitatud. Waenlase ägeda suurtüki - tule peale waatamata algasid tallinlased pealetungimist Walkla külale. Waenlase laewastik pommitas kõik aeg Kolga lahest Tallinna polgu paremat tiiba. Walkla küla enese ees awaldas waenlane ägedat wastupanu, kuid sellegi peale waatamata läks meil korda teda sealt wälja lüüa ja küla oma alla wõtta.

Warsti peale selle algas waenlane wastupealetungimist. Algas uuesti äge wõitlus, mille tagajärjel tallinnlased olid sunnitud Walklast taganema.

Samal ajal asusid walged pealetungimisele Külmahallikale. Meie wähesed jõud, kes seal asusid, ei suutnud tugewatele jõududele vastu panna ja olid sunnitud taganema kuni metsawahi majani, mis umbes 3 klm. lõuna-ida pool Külmahallikat asub.

Polgu pahemal tiival wõtsid meie osad lahinguga Ärmakosu küla.

Raudtee liinil pidas Tartu polk ägedat lahingut walgete wäeosadega, kes soomusrongide kaitset tegutsesid. Ka läks polgul korda Aegwiidu jaama oma alla

1) Wiljandi polgu kohta puuduwad mul täpsed andmed.

wõtta. Wiljandi (?) polk jõudis Puna-maa-Lehtmetsa joonele. Waenlane taganes polgu rindel Kehra jaama ja Woose joonele Jägala jõe taha.

46. polk wõttis sel päewal lahingutega oma alla Määra, Soosalu, A-wu-saare külad ja pahem tiib tungis Madise kirikuni.

2. Petrogradi ratsapolgu 4. eskadron pidas ägedaid lahinguid Orgna mõisa pärast, kuid jõudis ainult Jalalepa küla wallata, kust waenlane Orgnasse taganes.

Öösel 3. jaanuaril ilmus walgete laewastik Narwa Jõesuhu ja walgustas kiirteheitjatega merekallast. Samal päewal tulid teated, et waenlane koon-dab jõudusi Soodla ja Liiwakalda ümbruses.

Järgmisel päewal (4. jaan.) tulid täiendawad teated, et waenlane täiendab omi ridu ja ootab Soome abiwägesid. Sel hommikul oli walgete laewastik juba Narwa-Jõesuust kadunud.

Rinde paremal tiival jätkasid tallinn-lased kogu päewa jooksul pealetungimist, kuid waenlase ülekaalu tõttu ei läinud neil korda mingisuguseid tagajärgi kätte saada. Üks waenlase laew ilmus Pedassaare juure, mis põhja pool Salmistu küla, ja pommitas terve päewa tallinnlaste paremat tiiba oma suurtükidest.

Raudtee sihis jõudis Tartu polk edasi ja wõttis lahinguga oma alla Mustajõe talu, mis samanimelise jõe kaldal asub. Kaugemale nad edasi ei jõudnud kahe waenlase soomusrongi tule tõttu. 53. Wiljandi polgu ja 46. polgu tegewuse kohta 4. jaanuaril puuduwad teated.

5. jaanuari lahingutegewus algas wõitlustega merel. Juba öösel kell 12-st kuni kella 2-ni (5. I) kestis Tallinna polgu komandöri teadete järele merel lahing.

Kell 12 ilmus walgete laewastik Kolga lahte, awades tule Tsitri küla peale ja saatis maale oma dessandi Pedaspää juures. Dessantsalk algas kohe pealetungimist Murkse sihis (umbes 3 klm. lõuna pool Kolga küla). Nende wastu saadeti Tartu polgu pataljon, kes asus nähtawasti Kolga mõisas.

Nende pealesurumisel paisati waenlase dessant merekaldale, kus ta laewadele põgenes ja ära sõitis, jättes maha ühe suurtüki meile sõjasaagiks.

Kella 13 ajal ilmusid merele weel 3 laewa Inglise lipu all. Üks nendest sõitis Papi lahte ja laskis Loksa küla, mille peale ida sihis ära kadus.

Kella 14—15 wahel oli merel tuge-wat suurtükilaskmist kuulda.

Tallinna polgu rindel jätkasid walged terve päewa asjatut pealetungimist. Tallinna polgu pahem tiib jõudis lahingutega kuni Liiwakaldani.

Wiljandlased, murdes waenlase wastu-panu, jõudsid kuni Jägala jõeni. Niisama läks 46. polgul korda walgete wastu-panu murda ja Nirgu-Külwandi-Napu joonele Jägala jõeale wälja jõuda.

Kuid weel samal päewal (5. jaan.) asusid walged wastupealetungimisele Tartu ja Wiljandi polkude rindel.

Kella 18 ajal ilmusid waenlase soomusrongid ja awasid ägeda tule Tartu polgu seisukohtade pihta. Sellele järgnes äge pealetung walgete wäeosade poolt. Waenlase ülekaalus olewate jõudude surwel oli Tartu polk sunnitud taganema Aegwiidu jaama. Peale selle sai polk Aegwiidu jaamast kaotustega wälja löödud. Jättes jaama taganesid tartlased Aru-Lasteküla-Lehtse joonele, kus polgu korraldamisele asusid.

Wiljandi polk, kes esialgu ägedaid wõitlusi waenlasega Jägala jõel pidas, oli sunnitud taganema kuni Lehtmetsa esimeste taludeni. Umbes kella 21 ajal algasid walged uuesti ülitugewate jõududega pealetungimist Wiljandi polgule. Peale ägeda lahingu oli polk uuesti sunnitud Lehtmetsa juurest kuni Jäneda mõisani taganema.

Wiljandi polgu taganemise tõttu oli ka 46. polk sunnitud oma paremat tiiba tagasi tõmbama, Nirgu küla jättes ja Nuku talu juure asudes.

Üldiselt kokkuwõttes lõppes 5 jaanuari lahingutegewus meie rindel waenlase läbimurdmisega raudtee joonel.

Lahingutegewus 6. jaan. Eelmistel päewadel ilmsiks tulnud waenlase wisa wastupanu, saadud teated waenlase wägede suurenemisest ja abi-

wägede jõudmisest Soomest, Inglise sõjalaewade ilmumine Soome lahte ja wiimaks waenlase läbimurdmine meie rindest raudtee joonel andsid selget märki sellest, et Walge-Eesti wõtab kokku oma wiimase jõu ja Soome lihunikude ja Inglise kodanluse abi selleks, et murda meie punaste wägede edurikast pealetungimist ja päästa weel wiimasel silmapilgul Walge-Eesti kodanlust liginewa Eesti tööliste wõimu ja „punase hädaohu“ eest.

Wiimaste päewade lahingud näitasid, et meie rinde seisukord muutub õige tõsiseks ja et seisukorra parandamiseks on tarwis kiirelt wõitlusejooele tõmmata uusi jõudusid ja lahingusse saata kõik wabad reserwid.

Selleks wõeti kiires korras abinõud tarwitusele juba 5. jaanuaril. 6. jaanuaril kehtsid nad wahetpidamata edasi.

Rindel enesel arenes asjade käik järgmiselt:

Õösel wastu 6. jaanuari algas waenlane Tallinna polgu pahema tiiva sihis pealetungi. Igatahes oli waenlase eesmärgiks ja püüdeks suurendada lõhet meie mõlema tiiva wahel, mis sündis eelmise päewa wõitlustel Tartu ja Wiljandi polkude taganemise tõttu.

Waenlase ülitugewad jõud algasid õöpimeduses ja metsa kaitse all ägedat pealetungi Liiwakalda seisukohtadele. Lahingus selgus, et peale tungimas on Soome löögipataljon.

Paaritunnilise wõitluse järele oli pisi-kesearwuline Tallinna polgu osa, mis pahemal tiival tegutses, Liiwakalda seisukohtadelt wälja löödud ja Kose-Ärmakosu liinile taganema sunnitud. Meie kaotused lahingus ei olnud wäiksed.

6. jaanuari hommikul algas waenlane ägedat pealetungi Tallinna polgu paremale tiiwale. Ka siin selgus, et pealetungijate hulgas on soomlased. Samal ajal saadeti walgete poolt Pedaspea juures uuesti dessant maale (umbes 300 tikku), kes kohe pealetungimist algas.

Tartu polgu pataljon, kes dessandi wastu wälja saadetud, surus wiimase merkaldale, kuid ei suutnud teda häwitada.

Merel oli waenlase laewastiku suurenemist märgata. Laewastik pommitas

terwe päewa Tallinna polgu paremat tiiba ja terwe päewa jooksul kestis äge lahing, kuid õhtuks olid Tallinna polgu osad ka paremal tiival sunnitud soomlaste pealesurumisel Uuri-Kahala jooele taganema.

Tartu polgu peale, kes asus kaitse-seisukohtadel Lehtse jaama juures, wõttis waenlane terwe päewa jooksul mitu tormijooksu ette. Tugewa wastupanu peale waatamata olid tartlased sunnitud suurte kaotustega Lehtse-Pruuna mõisate jooele taganema.

Tartu polgule abiks raudteeliini kaitseks saadeti lahinguwäljale reserwis olewa 50. polgu pataljon. Kuid ka see oli sunnitud waenlase pealesurumisel taganema ja Pruuna-Marientali joonel kaitseseisukohtadele asuma.

Samalpäewal löödi ka Wiljandi polk oma seisukohtadelt wälja. Polk taganes Ambla sihis.

46. polk taganes tugewal waenlase pealetungimisel Pirsu-Arawete jooele.

Õösel walgustas waenlane kiirteheitjaga soomusrongilt punaste seisukohti raudtee ümbruses ja pommitas neid. Samal ajal kirjeldatud sündmustega liinil tõmbas rinde juhatus uusi reserwisid Tapale. Nendest jõudis weel samal päewal Tapale lentsalk. Rakwerest saadeti Tapale 47. jalawäepolgu ja Eesti punase ratsapolgu osad. Tartust Tapale ligines meie improviseeritud soomusrong. Rinde juhatus nõudis uute reserwide wälja saatmist.

7. jaanuaril kehtsid wõitlused kõigil rindel endise ägedusega edasi. Raudtee sihis olid meie osad sunnitud taganema kuni Tapa jooele. Side Wiljandi ja 46. polgu wahel katkes. Tallinna polk püsis endistel seisukohtadel peale pahema tiiva, kes käsu sai taganeda Koseküla-Armakosu juurest Koitjärwe jooele.

Waenlase laewastik pommitas terwe päewa jooksul Tallinna polgu paremat tiiba.

8. jaanuaril jätkas waenlane pealetungimist kõigil rindel. Wastase laewastik saatis Papilahes uue dessandi maale.

Waenlase tugewal pealetungimisel taganes Tallinna polk Wanaküla-Suru jooele.

Raudtee sihis algas waenlane warahommikul Tapa jaama pommitamist oma soomusrongidelt. Meie soomusrong ei suutnud neile wastu seista ja taganes.

Öösel wastu 9. jaan. tungis waenlane Tallinna polgu pahema tiiva peale Suru mõisas. Ägeda õõsise lahingu tagajärjel olid meie osad sunnitud Läänasse taganema. Hommikul 9. jaan. kell 8 algas waenlane pealetungi ülitugewate jõududega Tallinna polgu kesk-kohale Wanaküla juures. Ka siit olid meie osad sunnitud Läänasse taganema.

Kell 10 algasid walged wäed soomusrongide saatel ägedat kallaletungimist Tapale. Meie wäed olid sealt sunnitud ka tagasi tõmbama Udriku jonele.

46. polk taganes waenlase pealesurumisel Karkuse-Soonurme-Tammiku-Wõhmuti jonele.

10. jaan. Eelmistes lahingutes olid meie wäeosad tublisti purustatud ja osalt wõitluswõimetuteks muutunud. Pisikesed reserwid, kes jaohaawal linile jõudsid ja ükshaawal lahingusse saadeti, ei suutnud rinde seisukorras mingit muudatust sünnitada.

Selle tõttu siis taganeski meie rind 10. jaanuaril pea ilma suuremate lahinguteta Altja-Sogadi-Liiguste-Aruküla-Risso-Tõrma-Tamsalu jonele.

Sellega oli pööre sündinud ja olukord wäerinnal muutunud. Tarwis oleks olnud täiesti uued, tugewad wäeosad lahingusse heita, kuid neid ei olnud wäejuhatusel.

Üldised järeldused. Ülemalpool toodud kirjeldus ei ole wast küllalt põhjalik, küllalt igakülgne. Temas, wõib lla, leidu wad wast isegi mõned eksitused. Neid kõiki tuleb meil ühisel jõul täiendada ja õiendada.

Kuid kõige selle peale waatamata wõime ka juba praegu ära märkida

järgmised peapõhjused, millest olenes meie kaotus Tallinna operatsioonis.

Üheks neist põhjustest on see, et meie, olles operatsiooni alguses nii arwuliselt kui ka meeoleolu tõttu kaugelt tugewamad kui walged, ei jõudnud seda jõu ülekaalu kuni lõpuni kindlustada. Meie jõud wähenesid alalistes lahingutes, sest et meie järjekindlalt reserwibi abiks ei tulnud. Selle tagajärjel oli waenlasel otsustawal silmapilgul kerge küllalt suurearwulisi wäeüksusi luua ja neid uute wärskete elementidega kindlustades (soomlased) uuesti wõitluswõimulisteks teha.

Teiseks oli suureks abiks waenlasele abi, mida nad said Soome wabatahtlastest salkadest, kes weel wiimasel silmapilgul Tallinna jõudsid, ja kes oma metsikusega Eesti walgele wäele toeks olid ja mõrtsukaliselt kuulsaks said.

Kolmandaks oli waenlasel ka ülekaal tehnilistes wõitluseabinõudes. Nendel olid wõrdlemisi head soomusrongid, meil puudusid nad peaaegu.

Selle tõttu näeme, et meie rinde keskoht alati kaugele taha jäi rinde tiibadest. Aeglane edasijõudmine raudtee sihis oli ka süüdi üleüldise liikumisekiiruse wähenemises terwel rindel. Just tehnilise nõrkuse tõttu raudteeliinil oligi wastasel 5. jaanuaril nii kerge meie rinda oma tugewama tehnikaga ja wäeosadega läbi murda.

Ja wiimaks oli meie kaotuse põhjuseks laewastiku puudumine meil. Laewastiku abil oli waenlasel alati kerge dessantisid meile seljataha saata, mille tõttu seisukord meie rinde paremal tiival alati hädaohtlik oli. Olid siin weel teisedki põhjused, kuid nendest siis, kui kogub rohkem materjali.

K. Tikk.

III.

Pihkwast Jôgewa-Tôrwani (1918—19)

(Ajatoolised märkused)

Kuna praegu veel ajalooliste dokumentide täieliku kordaseadmise töö oldakse, ei ole niipea võimalik täieliku ülewaadet anda Eesti kodusõjast: piirdume siin ainult lühikese operatiivse ülewaatega neist wõitlustest, mis arenesid Pihkwa raioonist Tartu ja Wiljandi sihis.

Pärast Saksa rewolutsiooni nowembrikuul oli kõigil selge, et Saksa okkupatsiooniwäed Balti riikidest kui ka Ukrainast on sunnitud lahkuma: Liitriigid nõudsid okkupeeritud maade wabastamist.

Punawäe juhatuse ette tõusid tähtsamad ülesanded: wallutada ja enese järele kindlustada territooriumi, mis wabanes Saksa taganewatest sõjawägedest ja laiali pilduda walgekaardi bandeid ja nende korraldatud walitsusi.

Selle ülesande täidewiimine ei olnudki nii kerge, kui ta esiotsa paistis, sest Saksa sõjawäed ei mõtelnudki niipea Balti riikidest lahkuda. Neil oli tarwis aega wõita, et ewakueerida seda, mis ewakueerida wõib ja mis terve suwe jooksul oli kokku kuhjatud. Teiseks ei olnud sakslastele mitte ükskõik, kes nende naabruses elutseb—Saksa imperialism, olguigi igapidi hinge waakumas, aimas juba warakult ette seda hädaohtu, mida ähwardas laiade Saksamaa tööliskulude poolehoid enamlisele rewolutsioonile.

Et oma riigipiiri eemaldada Nõukogude Wenest, wõttis Saksa wägede juhatuse kõik abinõud tarwitusele, et kinni pidada ja sulguda igale poole tungiwat enamiluseadet. Selleks tõkkeks luakse oktoobrikuus 1918 Pihkwast nõndanimetatud „Põhja armee“. Otstarbekohasemaks armee wormimise paikadeks leiti Pihkwa—Ostrowi—Rezitsa—Dwinski raioon. Nowembrikuu lõpul pidi „Põhja armee“ esimese korpuse wormimine lõpul olema. Saksa sõjawägede juhatuse toetas rahaliselt ja sõjajoonaga tulewast „Wene walitsust“, mis pidi

loodama peale toleaege Petrogradi langemist.

Saksamaa rewolutsioon 9. nowembril tõmbas kriipsu neist suurejoonelistest kawatsustest läbi. „Põhja armee“ loomine ei edenenu nii kiiresti, kui seda soowis Saksa kodanlus. Nowembri lõpuks kujunes kogu armee jõud sarnasena.

jalawäe polkused	4—2000 inim.
ratsawäe salkasid	2—1000 „
igasuguseid pisikesi osasid	1500 „

Kokku 4500 meest

Peale 30% üldarwust sünnitasid endise Wene sõjawäe ohwitserid. Sõjariistadeks oli sakslaste käest saadud: 6 kerget ja 24 rasket suurtükki, 44 kuulipildujat ja 8000 püssi.

Saksa sõjalist jõudu ei pidanud Saksa sõjawägede ülemjuhatus mitte küllalt tugewaks, et nii suurt maaala kaitsta, kui seda on Pihkwa-Dwinski wahe. Sellepärast oli otsustatud ülaltoodud jõud ära kasutada ainult Pihkwa raiooni kaitseks, kui okkupatsiooni wäed Balti riikidest taganewad.

Missuguste jõududega opereeris punawäe juhatuse ja missugused olid ta kawatsused?

Peab otsekohe tunnistama, et meie jõud olid palju vähemad, kui waenlasele, sest 7. armee osad, mis seisid Soome lahest kuni Opotschkani, olid wäga laiali pillatud ja ei kujutanud ühegi tähtsama operatsiooni sihis küllalt tugevat rusikat, millega oleks wõidud kiiresti lahendada neid ülesandeid, mis 7. armee ülesandeks olid. Nii kogub endise Jamburi raiooni 6. kütiwäe diwiis, Koromõschewi ja Toroschino ümbrusse 2. Nowgorodi diwiis; ning Opotschka-Sebezi ja Polotski piirkonda Pihkwa diwiisi osad.

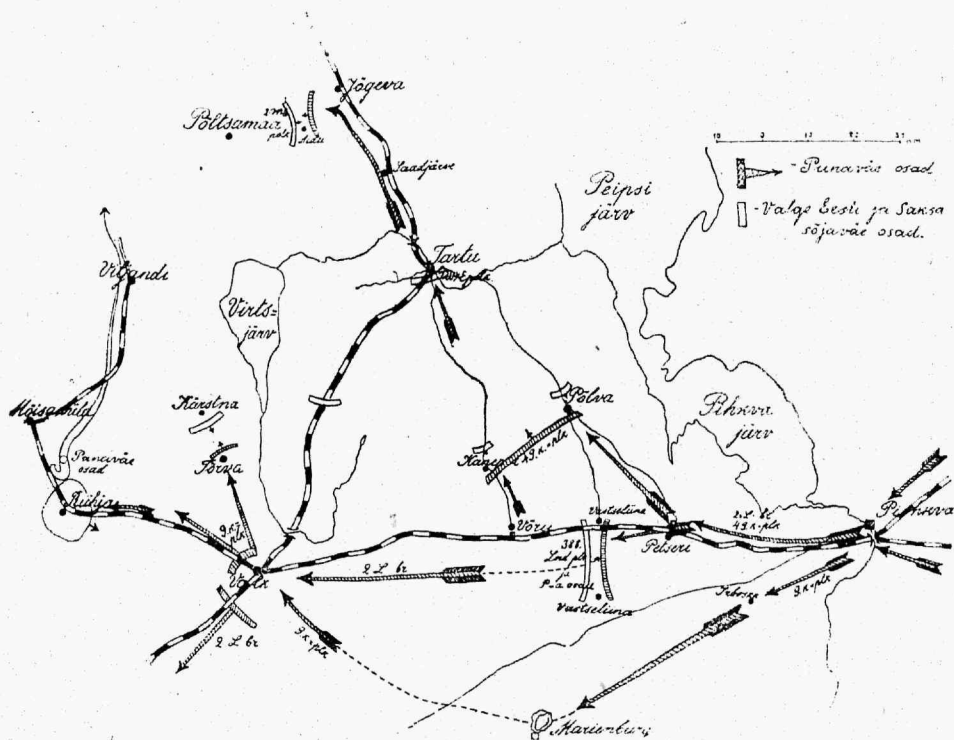
Saksa sõjawägede taganemise ajal, mis umbes 18. okt. algas, ei olnud ka veel nimetud diwiiside osad oma koon-

damist lõpetanud; nii, näituseks, ilmus Nowgorodi diwiisi koosseisu 2. Läti brigaad alles 30. novembril.

Meid huwitab siin peajasjalikult 2. Nowgorodi diwiisi koosseis ja tema jõudude tasakaal waenlasega, kes tegutses Pihkwa raioonis. 7. armee staabiülesannete ettekande järele kuulus Nowgorodi diwiisi koosseisu enne Pihkwa langemist ümarguselt 3000 meest. Nii peame kon-

stateerima, et Pihkwa sihis punawäe osad arwuliselt tublisti vähemad olid, kui walgekaartlaste sõjaline jõud, Saksa sõjawäge ka osalt arwamata.

Kuni Pihkwani jälgisid 2. Nowgorodi diwiisi osad ilma wõitlusteta Saksa taganewale sõjawäele. Pihkwa all, kuhu selleks ajaks kõik walgekaartlaste jõud olid kokku kogutud, löödi esimene tugew lahing, mille tagajärjeks oli Pihk-

wa langemine punawäe kätte (26 nov.).

2. detsembril, peale Pihkwa ja Narwa langemist, seadis armee juhatus oma wäeosadele järgmise ülesande: a) 6. kütiväe diwiisil edasitungida Tapa-Tallinna sihis ja wallata Baltimere rand Tallinnast Pärnuni, b) 2. Nowgorodi diwiis tungib Pihkwa-Walga-Riia sihis, wallates merekallast Pärnust kuni Riiani. Ühes sellega pidid lõunapoolsed 7. armee osad ja kogu lääne armee pealetungimist jätkama, et wallutada Riia, Dwinski, Miitawi, Kowno ja Wilno, et sellega kiirendada Saksa sõjawägede ewa-

kueerimist, ehk wastasel juhtumisel neil taganemise tee sulguda.

Üldine olukord, nii puhtsõjaline kui ka poliitiline, nõudis kiiret edasitungimist, et mitte kodanlusele aega anda ennast korraldada. Punawäe juhatuse ülesanne oleks täidetud, kui meie wäeosad oleksid algusest peale tegutsenud kiiremal käigul, meeles pidades, et waenlane oli moraalselt meist 10 korda nõrgem. Et see nii oli, tõendab järgmine kindr. Sootsi toonitamine „Eesti wabadussõjas“: „Selgus, et wabatahtlik mobilisatsioon tagajärgi ei annud, sest

ilmus ainult mõnisada meest, (meie sõrendus K. R.), ja needki enamjagu säärastest, kes enesele seega kergel wiisil tahtsid leiba teenida, mis seletataw sellega, et laiem rahwahulk ei uskunud iseseiswuse wõimalusse ja kartis äpardamist". Tuletame siin weel meelde, et punawägi komplekteeriti siis weel wabatahtlisel alusel, kuna aga Eesti

Sm. Adolf Männikoks.

Wanas sõjawäes staabikapten. Astus 1. Eesti punasesse pataljooni ja oli seal roodu komandöriks. Urali väerinnal 1. pataljoni komandör ja polgu komandöri abi. 5. Wõru polgu organiseerija ja komandör.

walge sõjawäe juhatus sai ainult siis „jalad jökke“, kui „Soome lihunikud“ üle mere Tallinna jõudsid ja Inglise laewastik paraliseeris punase laewastiku. Sarnane oli üldseisukord, mis tungiwalt nõudis kiiret tegutsemist.

Waatame nüüd, kuidas arenes lahingutegewus Pihkwa-Walga-^{Tartu Pärnu} sihis. Pärast Pihkwa langemist jätkas Pihkwa grupe pealetungimist 3 peasihis

1. Tartu sihis 49. kütiwäe polk;
2. Wõru-Walga peale—2. Läti brigaad,

3. Marienburi peale—9. kütiwäe polk.

4. detsembril waldab 4. Läti kütiwäepolk pärast ägedat lahingut Wastse-liina mõisa, kus taganewa Saksa 388. Landeswehri polgu osad ja walgekaartlaste banded wisalt wastu panid.

See lahing Saksa sõjawäega tõendas weel korra, et okkupatsiooni wõimu-meestel oli tarwis nii ehk teisiti aega wõita, et omi plaane täide wiia, millest juba eelpool juttu oli.

10. det. jõuab Pihkwa grupe Wõru liinile, kust 49. polgu pealetungimine Tartu sihis algab.

Ülemalpool on juba nimetatud et punawäe pealetungimine arenes aeglaselt, mille peale näitas 7. armee staabi ülem 5. detsembril, nõudes põhjuseid, millest on tingitud sarnane lubamata ja olukorrale mitte wastaw edasimarssimine. Läti 2. brigadi komandör sm. Trawinsky wastas sellele järelepärimisele, tuues ette järgmisi põhjuseid, mis wähendasid wägede kiiremat edasitungi.

1. Brigadi osad (kaks polku, kolmas ei olnud weel järele jõudnud) tegutsewad laial rinnal, mis nõuab palju aega luure organiseerimiseks ja läbiwiimiseks;

2. Saksa sõjawäed ühes walgekaartlastega sunnitawad paiguti tõsiseid tõkkeit, mida peab wõideldes kõrwaldama, ja

3. Saksa sõjawägede juhatus wenitab läbirääkimistega oma sõjaliste jõudude wiibimata ewakueerimist.

Saksa sõjawägede kiiremaks taganemiseks mõjus tuntawalt kaasa punawäe lõunapoolsete osade edukas pealetungimine Dwinski ja Riia sihis. 17/xii lahkuwad Saksa wäed Walgast, kus wõim otsekohe tööliste kätte läks. Sakslased taganesid Riia poole, aga kuhu jäid Põhja-armee osad, mis pidid Saksa okupatsiooni wõimudele kaitsekiilbiks olema? Need „kangelased“, Balahowitschiga eesotsas, olid juba enne sakslasi Wirtsu taga ja koondusid Rapla ja Kapa-Kohila raiooni. Põhja-armeest sai Loodekorpus, mis täiesti allus Eesti sõjawäejuhatusele. Korpusele andi 3-nädaline aeg ennast korda seada; arwuliselt ei suutnud ta üle 3.500 mehe kaswada.

17/xii jõudsid punawäe osad Lõuna-Eestis:

a) 49. kütiwäepolk—pidas wõitlusi Põlwa-Kanepi liinil 2. Eesti polgu osadega, kelle ülesandeks oli Tartut lõunapoolt küljest kaitsta;

b) 2. Läti brigaad ligines Walga linnale Pihkwa-Walga raudtee liinis;

d) 9. kütiwäepolk liikus Walga linna poole Marienburist.

Peab tähendama, et samal ajal sai 6. diiwi osade poolt wallatud Rakwere ja sealt arenes üldine pealetungimine Tapa jaama wõtmiseks.

Kui Narwa sõjawäe gruppel selge ja konkreetne ülesanne—edasi raudtee sihis Tallinna—oli, siis ei olnud seda kaugeitki mitte Pihkwa gruppel, iseäranis peale Walga langemist. Raske ja keeruline ülesanne seisis Läti 2. brigaadi komandõri ees, kui ta pidi otsustama, kuhu omad osad sihtida, kas abiks Narwa gruppe Tallinna sihis, wõi jätkata pealetungimist Riia peale?

Kui küsimust puhtsõjalisest küljest wõtta, siis ei olnud sm. Trawinskil wist ühtegi põhjust jätkata edasitungi Riia-Miitawi sihil. 18/xii oli brigaadi staabil selge, et terve Põhja-armee korpus Walgast õhtu ja põhja-õhtu poole taganes, sünnitades juba sellega lõunasse tungiwale osale tõsise hädaohu selja tagant; kui siin weel oleks arwetatud sellega, et Tallinnas oli käimas kibe ettewalmistus, et astuda wastukallaletungimisele, siis oleks selge wastus järgnenud—waenlast on tarwis häwitada järjekorraliste operatsioonidega, juhtides lõök eestkätt sinna, kust waenlane meile kõige kardetawam on ja kus meie edu waenlast walusamini tabab. Ja selleks oli Tallinna ümbrus, sinna oleks pidanud juhtima oma tegewuse terve Walga grupe.

Kuidas tegutseb Pihkwa-Walga grupe peale Walga langemist? 49. kütiwäe polk wiskas kergesti tagasi need wähesed jõud, mis olid Tartust 2. polgu pataljonidest wälja saadetud. Raudteeliinil tegutsejad Põhja-armee wäikesed osad jätsid liini omawoliliselt maha ja taganesid Wiljandi sihis „omadega“ ühinema. Tartus wõrmitawad 2. polgu osad, nähes

mõttetut wõitlust punastega, tõstsid 20/xii „mässu“ ja hakkasid „ladusi lõhkuma“ (nii kirjutab „Eesti wabadussõjas“ kindr. Soots), 21/xii jätab Eesti kodanlus Tartu maha ja kolib Põltsamaale, kuhu ka ülejäänud 2. polgu riismed kogunewad.

22/xii wallutawad 49. kütiwäe polgu osad Tartu ja jätkawad edasitungi raudtee liinil Tapa poole. Edasitungimine kestab ilma waenlase wastuhakkamiseta, sest 2. Walge-Eesti polk korraldas ennast Põltsamaa ümbruses. 24/xii jõuab 49. kütiwäe polk Jõgewa jaama ja hakkab sealt Põltsamaa peale tungima. Seniks on 2. Eesti polk ennast niipalju korda seadnud, et ta siin juba wisalt wastu paneb ja isegi wastukallaletungi alustab. Ägedad wõitlused kestawad 28/xii—4/1 hommiku pool Põltsamaad Aidu ümbruses, mille tagajärjel 49. kütiwäe polk oli sunnitud taganema.

2. Läti brigaad jätkab oma peajõududega pärast Walga langemist edasitungi Riia sihis, jättes oma tiiwa ja selja katteks 2 bataljoni 6. Läti polgust.

Pealetungi Walgast Wiljandi ja Mõisaküla sihis hakkas 9. kütiwäepolk, kelle koosseis ei ulatanud tol silmapilgul mitte üle 600 tiku. Tema puutus waenlasega kokku umbes 24/ii, s. t. siis, kui waenlase osad olid juba osalt saanud isegi kohalikke wõitlusi edasitungiwa punawäe osade üle.

9. kütiwäe polgu tegewuse kohta on weel ajalooline materjal läbiwaatamata, kuid üksikute kaaswõitlejate mälestuste järele tuli wõrdlemisi wäheste jõududega jätkata pealetungimist laial wäerinal, kusjuures lahtised tiivad harilikuks nähtuseks olid. Suuremad wõitlused pidas polk Tõrwa alewi wallutamisel. Üldseisukord Eestis kujunes wii-masteks detsembrikuu päewadeks järgmiseks:

2/1 läks Walge-Eesti ülemjuhatusel õnneks Soome lihunikkude toetusel Narwa gruppe edasitungimist seisma panna.

49. ja 9. kütiwäepolkude edasitungihoog wähenes juba iseenesest wärske de reserwide puudusel; enamwähem

wastupanu sulus nende pealetungimise Põltsamaa-Tõrwa liinil.

W.-Eesti wägede ülemjuhatus on sootsates tingimustes. Ta on juba suutnud omale luua organiseeritud sõjawäeüksusid, mis arwuliselt meie Eestis tegutsewatest punawäe osadest üle olid, tal oli wõimalus tegutseda lühikeste löökidega ühes ehk teises sihis ja suuremate jõududega, häwitades meie osasid eraldi, ning, lõpuks, Inglise laewastiku toetusel olid tal wõimalikud laialdased dessant-operatsioonid, mis leidsid aset Tallinna-Narwa merekaldal.

Pärast seda, kui Narwa grupe oli Tallinna alt tagasi tõrjutud ja ta üldine taganemine täies hoos, hakkas walgeeestlaste pealetungimine lõuna ja lõunaida sihis. Pealetungimine arenes peaasjalikult Tartust: Walga-Wõru ja Petseri peale.

Peale Tartu langemist püüdsid 7. armee ja Läti armee juhatused Walga all tehtud wiga parandada, wisates waenlase wastu, kes juba meie wäed Tartu alt taganema löönud, osa Läti ja Wene polkusi. Kõik need abinõud ei annud enam soowitawat tagajärge, sest mööda oli lastud parajane moment reserwide kasutamiseks pealetungimiselahingus. Kõik toetusosad löödi peatselt segi ja algatus oli täiesti waenlase kätte läinud.

Lõputulemus oli järgmine: 31/1 walutab waenlane Walga, 1/11—Wõru ning 1/11—Petseri jaama ja alewi; ühes sellega kaotas Läti armee, kelle peapüüdeks oli Liibawi wallutamine, oma tähtsama juurdeweo-raudtee—Pihkwa-Walga-Riia tee.

K. Rimm.

Punaste dessant Narwa Jõesuus 28. now. 1918

28. now. hommikul sõitis dessant Narwa Jõesuu sihis kahel weolaewal miinipaatile „Spartaki“ ja „Awtroili“ ja ühe ristleja („Oleg“) kaitsel. Saadud käsusalgale oli öeldud: Narwa Jõesuus, jõe paremal kaldal, asub waenlase sõjawägi (kes, kui suur—oli teadmata) ja mererannas wastase rannapatari. Dessant läks nimetatud keskpäewal Narwa Jõesuus maale, wõttis selle oma alla ja tungis Narwa linna sihis edasi kuni Riigi külani, kuhu ta kuni 29. now. paigale jäi. Peale suurema wäeosa maaletulekut saatsime luure Narwa minewat teed mööda ja asusime kiirelt Jõesuhu ponton-silla ehitamisele. Samal ajal saadeti 4—5 inimest Fitinka külasse sideme loomiseks 6. diwisiga (sealt pidime saama dessantsalga jaoks walmistatud tarwiliku arwu telefoni-aparaatsi ja traati).

Weel oli käsukirjas öeldud, et Narwa le pealetungimine algab 29. now., et 28-dal korraldatakse ainult demonstratsioon otse Narwa wastu; jõest üleminek sünnib 29. now. hommikul Popowka küla kohalt. Kella 11 ajal trehwab üks meie saatjatest miinipaatidest Narwa Jõesuu lähedal küla kalameestega, kellelt

sai mõned teated wastase jõudude üle, nimelt, et Narwa Jõesuus asub salk Saksa sõjawäe jäänustest (paigale jäänud Eesti kodanlaste palgalistena). Mingisugust suurtükiwäge seal ei olewat.

Et meil paatsid dessandi maalesaatmiseks kaasas ei olnud, tegime otsuseks otse Jõesuu sadamasse (Narwa jõe) sõita.

Kui meie juba nii lähedale jõudsime, et rand selgelt näha oli, märkasime inimeste woolu Jõesuu mereranda. Liikisime weel lähemale ja nüüd wõisime juba eraldada rahulikke elanikke sõjameestest; wiimased olid sakslased. Oli selgesti näha ka ülespandud (eemal kokkukogunud rahwa hulgast) kuulipilduja ja selle juures kiiwrites sõjamehed.

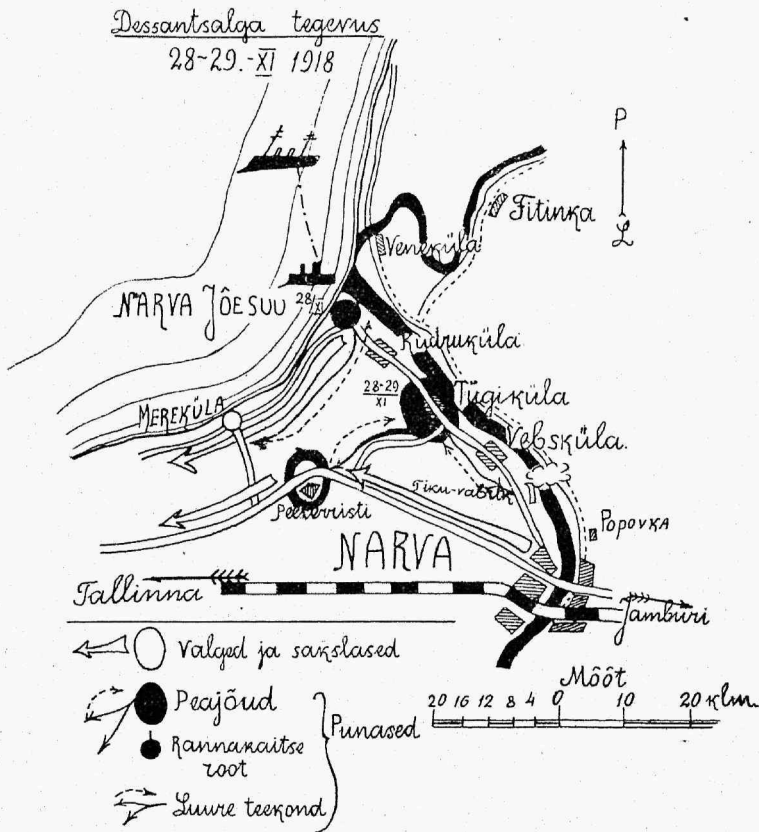
Sõitsime rannale weel lähemale, üsna ranna lähedal tõmbasid meie laewad punased lipud üles. Samal silmapilgul sündis merekaldale kogunute hulgas segadus: suurem osa rahwa hulgast tungis merele weel lähemale, rätikuid ja mütsisid lehwitades, need olid meie sõbrad, proletaarlased, kehwickud, kuid kiiwrismehi kogus rohkem kuulipilduja juure; sinna kogus ka rāti ja mütsidega lehwitajaid. Oli näha ka üksikuid inimesi,

kes ruttasid—põgenesid hoopis teisele poole—kaugemale punastest lippudest... Sündis veel midagi, millest aru saime alles maale jõudes: kuulipilduja juures olewad kiivrikandjad tõstsid kuulipilduja kõrgele üles ja paiskasid vastu maad.

Oli raske aru saada, mispärast sakslased sõjariistu purustasid. Eks läinud

warem juba Eestist need, kes olid tüdinenud tapmisest ja tundsid rõõmu kodumaal olewast rewolutsioonist?

Pärast selgus põhjus: lihunikud kartsid surra kehvikute rusika all. Need rätikute lehwitajatest, kes kogusid kuulipilduja juure, olid sinna saadetud teiste poolt selleks, et öelda kiivrimestele:

„kui teie peaksite sõjariistu tarvitusele võtma, siis tapame meie teid“.

Niisugune mõju oli punasel lipul: teda nähes naerawad ühed rõõmu pärast nii, et pisarad silmis, teised—lähewad hulluks wiha pärast.

Transportlaewad sõitsid otse sadamasse. Saatjad laewad jäid „parajasse“ kaugusesse walwama, et kui walgete poolt dessandile vastu hakatakse, siis walgete pihta tuld anda.

Dessantsalga antud ülesanne—Narwa Jõesuu oma alla võtta—oli selge ja arusaadaw. See läks ka kergesti kor-

da—meie kohalolewate sõprade abiga.

Kuid käsus oli ka arusaamatuid kohti, mida kõige tahtmise juures täita ei saanud. Teisest küljest oli käsus ka asjata kitsendusid, mis salga tegewust takistasid. Käsus oli öeldud, et kohe maale jõudes tuleb Naroowa suule sild peale ehitada juhtumiseks, „kui Narwa operatsioon ei õnnesta“. Et oma silda mööda siis taganeda, oli hea mõte, aga kuidas seda teha? Et sild sarnaseks juhtumiseks oleks tarwilik olnud, selle vastu keegi waielda ei saanud. Aga kes seda ehitama pidi—see oli teine küsimus. Des-

sant-salk sellega walmis ei oleks saanud, kui arwesse wõtta kõike, mis silla ehitamiseks tarwis läheb. Esmalt ei olnud dessant-salgas ainustki inimest, kes silla-tööd mõistnud oleks. Teiseks ei olnud salgal mingisuguseid tööriistu (kirweid, kõisi, paatisi j. n. e.). Ei wõinud ka kindel olla, et neid tarwilisel arwul kohalt leidub.

Kõike seda silmas pidades tegime niisuguse otsuse: silla tegemise mõte tuleb maha jätta ja selle asemel, kui waja, kõik Jõesuus olewad jõelaewad tööle panna. Oli arwamine, et kõik jõelaewad, kui nad enam merele põgeneda ei saanud, seisawad Jõesuus. Narwas suurtükitele all nad püsida ei wõi ja põgenewad Jõesuhu. Dessantsalga üksuste jaotusel määrati muu seas ka niinimetatud „jõekomando“ wanema ja kindlama parteiseltsimehega eesotsas. Selle komando ülesandeks oli: maale tulles kohe kõik kohapeal olewad laewad oma alla wõtta ja kõik aeg aurul seista. Nii tehtigi: kõik Narowa laewad käsutati Narwa Jõesuhu. Silla aset neil küll täita ei tulnud, aga head abi andsid nad siiski: pidasid: sidet Jõesuu ja merel olewate sõjalaewade wahel (buksiir-laewad), wedasid Narwa all raske sõjavarustust (suurtükke, soomusautosid j. n. e.). Jõesuu tuletorni walgustas üks reisijate-laew, kuna tuletornil walgustusaine puudus,—merel oli pime, miski märki polnud laewa juhtimiseks ja sõjalaewadega peeti sidet kaldalt öösel Morse tähestiku abil.

Dessandi maaletulekul jagunes kogu jõud järgmiselt: ühe roodu (üldse oli kolm roodu) ülesandeks oli tõkke wälja panemine Mereküla poole ja Narwa Jõesuu puhastamine Saksa sõjawäe jää-nustest (oli siis juba teada, et nemad ongi ainukene sõjaline jõud koha peal). Peale selle oli weel selle roodu ülesandeks „samagondi“ ajamisele lõpp teha. Ühe sõnaga: sellest üksusest sai kohalik garnison. Tööd hõlbustasid tublisti meie kohapealsed sõbrad tarwiliste näpunäidete andmisega.

Kohapealne „sõjawägi“—120 inimeseline (umbes, kui mitte vähem) kogu oma woori (umbes 40 hobust, wankrid

ja, mis üks peajasjast—wäljaköökidega) ja sõjavarustusega (kuulipildud ja wooris ja ladus umbes 12—15 t., käsigranaadid j. n. e.) langesid terwelt meie kätte.

Siin peab tähendama, et sakslased olid esmalt nagu rusutud meeolus: mõnetunnilise „wangisolemise“ järele muutus nende meeolu. Pärast olid meile suureks abiks laewade tühjendamise juures. Nende eneste soovil anti see töö nendele.

Kohal loodi kolmeliikmeline rewolutsiooniline komitee. Kahe roodu ülesandeks olit minna Riigi küläni, jääda sinna peatama ja saata Narwa ja Peeterristi teesid mööda luuresalgad.

Nimelt saime teated, et Riigi külä ja Riigi mäed on sakslaste poolt kindlustatud.

Meie eelluure Kudrukülässe jõudmisel oli üks juhtumine, mis näitab, kuiwõrd waled olid kodanlaste poolt jutud Eestisse tagasiminewate tööliisalkade werejänust.

Külä keskaigast teekäänaku tagant sõitis sammu kolmekümne kaugusel meie luurest Saksa ohwitser ratsa mööda. Meie luure ei lasknud tema peale. Ei lasknud sellepärast, et kuulid oleks lennanud külä majadesse. Ohwitser pöörab ümber ja sõidab tagasi. Tule awas luure alles siis, kui ta majade wahelt oli wälja jõudnud. Ja nii pääseski ta. Riigikülässe jõudes ei leidnud meie sealt ainustki Saksa sõjameest: ainult soe lõunatoit oli weel nende päralt olewas ruumis laual ja purustatud telefoni-aparaat põrandal. Kõik (15—20 meest) olid ühes wankris Peeterristi teed wälja sõitnud. Neid jälgima sõitsid meie mehed neljakesi talumehe wankril ja selle juhatusel. Narwa poole wäljasaadetud esimene luuresalk käis tikuwabrikuni ja tuli tagasi, ei leidnud ka ainukestki sõjawäelast. Ainult neli meremeest, kes Riigilt ärapõgenenuid püüdma sõitsid, tulid tagasi ja ... töid ühes 10—15 Saksa sõjameest—wangidena. Wangid ei olnud nende hulgast, kes Riigilt põgenesid, waid üksikud Narwast lahkujad. Luurekäigul lasksid meie mehed suuremad salgad mööda minna, wäiksemad pidasid kinni ja saatsid mäe wahi alla.

Peeterristil saadud wangid rääkisid, et sakslased Narwast paanikas lahkunud. Öhtu pimedas läks Peeterristist läbi suurtükipatarei ja kuulipildujate komando.

Otsustasime Narwa-Tallinna maanteele Peeterristi kiriku ligi minna pimedas kuulipildujate ja suurtükide haaramiseks. Kuid see otsus käis dessant-salgale antud käsu vastu. Pärastine tegewus näitas, et käsust wäga täpselt kinnipidamine ainult kahju toob.

Läksime ühe rooduga tugewa sakslaste hulga vastu ja see ei wõinud anda oodatuid tagajärgi. Saagiks saime siiski ühe kuulipilduja. Eelluure 13 meest kohtas Peeterristi majade wahel Narwast põgenenud sakslasi (8—10 meest), kellega wäike kokkupõrge tuli. Kui luure nende juure jõudis, wahetasid sakslased parajasti oma wäsinud hobust ja üks sakslastest wiskas meid käsigranaadiga (see kukkus nende endi sekkja ja wigastas kahte surmawalt). Peale selle kadus wastane pimedusse. Natukese aja pärast anti eemalt pimedusest kokkupõrkamise koha peale tuld mõnestsajast püssist korraga. Nagu pärastpoole kuulsin, olnud laskjad Narwast taganejad Eesti sõdurid, kes kokkupõrke ajal lähedal puhkasid. Nende juure põgenenud sakslased teatanud, et „nende kallale tunginud kolm bolschewikku“.

Sellega oli kawatus nurja läinud. Narwa poole liikumine jäi seisu. Peale selle sammus root Riigile tagasi.

Ka sideme loomiseks Fitinka külasse saadetud seltsimehed tulid tühjalt tagasi, lubatud sideabinõusid, telefonitraati ja aparaatisid seal meie jaoks ei olnud. Tõmbasid küll siis oma traadi üles, kuid see oli aga nii nõrk, et katkes tugewama tuule käes ja kindlat sidet diwiisi staabiga ei saanudki luua enne Narwa waldamist.

29. nowembri hommikul läks Popowka kohalt jõest ületulewate osadega salk linna. Kuid samal päewal pöörasime Jõesuhu tagasi, kuhu ajutiselt seisma jääme.

Ei ole küll tähtis kirjeldada seda kahenädalast elu Narwa Jõesuus. Meie paigalseismist õigustati sellega, et: 1) mõte oli uut dessanti maale saata

weel teises kohas (Kundas-Aseris) ja et 2) oli tarwis salk talweriietesse panna. Pidasime ka wäikest ühist reaõppust. Sellest suurt wälja ei tulnud, sest mehed arwasid, et „seda ei olla sugugi tarwis“. Sealolemise ajal tuli ägedat wõitlust samagonni-ajajatega pidada. Neist saadi kätte 5 inimest. 2 madrust, kes enda rewolutsioonilise kohusetunde olid unustanud ja rööwimises süüdistati, lasti samuti maha.

Sm. Siim Tummak

endine 2-se Wiljandi polgu 6-da roodu komandör. Sai kodusõjas 9 korda haawata. Praegu inwaliid.

Sidet pidasime kogu aeg laewadega merel puksiiride ja tuletorni kaudu. Side ei olnud küllalt kindel ja alaline, sest et diwiisi staap Narwas selle ülesande enda peale wõttis (raadio kaudu). Pärast selgus, et diwiisi staabil polnudki raadiot.

Ehk küll dessantsalgal kindel side oli laewadega, polnud seda aga mitte edasitungiwate wäeosadega. Sellest sideme puudusest tuligi see kurb nähtus, et laewad pommitasid Waiwara mõisat siis, kui meie wäeosa (3. Tartu polk) selle juba wallanud oli. Sellesama polgu pataljon oli mõni päew hiljem sunnitud ka

maha jätma võitluses haaratud Jõhwi raudteejaama. Meie laewade tuli jäi weidi hiljaks, trehwas omi.

Kui dessantsalga ülem wastawa ettepaneku tegi Narwas wiibiwale kõrgemale ülemusele dessantsalga võimaluste kasutamise kohta sideme pidamises, sai ta eitawa wastuse, mis kõlas umbes nii: „seda ei ole tarwis. Diwiisi kasutada on raadio“. Raadiot aga wist hoopiski meie wägede tarwitada ei olnud kogu Eesti operatsiooni kestel.

Wõib olla ei tahetud dessantsalka koormata sidemepidamiseks sellepärast, et oli kawatus seda teiseks ülesandeks — uuteks dessantideks Kundas ja mujal tarwitada?

Laewadel lõppes kütteaine otsa ja nad olid enda baasile sunnitud tagasi pöörama. Dessantsalgast määratud n. n. jõekomando täitis tema peale pandud kohused. Peale jõelaewade tarwituseks walmishoidmise, sideme pidamise, tuleorni walgustamise ja muu olid komandol juba teisel päewal peale Narwa linna wallutamist abinõud suurtükkide ja teiste raskemate tarbete jõest ülewedamiseks Narwa all walmis. Sellega sai silla puudumine tuntawalt wähen-datud.

Ka siin leidis aset wäike arusaamatus: waatamata mitmekordse meeletuletuse peale komando juhataja poolt diwiisi staabile abinõude walmisolekust, hakati neid tarwitama wast kolmandal päewal peale nende walmisraamist, wast siis, kui komando ülem esines ähwardusega: „kui komandot ja tema poolt walmistatud ülewedamise ahinõusid kohe ei kasutata, siis pöörab tema oma komandoga dessantsalga juure“. — See wist mõjus: ülewedamine algas ja kestis kuni puusilla parandamiseni.

Esimest kahte nädalat pärast Narwa wallutamist wõiks wist eksimata nimetada sõjaliselt passiwseteks nädalateks. Juhatusesi plaanil näisid (nii paistis pealtwaatajale) olema ainult miitingud, miitingud ja miitingud.

See juhtimise halwatus ei jätnud oma mõju awaldamata ka liinil olewate wäeosade peale. Mitte ainult kättesaadud edusammude arendamine ei jäänud

soiku, waid ka enesekaitsest ei hoolitud tarwilikult. Selle oletuse tõenduseks olgu üks juhtumine Waiwara mägedest, kus ainult juhuse aitas seisukorda päästa. Dessantsalgast Waiwara ümbrusesse loomatoidu muretsemiseks saadetud paar seltsimeest sattusid juhtumisi walgete soomusrongi dessandi peale, kes neid tulega „terwitasid“. Õnneks olid meie mehed ratsa hobustega. Kihutasid Waiwara mõisa ja teatasid juhtumisest polgu (3. Tartu polgu) komandõrile. Nii saigi seisukord päästetud.

Walgete dessant oli arwatawasti määratud Waiwara mägedel asuwate kaewikute wallutamiseks. Kaewikutes sel ajal meie poolt ainustki inimest ei olnud.

Narwa-Jõesuus wiibimise ajal sunnitas suuremat muret dessantsalga juhatusesele „samogoni“ rohkus: vähemalt üks kümnendik elanikkudest olid „wabrikandid“. Walmistuseabinõude ärawõtmine ei aitanud, asemele ilmusid uued. Kohalikud elanikud seletasid samagonni ajamise rohkust ja elanikkude wisadust selle walmistamiseks — elanikkude lõp-mata waesusega; wiina walmistamine hinna ja müügihinna wahe oli ainuke-seks sissetulekuks tema walmistajale. „Tööd ei ole, kas wõi lase pere nälga surra“! Seda oli tihti kuulda. Tuli lõp-pude lõpuks samogonni wastu wäga käredad abinõud tarwitusele wõtta, mis ka edu andsid.

Kahepäewase teekonna järele jõudis dessantsalk Jõhwi mõisa, kust peale ühepäewase puhkuse Kohtla sihis edasi läks.

Puhkus oli tingitud meremeeste iseäraldusest: nende jalad ei salli maad mööda käimist. Juba sellestki kaugusest (umbes 35 klm) olid nad pool jalutu olekus. Iseäranis hädas olid need, kes ei jõudnud (ja mõned weel ei tahtnudki) omi tibatillukesi jalanõusid ko hasemate wastu ümberwahetada.

Jõhwi mõisas kohtasime 3. Komm. Tartu kütipolku, kellega sidet pidades jätkasime edasiliikumist. Kohtla mõisa jõudis dessantsalk ilma iseäraliste wahejuhtumisteta: igalt poolt olid walged päewa paar enne meie tulekut taganenud.

Järgmine teekond oli Püssi jaama lähedasse Uniküla ja Soonurme küladesse. Ka see teekond oli, nagu esimesedki, wagane. Peale dessant-salga äramine-mist ülemaltähendatud külast tuli sinna mahajäänud majanduseosakonna väike-sel warustuskomandol (5—7 meest) väike üllatus üle elada.

Õösel enne salga väljaastumist laadis nimetud komando Püssi jaamas salga jaoks saadud jahu, wedas selle Soonurme külasse ja jagas taluperenaiste wahel ära leiwaks küpsetamiseks. Kõik see oli, muidugi, teada ka kohalikku-dele kaitseliitlastele, kes ei jätnud ju-hust tarwitamata „sõjaõnne“ proowi-miseks wastase paraja „jõududega“.

Järgmisel ööl sõitis kaitseliitlaste salk, umbes 30—50 (mõnede andmete järele koguni 50—80) meest ja algas „peale-tungi“ majale, kus oli sees... üks mees—komando juht. Kui maja pihta laskmine püssidest ei suutnud „garnisoni“ alla andma sundida, wõeti „inimlikum“ abi-nõu tarwitusele: saadeti maja peremees „parlamentäärina“ läbirääkimisi pidama. Peremees olnud üsha nobe uksest sisse-wälja käima, sest „sõda rikub hoone seinad“.

„Garnison“ istub rahuliselt pöranda alla tehtud keldri trepil ja annab rewolw-rist tarwidust mööda wastupaukusid. Tegi hirmu ka paari kaasas olewa käsigranaadiga. „Lahing“ kestis nii kaua, kuni piiratawale „garnisonile“ abiwägi Hirmuse mõisast kohale jõudis, kus asus meie moonawoor.

Nagu pärast selgus, oli bande orga-niseerijaks kohalik metsaisand, kes oli ka kallaletungimise juhiks ja „rahu tema põrmule“—madu sai maopalgas...

„Garnisoni“ peale mõjus see olukord ikka niiwõrd halwasti, et nädala päewaks salga leiwaga warustamine tuli teise kätte anda. Kõige täbaram olnud „gar-nisoni“ läbirääkimiste ajajärk: ei tead-nud, kes sisse tuleb, kas lasta wõib wõi ei. See teadmatuus wapustas närwid.

Peale Uniküla ja Soonurme asumist sai dessantsalk järgmiseks ülesandeks—raudtee liinis edasi liikuda eesmärgiga wõtta oma alla Nõmmiste ja Aarla külad (3 klm. õhtu pool Kabala raudteejaama),

haarates Kabala jaama põhja ja lõuna poolt.

Selle ülesande täitmiseks jagunes dessantsalk Uljaste mägede (Uljaste küla) eel kaheks: 8. rood läks põhja poolt raudteed üle Uljaste—Lilienhofi kü-lade; 2 roodu läksid wasakult poolt raudteed läbi Jaanimäe, Müla ja Ulwi külade.

Üks 3. polgu pataljon liikus lõuna pool Polli mõisa wallutamise eesmärgi-ga; teine sama polgu pataljon liikus reserwina põhja pool raudteed. Nii oli lugeda operatiiwkäsus. Tegelikult oli aga natuke teisiti: selle asemel et liiku-da reserwina määratud koosseisus, jät-tis paraljoni komandör (sm. Ulrich) kaks roodu reserwiks, liikus ühe rooduga ot-semat teed dessantsalgale määratud Nõm-miste küla lähedusse, kuhu jõudes jät-tis roodu Nõmmiste külast lõunapool asuwasse metsa ja läks wäikese osaga (10—15 meest) nimetatud küla kohal raudteele wälja—raudtee lõhkumise ees-märgiga, et takistada Kabala jaamas asuwa soomusrongi taganemist.

Nende puudulikkude abinõudega, mis sm. Ulrichil tarwitada oli, suutis ta ainult mõned mutrid lahti keerata, mis rongi ülesõitu sugugi ei takistanud. Sellelt „lõhkumise“ töölt tagasi tulles pörkas sm. Ulrichi salgake Nõmmis-te küla läheduses raudteel „Balti pa-runite“ salgaga kokku, kellega wõitlus algas.

Balti parunite salk oli arwuliselt mitu korda suurem. Peale selle sattus ta paremasse lahingu seisukorda sellega, et suutis kohe wastaseid raudteeliinilõ-lagedale wäljale tõrjuda, jäädes ise raud-tee kraawide kaitse alla. Sm. Ulrich kaotas ühe mehe surnuna.

Naabriwäeosa tegewusest jutustan mitte selleks, et etteheidet teha sm. Ulrichile: tema ettewõtlikkust tuleb aina kiita. Paha oli ainult see, et sellest tema sammust teiste wäeosade juhtidele midagi teada ei olnud. Ja sellest teadma-tusest pidi järgnema uus kurb nähtus: rood, mis oli jäetud Nõmmiste metsa, kaotas sideme pataljoni komandõriga ja eksis õhtu pimedas ära ja ei teadnud, kuhu minna, kus pool asuwad omad,

kus wastased. Rood saatis luured wälja. Üks nendest luuretest trehwas kokku dessantsalga luurega Kabalast lõunaõhtu pool asuwas metsas. 3. polgu luure jooksis tagasi roodu asukoha poole, dessantsalga luure järel. Werewalamise nimetud roodu ja dessantsalga wahel hoidis ära ainult juhtumine: dessantsalga luures olejatest oli ühel seltsimehel wahest harjumus Wene keeles hõisata. Nii hüüdis ka siin „wastase“ luuret taga ajades „стой!“—See „стой!“ saigi päästjaks. Sellest otsustasid tagaee-

tawad, et tagaajajad on omad ja „and- sid alla“. Asi selgus ja rood läks Kabala külasse, kus ta pidigi asuma.

Paremal (põhja) pool raudteed oli wäike laskmine Kabala jaamas eelpool nimetatud Balti parunite salgaga.

Õhtul oli meie lähemate wäeosade asumine järgmine: dessantsalga üks rood Aarla külas, kaks roodu Nõmmiste külas; 3. polgu 1. pataljon (sm. Lillakase komando all) Polli mõisas ja 2. sama polgu pataljon (sm. Ulrichi juhatusel) —Kabala külas (reserw).

Puss.

Eesti punawäelase päewaraamatust

I.

Lahingumuljed Eesli punases sõja- wäes 1918. aastal Lehtse jaama juu- res Lepsilla külas

Hommik udune, waikne.

Küla, kus me ratsawäepolk asus, puhkas unerahus. Ainult ratsapatrullide kihutamine annab märku, et torm on tulemas.

Antakse käsk walmis olla. Igaüks hoiab oma sõbra (hobuse) ratsust kinni, kuni näha saab, mis tuleb. Waewalt jõudsin hammastega leiwanika otsast kinni wõtta ja tüki hobusele anda, kui korraga mulgimeeste suurtoru paukuma kukkus ja otse küla pihta, kus me sees wiibisime.

Oleks waja olnud polk külast wälja wiia, aga polgukomandöri pole kuskil. Peab tähendama, et komandöriks siis sm. Jürisson oli.

Anti mulle ja mõnele teisele seltsimehele käsk teda otsima minna. Wae- waga leidsime ta Tapa alewi lähedalt wäikesest majakesest. Majakese lähedale kukkus just suurtükipomm. Komandör ei teadnud, kas edasi wõi tagasi minna. Saatis meid luuramisele, ise sinna jäädes. Panime aju peale ja — edasi! Olime wast wersta ära sõitnud, kui korraga liiwakottidest rong meile tule awas. Mis muud, kui sõitsime tagasi.

Polk ootas meid ja komandöri. Wiimaks wahetas koha ära sm. Sorgsepa juhatusel. Poiste hulgas kuulus nurinat niisuguse komandöri (Jürissoni) üle, isegi ähwardati teda tagaselja.

Polk seisis nüüd Tapa alewis, kui tema juure jõudsin. Mulgimats hakkas peale tungima. Jalawäed olid sunnitud Tapalt wälja taganema, kuna meie käsu saime Lehtse jaama raiooni walgete seljataha sõita.

Jõudsime alewist metsa, kui juba meie wiimsed ratsamehed tuld said. Kuna metsast läbi sõita tuli, kus teed polnud, läks sõit pikkamööda. Ööd puhkasime kuskil pisikeses jõeäärses külakeses, kust hommiku wara jälle teele asusime.

Korraga kostis meie ees äge kuulipilduja plagin. Edasi sõites nägime, milles asi oli. Walgete reed seisid talu- mehe õues, kuulipildujad peal; neist awati tuli kolme meie ratsaniku peale, kes polgu eel sõitsid. Laskjad ei tabanud ning panid plagama.

Nüüd awanes waade küla peale. See kihises sõduritest, kuid need ei olnud enam pastlakandjad suguwennad, waid Soome pussipoisid. Nende arw paistis küll hulga suurem kui meie meeste oma, aga polk läks pealetungimisele. Kuna küla ees pisike soo seisis, siis polnud ratsa midagi peale hakata. Tuli jalgsi

minna. Saime sohu, kui külast juba meie wastu tormijooks ette wõeti. Pussipoistel oli porujommi aur peas ja kange tung oma pussidega meie kõrisõlmedeni ulatada. Sihtisime siis hoolega, et kuulid tabaksid. Aga lihunikud ronisid õige suure energiaga. Pahemal tiival, kus minul tuli wõidelda, pidi peaaegu räbalasti minema. Pussipoisid olid kõigest kümnekond sammu meist veel eemal, aga täägiwõitlust ei wõinud meie wastu wõtta, kuna meil ainult lühikesed karabinid olid ilma täakideta. Sm. Sorgsepp nägi meie kitsikust ja tegi oma wäikse salgaga tormijooksu walju „hurraa“ hüüdel külje pealt, mis ka meile kergitust tõi.

Umbes kolmekümne sammu peal seisab meie ees heinaladu, mille warjust meile päris osawasti kuulisi näkku sadas. Punane soomlane, kellega meie seltsis laskisime, ütleb: „Perkeli, näe, lao taga mustad kogud“. Tõesti, harwade palkide wahelt paistsid meie waenlased. Kui mõne hea paugu sinna andsime, oli ladu puhas ja mõni jäi sirewile külma maad soendama wõi õigem—ennast kangeks külmetama. Hakkas pimedaks minema, ei aidanud muud, kui pidime tagasi tulema mõne haawatuga.

Sõitsime kaks kolm päewa walgete seljataga ja lõime lahinguid. Wiimaks saime Haljala kiriku juure wälja. Sealt pöörasime Rakwere linna ligidale Soosaluse külasse. Linn oli juba walgete wõimuses, aga et meil oma wäeosadega sidet polnud, siis ei teadnud meie, kes on linna peremeheks. Sm. Sorgsepp muutis ühe meie poisi talumeheks ümber ja saatis ta pisikese heinakoorma otsas linna turule. Seltsimees jõudis õnnelikult tagasi ja tõi meile tarwilikud teated.

Nüüd hakkasime mööda metsi ida poole liikuma, kuni oma wägedega ühinesime.

II.

Lahing Luuga jõe ääres Feodorowka külas aastal 1919

Küla asub Luuga jõe kaldal; mere poolt wahib metsa wastu. Ümber küla seisab umbes poolteise wersta laiuselt heinamaa, mis sel aastaajal tihedalt heinakuhjadega kaetud oli. Metsas seisab

wäike külake, kus Eesti malewa raudkiiwimehed asusid. Pea iga päew püüdsid teised meid narritada oma suurtükiloksuga, mis neil kaasas juhtus olema.

Toidumoonast oli puudus nii hobustel kui inimestel. Tahes tahtmata — häda ajas mitugi korda hobustele heinu näpama, kuigi ise kuidagimoodi läbi ajasime. Nii tegime ühel ilusal warahom-

Sm. Jüri Pruun

Endine E.T.K. soomusrongi, raske ja kerge wäljapatarei komandör. Sündis juulik. 1899 Tallinna läheduses. Oppis Aleksaudri gümnaasiumis. Partei liige 1917. a. peale. Punawäes oli algusest peale kuni 1922. aastani. Suri Tokios 2-sel jaanuaril 1928 .a.

mikul jalutuskäigu heinte järele, meie ja waenlase wahelisele maaalale, kus heinad nii kui nii kasutamata seisis, sest talumehed sinna heinte järele minna ei julgenud. Kisume parajasti kuhjast heinu, neid kotti toppides, kui korraga üsna lähedalt käsikuulipildujast terve lint meie peale tühjaks puistatakse. Muidugi laskisime jalga, heinu maha jättes.

See oli walgetel esimene luuramiskäik meie seisukoha alla heinamaale.

Samal päewal peale lõunat tegid malewased suurema wõeruskäigu. Metsast ilmub lagedale pikk ahelik, enesega kuulipildujaid ühes wedades. Kiiwite läikest tundsimise kohe ära, et need malewa-Jaagud

on. Noh, panime siis endid ka ruttu walmis, Hobused wiisime alla Luuga jõe peale, ise aga asusime küla taha maantee kraawi. Isamaaline malewa andis siis ühe kogupaugu küla pihta, aga nähes, et wastu ei lasta, tuli suure julgusega edasi. Lasime nad rahuga paraja maa peale

Sm. Johannes Sube

1-se Tallinna polgu 2-se roodu komandör. Lan-
ges augustis 1919. a. Poola väerinnal.

tulla ja siis tegime tärina lahti. Raudne malewa polnudki nii kange—tegi kähku sääred, surnuid ja haawatuid kaasa trides. Nende komandör Luik sai seal raskesti haawata (Kunda tohtri Luige poeg, keda ma hästi tundsin). Kui nende endisele seisukohale tulime, ei olnud seal sugugi ilus pilt: wereloigud, wintpüssid, kuulipildujate linnid katsid maad. Nad

pääsid weel kerge waluga sellepärast, et tihedate heinakuhjade warju putkasid.

Kuna malewa meid narritas, läksime ühel ööl omakorda ka neile külla. Kukkusime neile korruga mitmest kandist kaela. Kogu see malewa oleks meie kätte langenud, kui mitte üks eskadron meil hiljaks ei oleks jäänud, kuna ta metsa ära eksis. Nii pääsis suurem osa kiiwritest plagama. Wõtsime hulga wange, sõjariistu ja muud kraami. Wangide jutu järele olla neilt seekord, kui nad meie peale tungisid; seitse ree täit surnuid ja haawatuid ära wiidud, mis neil sõjahimu na palju vähemaks tegi.

III.

Lahing Wõõpsu alewis 1919. aastal

Ilm külm. Kuu pistab parajasti nina pilwe tagant wälja, kui Peipsi jääle asusime ja sõidu sisse tegime. Jää paukumine tunnistas, et tüna külmataat wali on. Sõit kestis ööpimedas. Teejuhiks oli meil keegi talumees, kes ümbrust hästi tundis. Kui jääst üle jõudsim, püüdsime mitmel pool kaldale minna, aga see ei õnnestanud. Sõitsime siis mööda järwe edasi ja leid-
sime väikese jõesuu waba olewat, kuhu ka sisse käänasime. Umbes wersta kolm Wõõpsu alewist jäime metsawahi majakeses peatama, et ennast lahinguwalmis panna. Hobused ühes wahtidega jätsime maha, läksime jalksi alewisse. Seal magati unerahus, kui meie järsku sisse tormasime. Nüüd hakkasid mõned walged elama ja „trewoogat“ lööma. Kuid hilja. Kes nina pistis, see kuuli sai. Mõnes kohas olime walgetega siin üsna segamini. Kes meie salasõna („nelikümmend seitse“) ei teadnud, sellele anti pihta. Majadest anti meile keskmiselt tuld ja enamasti dumdummidega ehk lõhkewate kuulidega, mis öö pimeduses katki partsatades sinakat wärwi helkisid ja suurt plaginat tegid. Tuli siin ja seal käsigranaate akendest sisse wisata, kuni wiimaks alewi peremeesteks saime. Kui staabi ära wõtsime, käskis sm. Sorgsepp walgete telefonisti kuuekümne melise abisalga kohale kutsuda, selle ettekäände all, et punased peale

tungida. Wastuseks küsitakse teiselt poole otsast: „Kes räägib, mis on juhtunud?“

Nüüd olime hommiku walgeni walwel, et abisalka waikseks teha, kui see tuleb. Äkki näeme: 4—5 rege, mehed peal, sõidawad alewi lähedale ja jääwad seisma. Pidid hakkama juba tagasi sõitma, sest küla paistis walgetele kahtlane. Ühele meie poistest tuleb hea mõte pähe, kuidas walgeid löksu meelitada. Rühma komandör sm. Sääwer oli nende lipu leidnud. Nüüd tõstis ta selle üles ja hakkas laulma: „mu isamaa armas“. Walged arwasid muidugi, et alewis oma mehed on ja sõitsid täie waluga sisse. Mis muud kui astusime neile sõbralikult wastu ja tõmbasime püssid käest ära. Esimese ree peal oli keegi sealt ümbrusest mõisnik (parun), kes oma ilusa jahipüssiga sellele luurekäigule oli sõitnud.

Nähes, et alewis enam midagi teha pole, hakkasime tagasi minema. Wahepeal oli nende abiwägi kohale jõudnud—ta ootas meid metsas ja awas sealt tule. Aga ei olnud palju tarwis, kui tal juba lend sees oli, kuna umbes 15—20 walget pastlad taewa poole sirutas. Kellegi suure maaliitlase saime heinakuhja tagant kätte. Ta ulatas meile lõdisedes käe wastu, üteldes: „Tere, Besti welled“. Püssi ja padruneid temalt ärawõttes nägime, et igal kuulil oli otsast tükk maha wiilitud ja rist otsa lõigatud. Küsimise peale seletas mees, et ta nen-

dega tahta kitsejahile minna! Noh, ütlege ise, mis me niisuguse walgekaartlasega pidime tegema?

Nüüd sõitsime Wõõpsu mõisa, et ennast wälja puhata. Seisime siin umbes pool päewa ja tahtsime Räpina alewit waatama minna. Aga Räpinas läks lugu teisiti. Walged olid muidugi ennast walmis pannud ja suuremad jõud kokku koondanud, nii et pidime mõne haawatuga tagasi tulema. Kuna meil jõudu wõrdlemisi wähe oli, ei wõinud enam teist korda pealetungimisele minna.

Pöörasime oma alalisele seisukohale tagasi. Mõisast, kust parun just meie sissesõidu eel oli sääred teinud, nii et kõik kraam weel alles oli, rekwireerisime ainult wiiskümmend looma ja tõime üle järwe kaasa.

Kui järgmise käigu Wõõpsu peale ette wõtsime, puutus mulle pihku mingi walgete leht—ei mäleta, oli see „Tae-waleht“, wõi „Raudus Maa“. Seal kirjeldati, kuidas Sorgsepa lendaw salk oma tooreste meestega Eestis käinud püha rahu rikkumas. Meie olla isegi nii toored olnud, et lambaid ja kanu kõige karwade ja sulgedega söönud jne.

Noh, laulge aga peale töölise toorusest. Oma klassiwaenlast muidugi meie paitama ei hakka. Küll Eesti proletaarlane warsti jälle üles tõuseb ja kurnajate hädawabariigi päkad püsti lööb.

A. M.

Kui walged Leningradi alt minema pekseti

Kui walged oma wägedega Leningradi alla jõudsid, sai meie ratsawäe polk käsu kiires korras Oudowa kandis külje pealt nendele seljataha tungida. Meie polguga ühines ka ratsawäe ülem oma meestega ja üks Läti eskadroom, nii et meil üle 400 ratsamehe oli. Sõit algas läbi metsade ja soode, kus meie teatawa lahingupäewa õhtuks suurde külasse jõudsime, milles palju kirikuid oli (nime olen unustanud). Maakuulajad, keda wälja saadeti, tõid teate, et umbes 4 wersta kaugusel külas paar walgete

jalawäe roodu asub. Tehti siis kohe otsuseks nende peale minna, aga et aeg weel warane oli, jäime ööd ootama ja hakkasime lahingu wastu walmistama. Kell üks sõitsime külast wälja ja pool kaheks jõudsime küla alla, kus eskadroomidele ära määrati, kuhu kanti kellegi sõita tuleb. Täiskuu walgustas ümbrust hästi, nii et walgete karauulile nähtawaks saime, kes wäikese jõe silla peal küla ees kuulipildujaga wahti pidasid. Nad pidasid aga meid oma ratsameesteks, kes nendele abiks tulewad.

sellepärast ei takistanud sissesõitu. Kell kaks, kui mõõgad tupest wälja kiskusime ja külasse tormasime, sõitsime meie oma 1. eskadrooniga põigiti külast läbi, et waadata, palju wägesid külas asub. Kui suur trewooga-kisa igal pool hakkas, sõitsime rutusti teiste juure tagasi. Siin teatas sm. Portsmut, kes meie eskadrooni komandör oli, et küla on walgeid täis. Sm. Sorksepa komando järele: „Mis muud, kui peale“ tormasime külasse tagasi. Meie eskadroon juhtus suurtükipatarei peale, kus käsitsi wõitlus algas. Kuulda oli ainult mõni üksik pauk, kuna suuremalt jaolt mõõgad klõbisesid, läikides kuuwalgel ööl. Wastuhakkajad, kes põgeneda ei jõudnud, langesid armuta mõõkade ohwriks. Oli ka palju neid, kes wastu ei hakkanud ja keda wangi wõtsime. Isegi patarei komandör juhtus ette, keda 4—5 korda enne ümber sauna kihutasime, kui mõõgahoop teda tabas. Sellega oli patarei meie oma; ka paljud numbrimehed andsid alla. Läti eskadroon trehwas walgete wabatahtliku polguga kokku. Sel ei käinud asi nii. Lahingus tapsid nad küll paljuid nendest ära, kuna ise ka pooled eskadrooni mehed surma ja haawata said (külas ei olnud mitte paar walgete roodu, waid 3 polku jalawäge 4 suurtükiga). Kaks polku sai suure-

malt jaolt kahjutaks tehtud, kuna kolmas wabatahtlik polk meile tuld hakkas andma. Olgugi et silla peal tagasitulekul suure tule all olime, ometi tõime patarei wangidega kaasa, niisama 12 kuulipildujat, mitmed kümned koormad kuulisi ja palju muud kraami. Külast wälja jõudes andis sm. Sorksep käsu suurtükid üles panna. Et walged ise oma moonalao põlema pistsid, siis oli hea märgilaud suurtükidele olemas. Nende oma numbrimehed olid meie teenistuses, kes osawasti tuld andsid: mõne hea kogupaugu järgi jäi laskmine külas waikseks. Walgete numbrimehed naljatasid isekeskis: „walged annawad walgetele tuld“.

Hommikul, kui külasse tagasi sõitsime, polnud walgeid enam kusagil näha. Ainult surnud ja mõned kraamikoomad olid küla wahele maha jäänud. Umbes kella 10-ne aegu hakkas metsas kolonniide wiisi walgeid meie poole tulema. Kuid enam ei tulnud nad kuulirahega, waid pead norus—wangi. Sellega sai kolmele walgele polgule lõpp tehtud ja Oudowa poolt tee neile seljataha raiutud. Teatawasti sundis see tugew tiwlööök walged ka Leningradi alt taganema ja pani nad üle kartuliwabariigi piiri Narroowa taha punuma.

Naisseltsilise mälestused Narwa wõtmisest punaste poolt

Ühel sügisesel hommikul 1918. a. tungis 46. polk Jamburgi maanteed mööda Narwale peale. Sakslased lasid punawäelasi rahulikult traataia juurde tulla ja alles siis andsid tuld kuulipildujatest ja pärast suurtükkidest. 46. polgu punawäelased, mis suuremalt jaolt koos seisis noortest wilumata meestest, ei jõudnud sakslastele wastu panna ja taganesid paanikas. Mõned punawäelased kukkusid nii ägeda kuulipildujatule alla, et neil wõimata oli taganeda ja nad jäid omast polgust maha, Narwa maantee ääres olewate wiimaste majade taha warju, kus neid pärast Saksa soldatid wangistasid. Majasi läbi otsides leidsid Saksa

soldatid ka mind ja saatsid ühes punawäelastega Narwa linna komendantuuri. Komendantuuris eraldati mind punawäelastest ja wiidi Iwangorodi kindluse wangimajasse. Wangimajas otsiti läbi ja asetati naistekambri, kust mind iga päew ja mõni kordki öösel ülekuulamisele wiidi, küll Saksa staapi, küll komendantuuri ja ka kaitsepolgu staapi, mis ka Iwangorodi kindluses seisis. Süüdistati mind salakuulamises selle peale waatamata, et minu käest ühtegi paberit ega dokumenti ei leitud. Iwangorodi kindluses oli sel ajal 200 inimese ümber wangi. Nende hulgas mäletan ühte Narwa seltsimeest Aleksander Kitse, kes ares-

teeritud oli, kui punane agitaator. Mõne päewa pärast tungis punane sõjawägi uuesti Narwa peale. Suurtükikuulid lendasid kui rahe üle Iwangorodi kindluse linna. Mõni suurtükikuul lõhkes aga kindluses ja peksis puruks kõik aknaruudud. Üks suurtükikuul läks vastu kabelit ja põrkas tagasi, ei lõhkenud. Wangid naljatasid et: „waata, Wene jumal löi jalaga kuuli tagasi“.

Teisel päewal läks suurtüki mürin weel ägedamaks ja walged hakkasid taganema. Peale lõunat lasksid walged sillad õhku. Wangiwahtidele wahetust ei tulnud ja muist nendestki wahtidest jooksid laiali, nii et meid walwama jäid ainult 6 meest. Naistekambris lõhkes üks suurtükikuul ja meid wiidi teisse kambrisse meeswangide juurde. Natukese aja pärast tuli meie juurde wangide kokk Johannes Nurk, kes wabalt ikäis mööda kambreid ja ütles, et ta kuulis, kui wangimaja ülem ja kirjutaja rääkisid, et tarwis on neid kahte punast, nimelt mind ja slm. Kitse maha lasta. Mõne minuti pärast saime kuulda, et wangimaja ülem läks üle hoowi kaitseliidu polgust mahalaskjaid tooma. Selle ajaga sõitis Sala mõisa noorparun halli hobuse seljas ka sinna ja käskis kaitseliitlasi kohe kiiresti taganeda. Kaitseliitlased taganesid nii ruttu kui wõisid, mahalaskmiseks ei olnud neil aega, isegi pudrukatel ja polgu supikatel jäid tulele,

mis lahtipääsenud wangid hea isuga pärast kinni pistsid. Wangimaja ülem ei olnud sellega rahul ja tahtis mahalaskmist omal jõul korraldada. Selleks saatis ta kirjutaja meile järele. Kui kirjutaja tuli ja ütles, et „teid kutsutakse kantseleisse“, siis meie ei läinud, wangid tõstsid kära ja müra, üteldes, et nad meid wälja ei anna. Wangiwahtide seas oli üks seltsimees, kes punastele kaasa tundis. See tuli ja andis ise oma püssi wangide kätte ja aitas neid wabastada. Sealt läksime wangimaja kantseleisse, kus meie tulega kõik paberid ja raamatud ära häwitasime. Kusagilt kapist leidsime wanu rootsiaegseid rewolwreid ja otsustasime slm. Kitsega kuidagi katsuda Narwa linna pääseda. Õhtu hilja pääsesime, ettewaatlikult üle puusilla minnes, mis mitte täitsa purustatud ei olnud, linna. Narwast olid walged peaaegu juba taganenud, uulitsatel trehwasime ainult koolipoisid, walged rätikud käewarre ümber, kes püssi järel wedades uulitsatel korda pidasid. Läksime ühte wõõraste majasse, kus meile maksu eest süüa ja tuba anti ja ootasime punaste tulekut. Hommiku poole ööd kuulsime sõjawäe tulemist ja walju rääkimist. Tegime akna lahti ja nägime, et punased olid linnas sees. Meie akna alt läksid lauldes läbi punased madrused,

Alma Hüller (Samler).

Lahing Washina Gora küla ümbruses Pihkwa liinil

Punawäe Eesti sõduri riideid, kaapu, lampassiga pükse ja wihmakuube saades tuli meil kohe walgetega lahingusse astuda. Hommiku wara asusime pimedas külale, kus walged sees olid, pealetungimisele. Ühelt poolt tungis Tallinna polgu üks rood, teiselt poolt meie kaks eskadroni. Wälja saadetud luurajad jõudsid külani, kust walged walwel olles nende peale tule awasid, nii et nad tagasi pidid tulema. Meie, kes kõik walwel olime, panime kange tule külale peale ja algasime ise küla peale tormijooksu. Kange tule all, mis kogu aeg meie vastu käis, jõudsimme wiimaks külasse.

Meie külasse sissetormamisel ei pistnud walged plagama, waid jäime mõlemad küla peremeesteks. Suure laskmise tagajärjel tuli meil padrunitest puudus, nii et meie poolt laskmine hoopis arwaks jäi. Padrunite järgi saadetud mehed ei jõudnud nii ruttu tagasi, kui lootsime, ja walgete kange pealesurumise pärast pidime hakkama oma seisukohta muutma ja taganema. Asusime küla taha kraawi, sest ei olnud millegagi lasta: wiimaste padrunitega, mis meil weel olid, andsime mõne hea kogupaugu, mis, arwatawasti, paljuid magama panid. Aga weelgi anti meile külast puude otsast „Luisest“

tuld, nii et wiimaks ka siit taganema hakkasime. Korraga sai meil üks wswoodu komandör, sm. Pahwerg, haawata: tal lasti kuuliga reis läbi, nii et pidime teda endi wahel edasi tassima, mis meile taganedes palju raskust sünnitas.

Sm. Otto Laurson

4-da Eesti kerge patarei komandöri abi. Tallinna lukusepp. Üks 1-se Eesti patarei organisatsioonist Urali wäerinnal 1918. a. Langes Pihkwa all juuli kuus 1919. a.

Walged käisid meil 15 sammu peal kannul ja andsid tuld. Ei aitanud muud, kui pidime kamandöri rukki ära peitma ja lootsime ise, et ega nad teda üles ei leia ja et õhtul, kui pimedaks läheb,

toome ta sealt ära. Mitte wäga kaua ei tulnud taganeda, sest Tallinna polgul olid „Maksimid“ üles seatud, mis walgetele tule awasid ja nad kohe taganema sundisid. Niimoodi läksime kuni õhtuni, kuni kõik wagusaks jäi, siis läksime oma haawatud sm. järele, et maksku mis maksab teda ära tuua. Sõitsime kolme ratsamehe ja ühe wankriga õnnelikult nende liinist läbi oma teatud kohale. Et juba pime oli, ei wõinud meie näha, mis temaga tehtud oli, ainult aru saime seda, et ta surnud oli. Kiiresti panime ta wankri peale ja sõitsime tagasi. Walged märkasid meid alles siis, kui nendest läbi olime ja awasid meie peale tule. Sellepeale waatamata jõudsime õnnelikult omade juure tagasi. Siis alles nägime, missuguse tööga olid walged meie haawatu slm. kallal hakkama saanud. Esiteks puudusid tal meie punawäe riided, mõlemad silmad olid tal peast välja uuristatud ja rindu Jaapani püssituga suur auk torgatud. Sõrmeluud olid kõik puruks murtud ja tagasi painutatud käeselja peale. Suguosad olid suureks ja siniseks pekstud, mis kohutawat waatepilti pakkus. Nähes, missuguse metsikusega walgete werekoerad hakkama saanud, walgus meil igal ühel pisar silma, mitte üksi haleduse, waid wiha pärast. Tegime otsuse ka nendele kätte tasuda. Ei pidanudki pikka aru, kui löwidena külasse tormasime. Peagi lasksid walged jalga, kuna mõnigi meie kätte sattus. Peale teiste kukkus meie kätte üks, kellel sm. Pahwergi riided seljas olid, mis tunnistas, et meie tapja enese tabasime. Paljud meist tahtsid temaga silp silma ja hammas hamba wastu arwet teha, aga brigaadist, kus teada saadi, et niisugune asi juhtunud, nõuti ta meie käest ära; ainult waatamas wõisime teda käia iga kord, kui sinna läksime, ja siis wärises mehikene ja oli kui kase toht walge, nii et sõna suust wastuseks välja ei saanud. Kui meie teda jälle ükskord waatama läksime, polnud teda enam seal.

Kui meie sm. Pahwerki matma hakkasime, kogusid ümberringi külarahwas kokku, sest igaüks tahtis walgete kätetööd waadata, mis rahwa peale rõ-

huwalt mõjus ja igäühel, kes vaatamast ära tuli, jooksid pisarad ojadena.

Nii matsime sm. Pahwergi Hundiaugu küla taha korge mäe rünka otsa maha, kus ainult üksik määnd tal seltsiliseks jäi.

Peale selle langesid need külad jällegi walgete kätte tagasi. Mõtlesime, et nad seltsimehe hauast weel wälja kisuwad. Kui küla jälle meie kätte langes, kuulsime, et walged olid käinud küll hauda vaatamas, aga nendel endilgi hakkas wist häbi omast kätetööst, nii et ta terweks jätsid.

Hundiaugu küla kõrgel künkäl
Seisab üksik sirge männapuu,

Männa all seal liiwas puhkab rahus
Sõdur punane, kes raskelt surmatud.

Sa wabas wõitluses said surma sõjaliinil,
Ei aitnud sest, et kuul sind purustas.
See walge timukas, kel werejanu rinnus
Su silmad, kondid ära purustas.

Sa tundsid piina, kui sind teotati,
Seks olid wõimetu, et wastu hakata,
Kuid siiski usun: surid julgel meelel,
Ei kahetsust ses wõttes tunnud sa.

Nüüd puhkad rahus. Ei sind keegi piina,
Su piinajad on ammu häwitud.
Seks olemas on teised wabad wõitjad,
Kes su eest ausalt kätte tasuwad.

Ehk jäid küll üksi pehme liiwa alla,
Kuid seltsiks seisab sulle üksik määnd,
Ta tuulde hoogul latwa keeruteleb
Ja puhub jutte wabaist wõitlustest.

Lahing Eesti „kalewipoegade“ Rogosinski mõisa ümbruses

Rogosinski mõisa taga Eesti ja Setu taludes, kus meie 1. ratsawäe eskadron seis, saime teada, et meist mitte kauge taludes Eesti „kalewipojad“ asuwad. Eskadroni komandör sm. Portsmut oli puhkusele sõitnud. Tema aset täitis sm. Pahwerg, kelle surma ma juba ennem kirjeldasin. Sm. Pahwergi kange ihaldus oli: „anneme Eesti matsidele tulise sauna“. Saigi teoks tehtud. Jalgsi läbi põõsastiku nendele lähenedes ja põõsastikust tormijooksuks lagedale ilmudes saime kange tulega wastu wõetud, nii et olime sunnitud pikali laskma. Kui niimoodi umbes tund aega olime wastamisi tuld wahetanud ja nähes, et kõwa tule all tormi jooksta lollus on, tuli sm. Pahwergil hea nõu: Wene 4-dat kerget patareid, kes meie lähedal seisis, tuld awada paluda. Et kalewlased majade wundamentide alla omale koopad olid urgistanud, ei teinud ka suur-tükikuulid nendele suuremat häda. Kui

aga esimesed põlewad kuulid majadesse langesid, kus nad tule lahti löid, olid kohe kalewlased jalga laskmas. Seda momenti tarwitasime meie. Hurraa hüüdel algasime toormijooksu nende peale, kuigi nad walmis olid meid tikuwõitlusega wastu wõtma. Aga et patarei tuli ja meie käsipommid nendele hästi pihta kukkusid, ei aitanud neil muud, kui taganeda. Taganedes saatsime nendele sihikindlalt kuulisi kuklasse, nii et kalewlased olid sunnitud omad üleliigsed raskused seljast maha wiskama, et elu päästa. Kui nad juba otsaga metsa serwa jõudsid, et põõsastikku lipata, tegid wiimsed mälestuseschrapnellid nende kaunis heasti terwitusi. Surnuid ja haawatuid, mis nad maha jätsid, oli rohkesti, kuid oli ka palju neid, keda nende wanajumal ise ka ei oskanud enam kokku lappida.

Nii said kanged kalewlased punaste poiste poolt parki.

Eesti punase ratsawäepolgu lahingumälestused.

1918. aasta detsembrikuu lõpul ja 1919. a. jaanuarikuu algul wormeerit Rakweres Eesti punase ratsawäe polgu kolmas eskadron. Eskadroni astusid muidugi kõik wabatahtlikkudena, sest sel ajal weel üldmobilisatsiooni ei olnud.

Pärast seda sõitsime Rakwerest wälja Tallinna poole sm. Witbergi juhatusel. Suuremaid lahinguid ei saanud meie Tallinna sihis wastu wõtta, sest olime sunnitud warsti Eesti walgekaarti ja Soome lihunikkuude suure ülekaalu pealerõhumisel wäikseid lahinguid lüües

taganema üle Naroowa jõe ja seal wõttis eskadron omale uue seisukoha Feodorowka külasse. Ka siin ei tahtnud walged „kalewipojad“ meid rahule jätta, kuid seekord wõtsime meie neid hallparunite ja linna pursuide wõsuke si polgu komandöri sm. Sorksepa juhatusel kaunis „wiisakalt“ wastu, nii et need härrakesed weriste ninadega jalga lasksid, maha jättes hulga surnuid ja sõjasaaki.

Teine päew läksime sm. Sorksepa juhatusel ka nendele wõõrusele Kaliberesse, kust meie nad ka wälja kihutasime ja mõned wangid ning paar koormat walgete toidukraami omandasime. Wangide ja küla elanikkude jutu

järele kaotasid walged seekord üle poole omast koosseisust ja jooksid kabuhirmus laiali. Iga mees walgetest katsus aga, et jalga saaks lasta, et oma wiletsat nahka Eesti punaste ratsameeste eest päästa.

Ka edaspidistes lahingutes jooksid walgetel hirmujudinad üle ihu, kui nad ainult kuulsid, et Eesti punased ratsawälased tulewad.

Wäri-sege Eesti pursuid! Teie ei pääse töörahwa wiha eest! Töörahwas mõistab teie üle kohut ja see kohtupäew ei ole kuigi kaugel.

Endise Eesti punase ratsawäe polgu
3. eskadroni punawälane *Steinberg*.

Meie lihawõtteferwitus maaliitlastele Missi mõisas

Rahulikult istub mõisa saalis salk maaliitlasi, kes lihawõttepüha wastu wõtma kogunud. Praewaagnad aurawad laual aurupilwi ülespoole saates. Ka Eesti karjajaak ei puudunud. Parajasti oli pruukosti algus tehtud, kui meie, umbes 20-meheline salk, metsast wälja mõisa ligidale metsawahi majasse jõudsim. Ilma et meie midagi oleks jõudnud weel küsida, tegi peremamma ise juttu „Wõeh koa Eesti welle, kas ka nende liigist, kes mõisas prasnikut peawad j. n. e.“

Aimasime kohe, kes need „prasniku pidajad“ on. Kui mõisa sisse piirasime, ei tahtnud kohe nende pidutuju rikkuda, waid kuulasime enne, kuidas isamaale terwist joodi. „Mu isamaa armas“ kõlas wist küll, kui keegi meitest läbi akna kuuli terwituseks saatis. Tõusis kisa ja segadus pidulauas ja ilma püssideta jooksti trepist alla ja metsa poole. Ära nähes, et wellel on kõwa nõu metsa lipata, tegime mõne kogupauguga nende jooksutee lühemaks. Umbes 15 „isamaalast“ läksid „Peetrusele“ lihawõttelugusi laulma.

Mälestused kodusõjast 1918. aastal Eestis

Detsembri - kuuks 1918. a. oli pea kolm neljandikku Eestist punawägede käes, kes wahetpidamata edasi tungis. Lühikese ajaga waldas Wiljandi kütipolk, kus mina teenisin, Ambla, Lehtse, Aegwiidu alewid ja terve rea mõisaid, raudteejaame ja maakohte.

Tungisime Tallinna sihis edasi. Wetla weski ümbruskonnas walmistasid walged otsustawale wastupanekule.

Wiljandi kütipolgu neljas rood sai käsu Wetla weski wallata. Öhtuks löime walged kahest eelseisukohast wälja. Öösel tungisime sm. Blatti juhatusel walgete peaseisukohta, hästi kindlustatud Wetla weski peale. Hommikuni kestis lahing. Hommikuks olime sunnitud waenlase ülejõu all endistele seisukohta-

dele taganema. Hommikul koondasime enda ridu ja walmistasime uuele pealetungimisele sm. Kangeri ja Blatti juhatusel.

Uuesti olid walged sunnitud eelseisukohtadelt lahkuma. Weski all, oma mitmekordselt üleolewaid jõudusid mängu panes, tuli waenlane wastupealetungimisele. Oodata ei tulnud kaua. Lagedalt põllult walgusid waenlase tihedad ketid. Algas lahing, rahulik metsatukk kajas siin senini kuulmata püsside ja kuulipildujateraginast...

Aga nüüd naeratas sõjaõnn waenlasele. Uuesti awanes neil wõimalus maa töötajaid kihte weristada ja raudu panna, kuid kauaks?

Wiljandi Eesti polgu sõdur

E. Pargal...

Riigiraamatukogu

No

ariteer
ENSV
iklik Avalik
amatukogu

2066

Walgete lihunikkude töö Wõrumaal 1919. a.

Umbes paarikümne majaga Setu külakene asub metsaga ümbritsetud laanes. Küla ümber kolmest kändist jookseb pisike jõgi oma määratuma kõrgete kallastega, mis looduse poolt külale lahingu korral hõaks kaitseks ees seisab.

Külas asub Wene punawäe rood; mõni päew enne sündmust tuli mul seal käia. Korraga saime teate, et punasele roodule õõpimedikus isamaalased salaja peale tormanud ja peaaegu kõik, peale mõne üksiku, kes põgenema pääsis, kinni wõtnud ja ära tapnud. Sõitsime järelwaatusele, et sündmusel tõs alust saada. Org, mis metsa ja küla wahel oma pisikese jõekesega on, on umbes mõnisaada meetrit lai.

Sõidame küla ümber metsa sees, ilma et me tähelegi oleks pannud lagedat wähekohta, kust me nende wahipostile, kes küla otsas sauna juures seisis, ära paistsime. Kui üksik pauk sealtpoolt kuuldawaks sai ja meie esimene ratsanik hobusega maha prantsatas, saime aru, et külas waenlane asub, kes hästi walwel on.

Sõitsime tagasi sündmusest teada andma. Ei läinudki kuigi kaua aega, kui juba eskadronidega küla all metsas olime. Hobuseid wahtide hoolde jättes

ja jalgsi läbi lume, mis peaaegu puusadeni ulatas, minnes jõudsime küla alla.

Taiwine päike wajus parajasti metsa taha, kui külale kuulisi hakkasime saatma. Lahing kestis enne peaaegu tund aega, kui tormi küla peale jooksime. Peagi olime külas sees, kust walged jalga lasksid. Nende kraamikoormad ja köögid, mil kõigil hobused ees olid, langesid meie kätte. Püssisi wõis peaaegu igast majast leida; ka saime nende „Luise“ ehk kuulipritsi kätte, millega proowikuu- lisi taganejatele järele saatsime.

Trehwasin talu õue peale ja et juba pimedawõitu oli, ei suutnud alguses aru saada, mis see tähendab, et üle õuepealse sinelid laiali on laotatud. Uudishimuliselt tõstsin ühe sineli üles, kui äkisti tagasi põrkasin. Wene punaste kohta olime juba kuulnud, et nad kõik ära tapetud olid. See oligi nii. Sinelite all lamasid hirmsasti purustatud punawäelased, pealisriided wõetud, aluspesu wael, purustatud nägudega, mitmed lõualudeta, kehas suured tikuhaawad, mis näitas, et kulturalised isamaalased oskawad ainult siis tappa, kui inimene magab ja kui ta wõimetu on sõjariistaga wastuhakkamiseks.

E. K. P. ajaloo-komisjoni ajakiri

„Proletaarne Rewolutsioon Eestis“

ilmub 4 korda aastas.

Järgmine 4. (5.) nummer, mis oktoobrirewolutsiooni 10-daks aastapäewaks wiibis, ilmub 1. aprillil ümber.

E. K. P. ajalookomisjon palub seltsimehi, kes tänini seda teinud pole, kohe saata omi mälestusi, dokumentiisi, päewapiltiisi ja muid materjaliisi, mis weebruarirewolutsiooni, kerenskiagest ja oktoobrirewolutsiooni-aegset tegewust peegeldawad.

Ajakirja tellimise hind: aastas (4 nrt) 2 rbl. 50 kop., $\frac{1}{2}$ aastas (2 nr.) 1 rbl. 25 kop., $\frac{1}{4}$ aastas (1 nr) 65 kop. Wäljamaale: aastas 1 dollar 50 centi, $\frac{1}{2}$ aastas 75 c., $\frac{1}{4}$ a. 40 centi. Tellimisi wõetakse wastu 1 (2) numbrist peale. 1. numbrit on wael ainult wäheselarwul jarel. Kes täielikku kogu tahab saada, rutaku tellimisega. 1. nri hind eraldi 1 rbl.

Kawatsetakse peale 4 numbril aastast anda ajakirja lugejatele, kes tellimiseraha terve aasta eest ära maksnud, ajaloo-komisjoni teisi wäljaandeid alandatud hinnaga. Ettewalmistusel on kirjatöö „Karistussalkade tegewusest Eestis 1905. — 19.6. a.“, „Saaremaa ülestõusu üle 1919. a.“ ja teised.

Tellimise adress: Leningrad, Комиссаровская 11, кв. 18, контора журнала „Пролетарская Революция в Эстонии“. — Tellimisi wõetakse wastu ka: Leningradis, „Külwaja“ ladus, „Edasi“ toimetuses ja Haridusmaja raamatukogus; Moskwas: Moskwa Eesti Kom. Klubis, sm. Mutt ja Tummeltau,

E. K. P. ajaloo-komisjon.

Seltsimehed endised punakaartlased, punawäelased ja partisaanid!

1. Töörahwa punawägi seisab juba 10 aastat Oktoobrirewolutsiooni wõitude kaitsejõuna walwepostil. Ligi pool sellest ajast möõdus otsekohestes lahingutes kodanluse wastu laiadel kodusõja wäerindadel. Selles wõitluses ei jäänud ka Eesti tööline laisaks pealtwaatajaks, waid oma wõimuorganide—nõukogude esimese kutse peale haaras Eesti tööline sõjariistad kätte ja pani juba 14. jaanuaril 1918 aluse korralisele töörahwa punawäele, et üheskocs Wene, Läti, Soome j. t. rahwustega enda sotsialistlist isamaad kaitsta. Ei ole wäerinda, kus Eesti punawäelane ei oleks wõidelnud. Waatamata sõjaliste raskuste peale, jäi Eesti punawäelane alati kindlaks oma kohustusele prolettaarse rewolutsiooni ees. Wõideldes wahwates Eesti punastes kütipolküdes Eestimaal, Ukrainas, Uralis, Arhangeliski all oli Eesti punawäelane nõukogueriigi noore kaswawa korralise punawäe eesridades. Iga punawäelane teab, kuidas Wene wäeosad ja üksikud seltsimehed hindasid Eesti punaseid küttsi, kes olid julgemad julgematest. Isegi peale Eesti iseseiswate kütipolkude likwideerimist jäi punawäe mass kindlalt oma kohale ja täitis oma kohust kuni kodusõja lõpuni—seni, kuni wiimne walgekaartlane Musta merde wisati.

2. Eesti punaseid kütipolkusi ei ole praegu. Kuid selle eest on järel nende kuulus ja kangelaslik ajalugu. Noored kaswawad. Täna-homme ootab neid wõitlus töörahwa rewolutsiooni eest, mis kohustab Eesti prolettaarlast uuesti sõjariista kätte wõtma. Eesti punawäe ajalugu peab noortele seltsimeestele kooliks saama, mille järele tuleb wahwust ning sõjakunsti õppida ja teda kasutada. Wanematele seltsimeestele peab punawäe ajalugu näitama nende head ja wead möõdunud wõitlustes, et

uutes lahingutes mitte enam wiimaseid korrata. Kogu Eesti töörahwale peab punawäe ajalugu meelde tuletama, kuidas Eesti prolettaarlane oskas rewolutsiooni eest wõidelda ja surra, kui wõitlus seda nõudis. Punawäe langenud kangelaste mälestus peab heleda tuluksenä iga ausa töörahwa poja rinnus põlema, teda waimustama ja uutele rasketele wõitlustele wiima.

3. Eesti punawäe ajaloo komisjon töötab oma suure ja raske ülesande kallal juba teist aastat. Hulk tööd on juba tehtud, hulk küsimusi on selgitatud ja palju materjalisi kogutud. Kuid weel pole see materjal küllaline, et Eesti punawäe wäärilist ajaloo kogutööd lõpulikult walmis teha. See töö on ainult siis täielik ja tõelik, kui laiamad endiste punawäelaste hulgad sellest tööst osa wõtma hakkawad. Paljud teewad seda juba. Mitmed ja kümned seltsimehed on saatnud oma mälestusi, dokumentisi, kirjeldusi j. m. kodusõja päiwilt. Kuid paljud seisawad sellest tööst weel eemal.

Seltsimehed endised punawäelased, pühitsedes punawäe 10-dat aastapäewa ärme unustame, et meie kohus on Eesti punawäe ajalugu lõpuni kirjutada. Aida-ku igaüks jõu ja nõuga punawäe ajaloo komisjoni. Kohtadel, kus 2—3-gi endist punawäelast koos, astuge kokku ja asutage Eesti punawäe ajaloo kohaline komisjon. ja looge side keskkohaga Moskwas. Kus see wõimata, tuleb üksikutele seltsimeestele iseseiswalt Moskwa ehk Leningradiga kirjawahatusse astuda.

Seltsimehed endised punawäelased, kõik Eesti punawäe ajaloo asjus tööle!

Eesti punawäe ajaloo keskkomisjon.

Address: Москва, Чистые Пруды № 17.
Эстонская военно-историческая
комиссия Р. К. К. А.